

ISBN 1409-8687

БИЛТЕН

на

СОВЕТОТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

Година III

Број 5

Скопје, 2002

Редакциски одбор:

Лилјана Минова-Ѓуркова
Петре М. Андреевски
Томислав Треневски

Компјутерска подготовка:

„Втори август С“ - Штип

Печати:

„Втори август С“ - Штип

Тираж:

500 примероци

Изданиево е финансирано од
Министерството за култура на Република Македонија

СОДРЖИНА

Петре М. Андреевски <i>In memoriam</i>	5
Илија Милчин <i>Јазикот на нашата сцена</i>	6
Лилјана Мипова-Ѓуркова <i>Од работата на Советот за македонски јазик</i>	10
Совет за македонски јазик <i>Белешки за учебниците по македонски јазик за петто отделение на основното образование</i>	14
Гордана Алексова <i>Прилог кон дискусијата за учебниците по македонски јазик за шесто отделение на основното образование</i>	19

СЛАВОМАКЕДОНЦИ?

Милаш Бошкоски <i>За поимот „Славомакедонци“</i>	22
Илија Чашуле <i>За обидите за прекрстување на македонскиот народ на прагот на новиот милениум</i>	23
Тодор Чепреганов <i>Поимот „Славомакедонци“</i>	25
Марко Китески <i>Досегашните изданија на приказната за Силјан Ширкој</i>	26
Томислав Трневски <i>Некритички заемки во јазикот на печатот</i>	30
Од бележниците на идните лектори	
Марија Грозданова, Анита Грујовска, Драгица Дамевска, Александар Здравевски, Николчо Мадешовски, Мимоза Павлевска, Лилјана Петрушевска, Андријана Трајковска <i>Hanibal ante portas</i>	34
Совет за македонски јазик <i>Македонците во Албанија и Албанците во Македонија</i>	41

IN MEMORIAM

На 11 март почина Илија Милчин, најстариот член на Советот за македонски јазик. Нè напушти ненадејно и молкома, иако беше неуморен соговорник. Особено кога стануваше збор за примената на македонскиот литературен јазик во сите сфери од нашето живеење.

Милчин беше правник по образование, артист по своето професионално определување, но љубовта кон сопствениот јазик ја носеше како дополнителна радост што го исполнуваше речиси целиот негов духовен простор. Тој знаеше дека, ако изговорениот збор е елвивалент на мислата, јазикот на кој се изразува една личност истовремено го изразува и степенот на неговата плодотворна имагинација, зашто тие два сегмента само кога стојат во една природна согласност можат да произведат исклучително хипнотично дејство и врз слушателот и врз читателот. Оттаму, кога зборуваше за јазикот, Милчин зборуваше како за највозвишена задача која треба секогаш, подеднакво да обврзува. Небаре постојано го слушаше оној завештателен вик на Блаже Конески: „Послушајте Македонци!... За нас повеќе отколку за многу други во светот, јазикот претставува, со сè што е на него создадено како говорен и пишуван текст, најголемо приближување до идеалната татковина, тој е заправо единствена наша татковина...“ Да. Токму оваа порака Милчин ќе ја носи како првостепена морална обврска низ целиот свој живот.

Илија Милчин, како што рековме, не беше лингвист, но имаше вонредно внатрешно чувство за мелодиската структура на нашиот јазик, за неговата душа. Ги познаваше и неговите утврдени правописни нор-

ми и жестоко го бранеше од сите негатори, па и од сите травестити кои, божем се залагаат за некакви негови реформи, а всушност само го сатанизираа, сакајќи да му ја симнат аурата на долго историско паметење. Неговата одбрана ја поистоветуваше со одбраната на личната и колективна слобода на својот народ, со одбраната на онаа „идеална татковина“. Тој отворено ќе стане и најлутиот противник на секакво негово загадување, на секакво инкорпорирање на жаргонизми и тривијалности во неговото живо ткиво. Беше, значи, против секакво негово „испаколичување“, како што често милуваше да каже. Особено во театарот. Располагаше со исклучителен слух за правојот на актерот како неделива составка во обликувањето на неговата роља. Театарот го сметаше за храм на убавиот збор од каде, во живо, се афирмира и неговата вистинска порака.

Милчин беше неуморен дух. На составниците доаѓаше со озарени очи, како на света должност. Имаше непресушна енергија за секаква разложна дискусија. Па и за позострена расправа или полемика. И никогаш не доцнеша со своето мислење и со своите ставови за сите прашања од дневниот ред. Никогаш и не остави „свој“ празен простор во записниците. Неговите дискусии беа гласни и со голема доза на егзалтираност. Беше свесен дека нема народ без сопствен јазик и не сакаше ништо да премолчи или да одложи.

Така живееше Илијас Милчин, така и настапуваше: секогаш високо исправен, речиси постојано простум.

Можеби така требаше да биде и погребан.

Пејре М. Андреевски

ЈАЗИКОТ НА НАШАТА СЦЕНА

Неоспорен факт е дека, кога човек сака да чуе убав говорен француски јазик, ќе појде да гледа претстава во Комеди Франсез. Ако, пак, сака да ужива во звучната мелодика на литературниот германски јазик, ќе оди во Бургтеатер. Се разбира дека така е кај сите културни народи; несомнено правило, речиси доведено до аксиом, е дека најчистата правоговорна форма на секој литературен јазик се слуша од неговите театарски сцени, а пред сè од сцената на централните национални театри. Токму затоа, веќе на самиот почеток од создавањето на македонскиот професионален театар, се обрнуваше исто толку внимание и се вложуваа не помалку грижи и труд за постигнување на чиста јазична фактура колку и за овладување со елементите на актерската игра. Всушност, веќе на првата целовечерна претстава во Македонскиот народен театар: „Платон Кречет“ од Александар Корнејчук, чија прва премиера беше на 3 април 1945 година, на сцената паралелно се одвиваше битката не само за македонски театар туку и за убав, чист македонски литературен јазик. Крупен придонес за конечниот резултат беше и тоа што имавме за реализација превод направен со јазична акрибија од Блаже Конески. Впрочем, секогаш е тоа така во театарот: неопходен услов за правоговорен литературен јазик е пишаната реч. Само врз основа на солиден оригинален или преведен текст може, понатаму, да се изградува и да се усовршува говорната страна на секој литературен јазик.

Нема да биде претерано, ако се каже дека грижата за јазикот на сцената, многу години по формирањето на Македонскиот народен театар беше речиси еднаква како и стремежот за постигнување на мајсторство во сценскиот израз. Меѓутоа, за жал, во текот на времето, веројатно како последица и на зголемувањето на подготвуваните премиери во македонските театри, а и со про-

ширувањето на кругот на преведувачи, во последниве сезони како да олабави донекаде строгоста на јазичните критериуми. Кон тоа придонесе и појавата во театарската практика на некои „теории“ дека на сцената требало да се говори како во животот или, кажано со јазикот на застапниците на тие становишта: да се говори како на улица, во кафеана, по дуќани. Природно дека никој нема ништо против тоа јазикот да биде одраз на тоа што се случува и што се слуша во животот околу нас, меѓутоа, не треба докажување дека сè што е уличен говор во никој случај не спаѓа во никаква уметничка категорија, па, според тоа, не може да биде ни јазик на театарската уметност. Без соодветен јазичен филтер, без нужната транспозиција и сублимација во еден, повеќе или помалку пречистен говор, не може ни да се замисли еден сценски дијалог на макар просечно литературно и театарско ниво. Всушност, ваквите „теории“ потекнаа од некои театарски актери кои своите сопствени јазични слабости: говорни дефекти или дијалектни наслојки од кои не сакаа со макар малку труд да се ослободат, ги претворија, на ваков начин, во некаква актерска добродетел и во лажлив сценски „шарм“. Меѓутоа, дури и ако еден таков извртен начин на говор има моментален добар прием кај публиката, особено кога е проткаен и со доволно количество вулгарности и цости, тој божемен „успех“ брзо се враќа како бумеранг и го понижува театарот до нивото на евтина, примитивна забава. Другиот корен на создавање отпори против јазичната грижа на сцената лежи во појавата на таканаречениот физички театар, во кој акцентот се става на физичкото, на визуелното дејство, а литературната материја, живиот збор на актерот се потценува, се намалува по квантум, а се предава на еден крајно неодговорен начин, зашто на застапниците на таквиот вид театар им е важно само она

што се гледа на сцената, а не и она што се слуша. Овие становишта за барање нови аспекти на театарот до тоа доведоа мнозина театарски уметници да забораваат дека зборот е темел на секое сценско дејство и им ги отворија широко вратите на често слушаните оправдувања од некои актери дека не можат да се прекинуваат во текот на пробите поради јазични интервенции на лекторот зашто, божем, во такви моменти ним им се попречувал емоционалниот тек на играта. Фразата: „Сега ли најде да ме прекинеш“ сè почесто се слуша во нашите театри, а резултатот е сè поголемото запаѓање во јазични несмасности, во нечиста дикција, во лошо комуницирање со театарскиот аудитоориум. Вакви неодговорни однесувања, спрема местото и функцијата на чистиот јазик на сцената би можеле многу лесно да бидат и коригирани и на полно отстранети од театарската практика, ако само малку повеќе се засили критичноста на публиката не само спрема чисто актерските и режисерските квалитети на претставата, туку и спрема нејзината јазична страна. И до денес не е јасно зошто, на пример, театарските критичари речиси никогаш не искажуваат ни две реченици оценка за јазикот во претставите, иако тој е, по многу линии, еден од основните елементи, а веројатно и суштински најважниот во креирањето на секој театарски чин. Не само што е крајно неопходно оценувањето на преводот на реализираните пиеси, туку е неопходно и оценувањето на говорното преточување на оригиналните македонски текстови. Ако секој театарски посетител, а уште повеќе рецензент, внимателно се вслуша во говорната мелодика на јазикот на нашите сцени, ќе најде безброј примери во кои е уште како потребна јавна општествена критика и интервенција. Нека ми биде дозволено да кажам дека дури ни лингвистите не обрнуваат доволно внимание на чистотата на јазикот од правоговорна страна – не само на театарските претстави, туку и во радиодрамите, во телевизиските драми, во филмовите и, воопшто, во емисиите на радиото и на телевизијата. Денес, во нашите театри, веќе не е познат случај еден актер да биде ставен во алтернатива или да научи сосем коректно да говори на сцената или, пак, да го напушти својот театарски колектив или дури и својата актерска професија. Не треба ни да се споминува дека ваквите барања се редовна прак-

тика на сите театри по целиот свет, во кои јазикот на сцената се гледа со неопходната професионална строгост.

Кога станува збор за јавна оценка на јазични проблеми, обично се зафаќаме со некои покрупни прашања, кои би можеле да ги наречеме јазични финеси, но кога ќе се сугерираат соодветни решенија, во поголемиот број случаи лексички, дури и да се лингвистички на полно оправдани, тие се покажуваат, всушност, како јазичен луксуз таму каде што веќе имаме изрази прифатени од литературната норма. Така окупирани со таква гурманска јазична проблематика, оставаме да ни поминуваат непречено купишта крупни недозволените грешки и компромиси.

По многу години театарска работа, денес, за мене е на полно несфатливо на огромен број театарски плакати и програми да не стои името на преведувачот на пиесата која се прикажува. Кога утре кој и да е историчар на театарот во Македонија ќе се обиде да состави репертоарска листа на прикажани дела на македонските сцени, не ќе биде во состојба да внесе податоци за луѓето кои, со своите преводи, влијаеле врз создавањето на говорниот литературен јазик. Ваквата толерирана, принудна анонимност, отвора празно поле за појава на голем број „апокрифни“ преводи за кои, практично, никој не одговара со сопственото име. Тогаш не треба да нè чуди ни тоа дека денес ни еден актер кај нас не е оценуван од критиката и за неговиот јазик во ликот.

Има една комуникација меѓу публиката и театарот која кај нас сè уште не функционира. Имаме голем број претстави за ученици и за студенти. Меѓутоа, на прстите од едната рака можат да се избројат примери кога актерите се сретнале со својата публика од училишните установи за да го чујат мислењето на учениците, на студентите и на нивните професори за уметничкото ниво на нивната игра, но и за јазичната страна на претставата. Не можам да не споменам дека мене и до денес ме пече објаснението на еден наш универзитетски професор за причината зошто не доаѓа во театар: „Не сакам да гледам и да слушам актери кои не знаат да го зборуваат својот јазик на сцената, кои очевидно не го знаат значењето на апстрактните поими, а при тоа ги изговараат тугите имиња како ќе им текне“. Можно е ова горчливо искажување да е и само оправду-

вање за негледањето претстави, но жална вистина е дека, во голема мера, е точно. А не треба да се прави никаков подвиг за да се постигне, за кратко време, солиден резултат. Доволно е одново да сфатиме, со сите нужни последици, дека основа на театарот е, сепак, и по сите таканаречени експерименти и модернизми, убавиот литературен збор, проникнат со неопходна мисловна и емоционална содржина.

Ако се навикнеме да слушаме и да читаме и јазична критика за нашата дејност како актери, нема да ни биде чудно ако еднаш, особено студентската и ученичката публика, ни каже: „Не сакаме да гледаме ваша претстава зашто лошо зборувате“. Да се надеваме дека ќе го дочекаме и тој ден, кога школската публика ќе почне и да не оди во такви театри во кои има јазична негрижа.

Дел од проблемите со кои театарските работници се среќаваат на сцената лежат, бездруго, и во некои белези на јазичната ситуација кај нас. Може да изгледа неособено, меѓутоа, совладувањето на дијалектните остатоци кај секого од актерите е многу полесно и во практиката речиси не остава многу видливи траги, но затоа, пак, недоволно проучени области од граматиката на нашиот јазик од страна на лингвистите оставаат големи празнини во кои потоа се провираат разни непрецизности, произволности и случајни говорни решенија. Посебно ни недостигаат нам, во театрите, поопширни проучувања на синтаксата и на фонетиката. Дури и прашањето на неприродниот ред на зборовите во речениците, особено тогаш кога е механички пренесен од друг јазик, а не одговара на духот на нашиот јазик, е сè уште дискутабилно и нерешливо. Во многу пиеси среќаваме цели блокови текст кој е тежок за говор зашто воопшто не ја зачувува мелодиката на нашиот јазик. Голема бркотница создава и изговорот на графемата *љ*, како, на пример, во зборовите: *љубов*, *Љубен*, *љубомора* и слично, зашто овој графиски знак донесе и впечаток кај актерите дека таа согласка мора да се изговара на ист начин како во српскохрватскиот јазик. Ни се чини дека сè уште не е доцна лингвистите да настојуваат тој глас да се изговара како што се слуша во нашите народни говори. Инаку се јавува двојственост и извештаченост, кога актерот се труди да ја изговори сосема меко. Друг

изразит фонетски проблем е повременото матно изговарање на самогласките кај некои актери и скратувањето, поправо нивното голтање, особено ако се на крајот на зборот и на реченицата. Неизедначен е и изговорот на согласката *ќ*, а варира од чисто *к* до тврдо *ч*. Сè уште отворено прашање е до каде ќе се оди со таканареченото во театарскиот жаргон „врзување“. Посебно испакочени говорни форми создава преминувањето на акцентот, кога актерот, кој си го одредува сам тоа „врзување“, не потекнува од јазична средина во која преминувањето на акцентот не е познато. Правилата за логичниот акцент не можат секогаш да помогнат во вакви случаи, а резултатот е поматување на мисловната содржина на текстот. Во низата непрецизираности на правоорот на нашиот јазик тешкотија создава и акцентот во одречните реченици, при што најмногу се нарушува мисловната и емоционалната содржина на репликите. Да употребиме една илустрација. Како напишана материја еден склоп зборови, на пример: „додека не дојде“ е непроменлив, меѓутоа може да се изговори: „додека не дојде“ или „додека не дојде“ или дури и „додека не дојде“ или „додека не дојде“. Кој е правилниот начин на акцентирање? Му останува на секој актер самиот да си решава.

Нека ми биде дозволено да искам и една забелешка за премногу либералниот однос на нашите лингвисти спрема практиката на неконсултирање на (тритомниот) Речник и на Правописниот речник на македонскиот јазик. Становиштето нивно дека јазичната практика треба да пресуди што е правилно а што не е, ги стимулира луѓето, кои треба да говорат на правилен начин, да не ги исполнуваат нормите утврдени во речниците. Најдрастичен пример за тоа е акцентирањето на туѓите зборови. Наместо за секој случај, кога не се сигурни, да го отворат Речникот каде што се означени акцентите, тие го изговараат зборот по нивни сопствен усет. И така ја формираат сами својата јазична практика. Ако продолжиме по тој пат, наскоро ќе слушаме од сцената, од радиото и од екранот и *културија* и *литература*, како што денес имаме случаи на такво, од јазично гледиште еднострано, сфаќање дека акцентот кај нас е секогаш на првиот слог кај двосложните зборови или на третиот слог од крајот кај повеќесложните. Не треба и не смее на актерот или на

спикерот да му се остава да избира самиот дали ќе каже *миџралез* или *миџралез*, *џарџизан* или *џарџизан*. Спрема јазичните, веќе формулирани, норми треба да се однесуваме како спрема закон кој е во важност. Додека не е укинат, законскиот пропис мора да биде почитуван од сите, а правниците измените на законот и лингвистите измените во речниците нека си ги дискутираат меѓу себе, па кога ќе се договорот, нека ги внесат измените во соодветните речници. И само од тој момент, а никако порано, додека траат нивните размислувања, некој може да почне да ги применува новите јазични норми. Во спротивен случај, настанува јазична мешаница. Тоа е она што треба јасно да ни го кажат и да го бараат од нас нашите лингвисти. А наш долг е да ги применуваме ја-

зичните правоговорни норми. Тоа е особено долг на оние од нас кои се занимаваат и со режија. Мора да се прифати неизбежниот закон дека не е можно да се создаде пренесување на никаква сценска концепција без елементарна јазична чистота и за јазична логичност на сцената. Тоа е единствена основа за создавање говорна сценска култура. А тоа може и мора да биде заедничка цел и грижа на сите нас, на лингвистите, на театарските уметници, на спикерите и на аудиториумот кој нè слуша. Првиот и основен впечаток од една театарска претстава мора да биде убаво искажаниот и пластично пренесениот литературен збор од сценските штици во салата. Без таа неопходна јазична комуникација, не се можни вистински уметнички дострели на сцената.

Илија Милчин

ОД РАБОТАТА НА СОВЕТОТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

А. ДЕЈНОСТИ

1. Следејќи ја актуелната општествено-политичка состојба, Советот за македонски јазик на Република Македонија го следеше текот на преговорите во врска со Рамковниот договор, а се вклучи и во јавната расправа за амандманите на Уставот на Република Македонија, кои произлегоа од него.

Сите членови на Советот се искажаа против Рамковниот договор, сметајќи го за резултат на повлекување, отстапување на Државата пред оружена агресија, но и како понижување на конститутивниот народ на Државата и како чин со кој му се одзема на македонскиот јазик статусот на единствен службен јазик во Република Македонија.

Амандманите на Уставот на Република Македонија се исто така неприфатливи за Советот за македонски јазик, меѓу другото и затоа што само врз основа на дваесетпроцентна застапеност на едно малцинство на македонската држава ѝ се наметнува втор службен јазик.

Кога ќе се земе предвид фактот дека до 1945 година Македонците немале право да го употребуваат јавно својот јазик, прифаќањето на друг службен јазик во македонската држава добива многу во тежина и може да се толкува на повеќе начини, но сигурно не како постапка во прилог на интересите на Македонците во Република Македонија, во соседните држави и во светот.

Одделно внимание заслужува функцијата на т.н. меѓународна заедница во рамките на наметнатиот оружен судир во Република Македонија. Како еден од изразите на застанување на страната на еден од учесниците во судирот (во граматиката тоа се нарекува *emijaiиija*), членовите на Советот за македонски јазик го сметаат организирањето на тркалезните маси под заеднички наслов „Иднината на Македонија“, а со подна-

слов „Македонско-албански дијалог“. Оваа манифестација се одржа на почетокот на јуни 2001 година во организација на Американската амбасада во Скопје, на Форум – Центар за стратешки истражувања и документација од Скопје и на Унијата на албанските интелектуалци во Македонија. На тркалезната маса на тема „Важноста на јазикот во процесот на образованието“ од американска страна учествуваа проф. В. Фридман, член на МАНУ и проф. Р. Гринберг, ангажиран во Центарот за просторна лингвистика при МАНУ. Тие, меѓу другото, им препорачаа на Македонците (особено на оние од Западна Македонија) да го изучуваат албанскиот јазик и предложија, наспрема Советот за македонски јазик, да се оформи Совет за малцински јазици, кој не само што ќе ги застапува јазичните права на малциствата туку и ќе ги стимулира Македонците да го изучуваат албанскиот јазик. Советот за македонски јазик на Република Македонија ги оценува овие ставови како пример за отворено слугување на науката кон политиката и како отворено застанување на една страна, без никакви аргументи. Што се однесува, пак, на организацијата на манифестацијата, Советот укажува на отсуството на каков било критериум во изборот на учесниците-Македонци.

2. Советот за македонски јазик продолжи со следење на состојбите во поглед на статусот на македонскиот јазик во образованието и во овој период се задржа на актуелното прашање во врска со учебниците за петто и за шесто одделение од основното образование.

а) Во врска со новата практика на Министерството за образование и наука (кој е иницијаторот на оваа иновација не е јасно) да се објавуваат учебници по македонски јазик што ги вклучуваат подрачјата: **јазик, литература, изразување и творење**, како и

медиумска култура, но и да се одобруваат повеќе учебници. Советот за македонски јазик заведе став дека вметувањето на споменатите подрачја во еден учебник **не придонесува** за квалитетна обработка на подрачјето јазик, и дека одобрувањето на повеќе учебници, со оглед на состојбите и навиките во нашава средина, **не доведе до тоа да победи квалитетот**. Материјалот во кој се сопоставуваат сите три одобрени учебници за шесто одделение – од гледна точка на подрачјето јазик – може да се најде во Билтенот на Советот за македонски јазик, год. II, бр. 4, стр. 39-45. Од овој материјал може да се заклучи дека „што се однесува до обработката на содржините од програмското подрачје јазик, иако се одобрени три учебници, на основното образование не му е понуден соодветен учебник“.

б) Советот ги спореди и учебниците по македонски јазик за петто одделение: едниот е одобрен од Министерството за образование и наука и во него подрачјето јазик е застапено заедно со другите програмски подрачја, а другиот учебник не е одобрен и содржи обработка само на подрачјето јазик. Врз основа на анализата на двата учебника може да се дојде до заклучокот дека токму одобрениот учебник содржи грешки и неправилни толкувања на содржините од подрачјето јазик, па не е јасно врз кои критериуми е одобрен.

3. Во рамките на соработката на Советот со Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура, на една седница беше поканет раководителот на Семинарот, д-р М. Каранфиловски за да ги изнесе состојбите во врска со лекторатите по македонски јазик во странство. Раководителот на Семинарот укажа на несаканото намалување на бројот на лекторатите пред сè поради непотпишани меѓудржавни и меѓуниверзитетски договори, така што застапеноста на македонскиот јазик во некои славистички центри се должи на залагањата и на ентузијазмот на странските македонисти. Покрај ова, д-р М. Каранфиловски укажа и на слабата опременост на постојните лекторати, како и на нестимулативното материјално вреднување на лекторската дејност. Членовите на Советот се согласија во тоа дека Државата (претставена со Министерството за образование и наука, Министерството за култура, Министерството за

надворешни работи и Министерството за финансии) треба да се заложи за организирано подобрување на состојбата.

4. Една седница на Советот ѝ беше посветена на темата „Македонците во Албанија и Албанците во Македонија“. Во врска со положбата на Македонците во Албанија се укажа на неприфатливото делумно признавање на македонското малцинство (во Мала Преспа, но не и во Голо Брдо и во Гора), како и на фактот дека и во Преспа нема комплетно образование на македонски јазик, а да не зборуваме за застапеноста на македонскиот јазик во средствата за јавно општење (освен полчасовната емисија на македонски јазик на Радио Корча). Најмногу загрижува фактот што со слободната миграција во градовите Македонците немаат можност да ги школуваат своите деца на нивниот мајчин јазик, а освен тоа, во православно-ните цркви во Албанија службата се изведува на албански или на грчки јазик (освен во неколкуте цркви во Мала Преспа).

Во врска со положбата на Албанците во Македонија, на седницата беше прикажан зборникот под истиот наслов, објавен од Исламската верска заедница во Скопје, во 1994 година. Овој зборник содржи над 70 реферати прочитани на собирот одржан во 1991 година во с. Кондово. Учесници на овој собир биле Албанци од Македонија, од Косово и од Република Албанија. Текстовите објавени во овој зборник ја застапуваат тезата за неприродната поделеност на Албанците во повеќе држави, како и за автохтоноста на албанското население во Македонија (Скопје, на пример, и тргнувајќи од етимологијата на топонимот, отсекогаш било албански град), а се изнесуваат и програмски насоки за тоа како да се реши албанското прашање, односно да се обезбедат услови сите Албанци да живеат заедно, во една држава. Ако се земат предвид Рамковниот договор и амандманите на Уставот на Република Македонија, може да се констатира дека некои од етапите предвидени во програмските насоки што водат кон споменатата цел се веќе реализирани. Во овој контекст, Советот не може да не укаже на фактот дека и покрај отпорот на македонската јавност, во Уставот на Република Македонија веднаш покрај Македонската православна црква беше поставена Исламската верска заедница, која, меѓу другото, се јаву-

ва како организатор на споменатата манифестација и како издавач на наведениот зборник, а и со едното и со другото се поткопуваат темелите на македонската држава.

5. Советот за македонски јазик и во овој период соработуваше со Службата за инспекциски надзор при Министерството за култура, која е, меѓу другото, задолжена и за следење на спроведувањето и почитувањето на Законот за употребата на македонскиот јазик. Покрај повеќето решенија со кои се наредува извршување на определбите од Законот, како и покрај неколкуте решенија за забрана, во текот на оваа година судот има донесено пресуди од прв степен во врска со две барања за поведување прекршочна постапка. Во едниот случај е изречена прекршочна опомена, а во другиот – судот донесол пресуда за запирање на прекршочната постапка, на што Службата за инспекциски надзор поднесла жалба.

6. Во текот на четвртата година од дејноста на Советот објавени се броевите 3 и 4 на Билтенот на Советот, а се подготвува и број 5. Во печат се наоѓа Зборникот МАКЕДОНСКИ СОЦИОЛИНГВИСТИЧКИ И ФИЛОЛОШКИ ТЕМИ, кој се издава во рамките на одбележувањето на Европската година на јазиците (2001).

7. Врз основа на рецензија, Советот му одобри право на вршење лекторска дејност без полагање лекторски испит на еден доктор по филолошки науки.

Б. ПРОБЛЕМИ

1. Како најголем проблем Советот за македонски јазик ја оценува промената на статусот на македонскиот јазик во Република Македонија како резултат на Рамковниот договор и на амандманите на Уставот на Република Македонија. Како да не се сфаќа дека за Македонците нема алтернатива, дека е ова единствената држава во која може да биде службен токму македонскиот јазик и дека има работи во врска со кои нема и не може да има попуштање и повлекување. Во новата верзија на Уставот на Република Македонија добија статус на народи и претставници на етнички групи, како

и недамнешни дојденци и сите тие (ќе) се борат за своите права на образование и на службена употреба на своите јазици. Од друга страна, од неразбирливи причини, на еден јазик на едно малцинство му се признава правото на службен јазик покрај македонскиот. Република Македонија се претвори во периферија на соседните еднонационални држави, а како последица на законот на центрипеталните сили, во периферијата се концентрира најлошото. Воведувањето втор службен јазик води кон дезинтеграција на оваа држава и кон нејзино распаѓање.

Истовремено, политиката не покажува слух за аргументите на специјалистите.

2. Меѓу проблемите со кои се судира Советот за македонски јазик спаѓаат тешкотиите во спроведувањето на Законот за употребата на македонскиот јазик. Неколку фактори го усложнуваат ова:

а) На прво место треба да се спомене отсуството на контакт меѓу Советот и судските органи задолжени за регистрација на фирмите во Република Македонија.

б) Службата за инспекциски надзор при Министерството за култура има минимален број членови, а тие го контролираат спроведувањето и на други закони. Покрај ова, во составот на службата нема специјалист по македонски јазик.

в) Меѓу причините за несоодветно спроведување на Законот за употребата на македонскиот јазик треба да се наведе и благата казнена политика.

г) Во практиката се забележани различни видови формално спроведување на Законот, односно негово заобиколување (склучување фиктивни договори со одделни лектори по македонски јазик, објавување имиња на лектори што не извршиле јазична редакција, случаи кога едно исто лице се јавува и како автор и како лектор и сл.).

3. Советот укажува на фактот дека последното изменето и дополнето издание на Правописот на македонскиот литературен јазик излезе во 1998 година, но сè уште со решение на „Републичкиот секретаријат за образование, наука и култура бр. 07-2116 од 14 јули 1969 година“. Поради ова, Советот инсистира на потребата да се оформи комисија за ново издание на Правописот на македонскиот литературен јазик.

4. Советот за македонски јазик одново се заложува за промена на решението на министерот за образование во врска со јазикот на наставата во Центар Жупа, нагласувајќи дека не се почитува Одлуката на Уставниот суд на Република Македонија донесена како реакција на воведувањето на турскиот јазик како јазик на наставата.

* * *

Како и во претходните три, и оваа година Советот за македонски јазик на Република Македонија имаше редовни седници секој месец и на нив ги разгледуваше прашањата од својата област.

Претседател
на Советот за македонски јазик
на Република Македонија,

Лилјана Минова-Ѓуркова

БЕЛЕШКИ ЗА УЧЕБНИЦИТЕ ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК ЗА V ОДДЕЛЕНИЕ НА ОСНОВНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Во минатиот број (год. II, бр. 4) на Билтенот на Советот за македонски јазик беа разгледани учебниците по македонски јазик за VI одделение на основното образование; овдека ќе ги изнесеме нашите забелешки на учебниците по македонски јазик за V одделение. Тоа се учебниците: 1. Ј. Влдова, Македонски јазик и литература за петто одделение (понатаму, во текстот **МЈЛ**); рецензенти – на делот литература: д-р В. Андоновски, проф. на Филолошкиот факултет, на делот јазик: Т.Б. Ефтмоска, проф. по македонски јазик, на интегралниот текст: В. Карагунова, самостоен педагошки советник, И. Георгиева-Каруловска, наставник по македонски јазик; издавач: не е наведен; стр. 246; 2. Д. Пандев и М. Миноска, Македонски јазик за петто одделение (во текстот **МЈ**); рецензенти: д-р Ж. Цветковски, ред. проф. на Филолошкиот факултет, м-р Б. Трајкоски, самостоен педагошки советник по македонски јазик, С. Даскаловска, проф. по македонски јазик; издавач: Просветно дело АД – Скопје; стр. 154.

По општата концепција за обработка на содржините што ги предвидува Наставната програма по македонски јазик за V одделение, учебниците суштествено се разликуваат. Првиот – **МЈЛ** интегрално ги обработува содржините од сите програмски подрачја: **јазик** (стр. 11-79), **медиумска култура** (80-89) и **литература** (91-242). Вториот – **МЈ** претставува посебен учебник по македонски јазик, т.е. од Наставната програма во него се обработува само програмското подрачје **јазик**. Да одбележиме уште дека во учебникот **МЈЛ** е одбележано дека употребата на учебникот е одобрена од министерот за образование на Република Македонија, а во учебникот **МЈ** таков податок нема; дали тоа значи дека овој учебник не е одобрен за употреба не ни е познато. Без оглед на тоа, ќе ги разгледаме двата учебника (учебникот **МЈЛ** само во делот што ги

опфаќа јазичните содржини), зашто и двата ѝ се понудени на наставата.

1. На програмските содржини од развојот на македонскиот јазик во **МЈЛ** им се посветени десетина реда во кои се определува јазикот како средство за општење и се даваат основни податоци за македонскиот писмен јазик и неговите писма (глаголицата и кирилицата). Потоа следува факсимил од насловната страница на „Огледало“ од К. Пејчиновиќ и извадок од текстот. Во **МЈ** овие содржини се обработуваат (на десетина страници) под два наслова: „Јазикот како средство за општење“, во кој се даваат информации за начините на општење (гест, мимика, јазик), за ситуациите и за средствата за општење, и „Развојот на македонскиот јазик“, во кој се дава краток преглед на развојот на македонската писменост, со извадоци и факсимили од текстови од историјата на јазикот.

2. Содржините од областа на фонетиката и фонологијата во **МЈЛ** се обработуваат на пет страници: учениците се запознаваат, во рамките на барањата на програмата, со поимите глас и фонема, буква и графема, со основната поделба на гласовите, со поделбата по звучност и со специфичностите на некои гласови (**в**, **ф**, **ѝ**, **ќ**). При тоа се констатира дека во однос на изговорот „согласките **в** и **ф**, честопати се мешаат“ – „Во некои македонски говори луѓето изговараат: *вурна* наместо *фурна*; *каве* наместо *кафе*; *вилциан* наместо *филциан*; *фнука* наместо *внука*; *буф* наместо *був*; *офца* наместо *овца*; *чафка* наместо *чафка* (?); *вусѝан* наместо *фусѝан*, по и кога изговорот на **в** личи на **ф**, зборот треба да се запише со **в**!“. Овдека има три ситуации: а) кога наместо **ф** се изговара **в** – *вурна*, *каве*, *вилциан*, кон кои требало да дојде и *вусѝан*, и добро е што се укажува на правилниот изговор; б) кога наместо **в** се изговара **ф** – *фнука*; в) кога доаѓа до обезвучување на **в** на крајот од зборот (*був* со из-

говор *буф*), односно до едначење по звучност (*овца, чавка* со изговор *офца, чафка*), што, според „Правописот“ не се одбележува. Дали ова станува јасно од погоре цитираната реченица? Понатаму, под насловот „Гласовни промени“, стои: „Обезвучено се изговараат ваквите зборови: *сакаф* наместо правилното *сакав, леј* наместо правилното *леб* и сл.“. Дали со ова се инсистира на „правилен“ изговор со звучна согласка (*в, б*) на крајот од зборот, и како се согласува тоа со општопознатиот факт дека „на крајот на зборот звучните согласки стануваат безвучни */.../ ѓраїѝ, мрас, брек, нош*“, но „Пишувате сепак: *ѓрад, мраз, бреѓ, нож...*“ (Б. Конески, Граматика на македонскиот литературен јазик, 1967, стр. 128). И понатаму: „Така, нема едначење */.../* во примерите *виѓорник, крадци, беѓсїво...*“, што не е точно, зашто едначење има, но не се бележи, според нашиот правопис. Во **МЈ** прашањата од фонетиката и фонологијата се обработени многу солидно (на девет страници), со јасен и точен опис на карактеристиките на гласовите во однос на нивното образување, изговор и на гласовните промени. Нејасно е на кои гласови се мисли што би се изговориле ако е устата затворена, а јазикот да ги допира усните; во речениците (стр. 28) што треба да се дополнат наместо сврзникот *и* би требало да дојде *кои*, па речениците би гласеле: „Најзвучни од сите гласови се **самогласките**. Помалку звучни од самогласките се **сонантите**, но тие се јавуваат со поголема звучност од **звучните**, кои (не: и) образуваат двојки со **безвучните** гласови.“

3. Во **МЈЛ** на акцентот му се посветени две страници со најосновни, коректно дадени објаснувања и со примери за местото на акцентот кај еднословни, двословни и повеќесловни зборови. Во **МЈ** акцентот во македонскиот јазик е обработен на пет-шест страници, со побогата егземплификација и пошироки објаснувања.

4. Во **МЈЛ** стои наслов „Правоговор“, по кој следуваат две реченици во кои се обрнува внимание на правилен изговор на речениците во текстот што следува подолу; некои објаснувања за правоговорот нема. Во **МЈ** на оваа програмска содржина ѝ е посветено посебно поглавје „Правоговор“ (стр. 104-123), во кое се објаснува изговорот на одделни гласови (*ј, к, ѓ, с, и, њ, љ, х, ф*) во разни позиции во зборот, при обезвучувањето на звучните согласки на крајот на збо-

рот и при едначењето по звучност. Објаснувањата се дадени во нужниот обем што може да ги задоволи барањата на Наставната програма. Интерпретацијата на изговорот на мекото *л (љ)* во групата *л + ј* би била подобра ако се претстави како *љ + ј* (в. Б. Конески, Граматика, стр. 116): „Всушност, поточно ќе го изразиме овде изговорот ако напишеме: *зељје, кољје, криљја* и сл.“ и Правопис (1998), стр. 10, 7, 146): „Не се пишува *љ* и пред *ј*: *билје* (изговорот е: *биљје*) */.../*, *илјада* (изговорот е: *иљјада*), */.../*, *Билјана* (изговорот е: *Биљјана*)“ итн.).

5. Во **МЈЛ** за делењето на слогови се поставени две-три задачи: да се поделат на слогови зборови во наведена песна и да се состават зборови од несредени слогови; објаснувања за слогот и за начините на делењето на слогови нема. Во **МЈ** оваа содржина се разгледува во поглавјето „Правопис“, каде што се даваат објаснувања за поимот слог, за правилата за делењето на зборовите на слогови и за пренесувањето на дел од зборот од еден ред во друг, со соодветен избор на примери.

6. Во **МЈЛ** и во **МЈ** правилата за слеано и разделено пишување на зборовите се објаснуваат во избор од по неколку случаи; изборот на правилата не е еднаков.

7. По насловот „Зборовни групи“, во **МЈЛ**, откако се дава определба на поимот морфологија и се набројуваат зборовните групи, тие се претставени во табеларен преглед, во два дела – менливи и неменливи зборови. При тоа се направени груби грешки: именките, како менливи зборови, се претставени со зборовите – *мајка(їѝа), мајки(їїе), мајчин, мајчинсїво, мајчински*, со што се мешува флексијата со деривацијата; заменките се претставени со заменката – *јас; мене, ми; мене, ме;* а и со заменската придавка *мој, мојоїѝ, моїїе (?!);* броевите се претставени со – *еден, їрв(и-оїѝ, -ов, -он), їрви(їїе, -ве, не)...*, значи, со број и со бројна придавка. Во **МЈ** формите на зборовите се разгледуваат во посебно поглавје „Морфологија“; под насловот „Од глас и од слог кон збор“ се зборува за структурирањето на зборот и се објаснуваат основните поими во морфологијата – морфема и збороформа. При бележењето на морфемите, добро било да се означуваат, како што е вообичаено, со цртичка од страната на отсутниот дел: *ѓрад-, сел-, кук-, вод-, -ник, -ње, -и*. Под насловот „Зборовни групи“, преку соодветни

примери со кои се покажува значењето или функцијата на зборовите, се определуваат зборовите по зборовни групи и се дава нивната поделба на менливи и неменливи зборови.

8. Во **МЈЛ** описот на именките опфаќа: определба на именките како зборовна група; поделба на општи и сопствени, на апстрактни и конкретни, на избројливи и неизбројливи, на збирни и материјални; поделба на именките по род, без да се укажува на формалните обележја при таа поделба; поим за категоријата број кај именките, што се покажува со примери, без да се посочуваат наставките за множина; преглед на определените форми, со посочување на трите вида членски наставки. Описот е даден коректно и е во функција на најосновно запознавање со именките. Во **МЈ** именките се разгледуваат во рамките на истите граматички категории, со пошироки објаснувања на нивните семантичко-граматички (морфолошки) карактеристики. Ни се чини дека воведувањето на поимот „нулта морфема“, за оваа возраст на учениците (петто одделение) не било неопходно.

9. Во **МЈЛ** заменките се разгледуваат под два главни наслови. Под „Заменки“ се прави поделба на лични, повратни, показни и лично-предметни, а потоа се наведуваат основните форми на личните, повратните и на показните. Нејасно е зошто се зборува за „повратни заменки“, кога е таа само една во форми за директен и индиректен предмет (без форма за субјект), и непотребно е, наспрем сите форми за субјект на личните заменки, да се бележат (можеби, заради некоја симетрија) осум пати формите: „себе(си) се; себе(си), си“. Под насловот „Форми на личните заменки“ се даваат формите на личните заменки, а кон нив се наведуваат и заменските придавки, коишто овдека немаат место (на пример: „1 л. ЈАС → мене ме, мене ми; мој, моја, мое, мои“, итн.). Потоа, под насловот „Лично-предметни заменки“ се дава преглед на овие заменки. Во **МЈ** заменките, со поделба на лични, лично-предметни и показни, и нивните форми се разгледани коректно и прегледно.

10. Во **МЈЛ** глаголите се обработуваат под следните наслови: „Глаголи“ – се дава општа семантичко-граматичка определба на глаголите, „Грамматички категории кај глаголите“ – се укажува на врската со вршителот на дејството и со времето на врше-

њето на дејството, „Безлични глаголи“ – се посочуваат неколку примери со кои се објаснува поимот, „Времето на глаголите“ – се објаснува категоријата време кај глаголот, „Категоријата вид кај глаголот“ – се објаснуваат поимите свршен, несвршен глагол. Од глаголските времиња се разгледуваат: сегашното, минатото определено несвршено, минатото определено свршено и идното време, со определување на нивните значења и со наведување на нивните парадигми во примери. При тоа се допуштени некои необични, нејасни формулации и неточности: „Глаголите се видови зборови...“ – не „видови“, ами вид, класа, група зборови, односно зборовна група; „Во глаголите секогаш се содржи и одговорот на прашањето кога се врши дејството...“ – тоа зависи од лично-временската форма на глаголот; „Несвршените глаголи означуваат дејство кое се одвива во процес /.../, додека свршените глаголи го означуваат дејството како заокружено, ако веќе случено...“ – ваквата определба на видот на свршените глаголи е неприфатлива, зашто „веќе случено“ се однесува на временското, а не на видското значење на глаголот; „Минатото определено несвршено време /.../ се гради со помош на наставки кои се наоѓаат на крајот од глаголот.“ – а зар има наставки што не се на крајот на глаголот?! „Минатото определено несвршено време /.../ покажува дејство кое е определено затоа што е засведочено: *реков, чекаше, мислеше, сакаа...*“ – формата „реков“ е форма на минато определено свршено време; „Сменете ги следниве глаголи по лица, во минато определено несвршено време: *коси, рече, плива /.../, падне, закова*“ (правилно: *закове*) – за да се одговори на оваа задача и на таа што следува во учебникот (стр. 48), би требало претходно да се објасни употребата на формите на минато определено несвршено време од свршени глаголи; сепак, тоа прашање би требало да се разгледува во повисоките одделенија, во врска со минато-идно време и условните реченици. Во **МЈ** глаголите се разгледуваат под општ наслов – „Глаголи“. Под општиот наслов се дава опис на семантичко-граматичките карактеристики на глаголот (на граматичките категории лице, време, вид) и се разгледуваат безличните глаголи и формите на глаголот (поимите основа и наставка); под насловот „Сегашно време“ се објаснува образувањето и значењето на ова вре-

ме, поделбата на глаголите на глаголски групи, употребата на формите на сегашното време од свршени глаголи, сегашното време од помошниот глагол *сум*, а од другите глаголски времиња се разгледуваат: минатото определено несвршено време, минатото определено свршено време и идното време, со опис на нивното образување и определување на нивното значење. Описот на формите и објаснувањата на значењата и употребата на глаголските времиња се дадени коректно и прегледно. На стр. 61, по реченицата „Глаголите, исто така, разликуваат и број: *ишиувам – ишиува.*“ – од примерите не се гледа разлика во однос на бројот. Вообичаено е да се бележи – глаголи од *a*-група, а не – глаголи од *-a* група, и сл. На стр. 74, во задачата би требало да стои – *сегашинойо* наместо *минайойо* („Употребите ги формите на минатото време.“), зашто ова време уште не е разгледувано.

11. Во **МЈЛ** содржините од синтаксата се разгледуваат под насловите: „Реченицата како комуникациска единица“ – се определуваат поимите синтакса, реченица, текст; „Главни членови на реченицата: прирок и подмет“ – се дава општа определба на термините; „Глаголски прирок (прост и сложен)“ – каде што стои: „Запаметете: самото име на прирокот ви кажува дека тој се состои само од глагол и дека може да биде прост – во просто глаголско време и сложен (составен од повеќе зборови) – во сложено глаголско време.“, што не е точно, зашто и во двата посочени случаи станува збор за прост глаголски прирок; „Глаголско-именски прирок (прост и сложен)“ – каде што стои: „Сложените глаголско-именски природи имаат повеќе од еден глагол: Учениците треба да побараат помош.“, што не е точно, зашто ова е пример за сложен глаголски прирок (составен од модален глагол и *да*-конструкција), а не за сложен глаголско-именски прирок; „Безлични реченици“ – се определува поимот и се наведуваат примери; „Видови реченици според комуникациската функција“ – со поделба на: расказни, прашални, заповедни и желбени, и со соодветни објаснувања и примери. Во **МЈ**, во посебно поглавје „Синтакса“, се разгледуваат: „Реченицата како јазична единица за општење“ – се определува реченицата како „основна јазична единица со која се остварува општењето“; „Структурата на реченицата“ – се определуваат поимите проста

и сложена реченица; „Главни членови на реченицата, Прирок, Подмет“ – се определуваат поимите прирок (прост глаголски прирок, прост глаголско-именски прирок, сложен глаголски прирок, сложен глаголско-именски прирок) и подмет; „Безлични реченици“ – се определува поимот и се даваат примери; „Реченицата според улогата во општењето“ – се објаснува поимот интонација на реченицата и се дава поделбата на расказни, прашални, заповедни и желбени реченици. Објаснувањата се јасно и коректно дадени и проследени со соодветни примери.

12. Под насловот „Интерпункциски знаци“ во **МЈЛ** стои објаснување: „Во азбуките, со кои се пишува во сите јазици, спаѓаат и одделни знаци со кои се определува, се означува текстот.“, што не е точно, зашто интерпункциските знаци не се дел од азбуката. И понатаму: „Нашата азбука ги содржи следниве интерпункциски знаци:“ (се наведуваат називите на знаците), со што се повторува неточноста. Интерпункциските знаци (точката, запирката, цртичката, двете точки, наводниците), освен прашалникот и извичникот, се разгледуваат под малку необични наслови: „Улогата на точката“ и сл., зашто обично се зборува за употреба, а не за улога на интерпункциските знаци. Под насловот „Директен и индиректен говор“ се определуваат поимите со соодветни текстови; Во **МЈ** интерпункциските знаци се разгледуваат во поглавјето „Правопис“, под насловот „Знаци за интерпункција и за правопис“. Се објаснува употребата на: точката (како интерпункциски и како правописен знак), запирката, прашалникот и извичникот, двете точки (како интерпункциски и како правописен знак), цртата и наводниците – обележувањето на директниот и на индиректниот говор.

13. Во **МЈЛ** следуваат насловите: „Полнозначни и неполнозначни зборови“ – се наведуваат сите зборовни групи, а потоа се дава поделбата на полнозначни и неполнозначни зборови; „Основно и преносно значење на зборовите“ – во примери се покажува основното значење на зборовите и потоа нивната преносна употреба; „Вторични значења на зборовите“ – се објаснува односот: основно – вторични значења на зборовите. Објаснувањата, иако ограничени на неколку примери, се коректно дадени. потешко може да се прифати односот: „Тие образуваа друштво...“ – „Тие се образуваа...“,

зашто се сопоставува преоден со повратен глагол, и зашто „се образува“ во значењето 'учи, добива знаење' сè уште не е потврдено од нормата. Во **МЈ** доаѓа поглавјето „Речник и стил“ во кое се објаснуваат поимите речник и лексика, зборот како основна единица на јазикот, значење на зборот, полнозначни и службени зборови, основно и преносно (метафорично) значење. Објаснувањата се придружени со поголем број примери.

14. Општи белешки. – Во учебникот **МЈЛ** се среќаваат одделни необично формулирани констатации, на пример: „Некои македонски говори овој глас го изговараат како *к*, или *јк*...“ (се однесува на гласот *ќ*, стр. 16); „Кои гласовни промени ги содржат следниве реченици во затемистичите зборови?“ (18); „Во зависност од тоа дали зборуваат за минати, сегашни или идни дејства, глаголите се наоѓаат во минато, сегашно или во идно време.“ (40). Одделни содржини се само соопштени или многу бегло разгледани, на пример: Правоговор (два-три реда), Делење на зборовите на слогови (без објаснување на прашањето), Категоријата род кај именките (шест реда), Категоријата број кај именките (три реда). Текстот е технички коректно уреден, на 69 страници, на кои се внесени и седум книжевни текстови, како и трисетина илустрации. Во учебникот **МЈ** се допуштени некои превиди, на пример: „Свилен конец за везење... се вика срма.“ (наместо: сребрен, стр. 25), „Кога јадеме жешка супа со лажица, тогаш обично сркаме.“ (срки значи 'јаде со лажица', в. Речник на македонскиот јазик III; исто, стр. 25); на неколку страници (17, 38, 67, 110, 114, 115, 121) се случила техничка грешка: покриени се некои интерпункциски знаци со буквите или зборовите печатени во боја. Инаку, текстот е добро уреден, во шест поглавја, на 154 страници, на кои во

функција на основниот текст се внесени дваесетина кратки книжевни текстови.

Во почетокот на нашиов напис кажавме дека учебниците **МЈЛ** (на Ј. Владова) и **МЈ** (на Д. Пандев и М. Миноска) суштествено се разликуваат по општата концепција – во првиот интегрално се обработуваат содржините по предметот македонски јазик, а вториот му е посветен само на програмското подрачје **јазик**. По разгледувањето на учебниците (првиот само во делот што се однесува на јазичните содржини), можеме да заклучиме дека тие суштествено се разликуваат и во однос на квалитетот на работката на програмските содржини; првиот, како што покажавме, содржи низа сериозни грешки и нестручни толкувања на јазичните содржини; вториот, и па стручен и на методски план, покажува солидно ниво на работката на содржините и ги задоволува барањата на Наставната програма за V одделение од програмското подрачје **јазик** и потребите на наставата за соодветен учебник по македонски јазик.

По кои критериуми е одобрен за употреба учебникот на Ј. Владова (можеби, поради квалитетите во деловите што ние не ги разгледуваме) и дали при одобрувањето бил земен предвид и учебникот на Д. Пандев и М. Миноска – не ни е познато.

На крајот ќе одбележиме дека, иако недостатоците во учебникот на Ј. Владова не се последица само на здружувањето на сите програмски подрачја по предметот македонски јазик во еден учебник, овој случај, сепак, зборува во прилог на гледиштето – програмското подрачје **јазик** да се обработува во посебен учебник.

Скопје, 12.12.2001 година

Совет за македонски јазик

ПРИЛОГ КОН ДИСКУСИЈАТА ЗА УЧЕБНИЦИТЕ ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК ЗА ШЕСТО ОДДЕЛЕНИЕ НА ОСНОВНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

ДО СОВЕТОТ ЗА МАКЕДОНСКИ
ЈАЗИК НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

за претседателот на Советот за македонски
јазик, проф. д-р Лилјана Минова-Ѓуркова

Предмет: писмо бр. 25-257/2 од 4. XII 2001 г.

Почитувана професорке,

Во врска со писмото во коешто ни го приложивте материјалот насловен како БЕЛЕШКИ ЗА УЧЕБНИЦИТЕ ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК ЗА ШЕСТО ОДДЕЛЕНИЕ НА ОСНОВНОТО ОБРАЗОВАНИЕ слободна сум, како коавторка на еден од овие учебници, да Ви се заблагодарам и да Ви одговорам. Истовремено, ја користам можноста да го изнесам и своето мислење за актуелната ситуација во наставата по македонски јазик во шесто одделение, наставната како резултат на идејата за одобрување повеќе од еден учебник за овој наставен предмет, како и на идејата за печатење учебник што ги поврзува содржините од сите програмски подрачја на овој предмет. Како што знаеме, двете идеи се реализирани и последиците од нив веќе ги чувствуваат сите субјекти вклучени во курикулумот наречен *воспитно-образовен процес по македонски јазик*, почнувајќи од учениците, преку наставниците, па сè до родителите.

Сметам дека идејата за одобрување повеќе од еден учебник за наставниот предмет македонски јазик не може да ги даде очекуваните резултати. Имено, се покажува дека нашата наставна практика, и пошироко – нашата средина, тешко се справуваат со одговорноста на новонастанатата ситуација во наставниот процес. Една од причините е стихижноста, којашто ги следеше сите етапи на појавувањето на учебниците за шесто одделение, од објавувањето на конкурсот, па сè до нивниот пласман меѓу уче-

ниците. Притоа се јавуваа (и сè уште се јавуваат) многу нејасности во врска со спроведувањето на идејата за повеќе од еден учебник. На пример: што значеше за наставниците формулацијата „единствено да се определат според квалитетот на учебникот и резултатите што би ги дала наставата“ во известувањето на министерот, кога веќе пред нив, тело од повисоко инстанци, поточно стручната комисија дала свое мислење дека сите три учебника се подеднакво квалитетни; дали тоа значи дека ќе се употребуваат сите учебници (ако не, тогаш зошто определиле три?) или ќе превладее само еден; дали тоа ќе значи повеќе работа за наставниците, односно комбинирање содржини од трите учебници во работата на часовите; дали во едно училиште ќе може да се користат учебници од различни автори; дали еден наставник во работата со различни паралелки ќе може да користи учебници од различни автори; дали еден наставник ќе може да консултира содржини од учебниците за коишто не се определил (наставната практика покажува дека наставниците не користат повеќе од еден учебник); дали во една општина ќе може да се користат учебници од различни автори и др.

Многу од овие дилеми не ќе постоеја ако постоеше стратегија за реализација на идејата за примена на повеќе од еден учебник во воспитно-образовниот процес по предметот македонски јазик. За жал, компетенциите на Министерството за образование и наука, или поточно – на министерот за образование и наука, затаија од моментот на одобрувањето три учебника по македонски јазик за шесто одделение. Во периодот до продавањето на последниот учебник недостасуваше потребната соработка со Министерството и со Бирото за развој на образованието. Таа соработка можеше да се одвива многу лесно ако надлежните институции покажеа интерес за тоа и ако беа

подготвени за спроведување на идејата за повеќе учебници. Стручната комисија за оценување на ракописите, во чијшто состав задолжително требаше да биде вклучен и стручњак од областа на јазикот, со рангирањето на истите, тежината и одговорноста на оваа многу важна работа им ја пренесе на наставниците. Министерот, со писмото до директорите на училиштата, таа одговорност ја запечати, а со формулацијата „наставниците да се определат според квалитетот на учебникот“ работата ја врати назад и, на некој начин, ја побиде сопствената одлука за користење на трите учебника. Наставниците, едноставно, не знаеја што да прават, бидејќи се најдоа во ситуација која воопшто не беше лесна. Посетувањето на таканаречените семинари, односно на претставувањата на учебниците беше продолжување на нивните маки и уште една потврда за незаинтересираноста на државните структури за решавање на проблемот. Конечно, сè се одвиваше на релација издавачка куќа (или автори) – наставници (или директори на училишта) и сè заврши онака, како што министерот изјави дека треба да биде – во сферата на трговијата. А, можеше да биде и полесно и подостоинствено. Според мене, Бирото за развој на образованието требаше да подготви статистички податоци според кои дистрибуирањето на сите учебници ќе се вршеше подеднакво на целата територија на државата, како и подеднакво во сите општини и уште повеќе – во сите училишта. Сега се прашувам што прават наставниците од општините каде што не беа претставени сите учебници и коишто воопшто немаат претстава за тоа како изгледаат другите учебници, освен оној што го користат во работата. Оваа учебна година, во однос на функционалноста на учебниците по македонски јазик за шесто одделение требаше да биде експериментална, како што и е, но и експериментот се одвива стихижно. Организираното покривање на целата територија на Македонија со сите учебници ќе отвореше терен за потребната анализа на резултатите од примената на секој учебник одделно. Потоа, се разбира, резултатите од анализата ќе се искористеа конструктивно.

Новата практика на поврзување на содржините од сите програмски подрачја на наставниот предмет македонски јазик во еден учебник уште повеќе ја отежнува и така сложената ситуација во наставата по

овој предмет во шесто одделение. Не знам дали треба да потсетуваме дека уште во третото и во четвртото одделение од одделенската настава учениците користат посебни учебници за содржините од областа на јазикот (насловени се како *Изразување и творење*). Поделеноста во обработувањето на наставните содржини од различните подрачја во два учебника е во ред и е во согласност со образовно-воспитните цели на предметот македонски јазик. Тоа им овозможува на учениците и на родителите да ги согледаат разликите меѓу содржините од областа на јазикот и на литературата, а оттука и на целите на наставата на секоја од нив. Во крајна линија, мислам дека и психолошкиот момент поврзан со постоењето на посебен учебник, односно впечатокот од него, придонесува за создавање свест кај учениците за потребната важност на содржините од областа на јазикот во процесот на нивното оспособување за правилно пишување и зборување. Не гледам зошто ваквата концепција на учебниците треба да се наруши во наредната етапа од образованието, односно во предметната настава, кога важноста на овие содржини уште повеќе треба да добие во тежина, односно да биде приоритет во воспитно-образовниот процес по овој предмет. Особено поради тоа што и во повисокиот степен од образованието, односно во средното образование, учебниците традиционално се поделени според двете најголеми наставни подрачја – *јазик и литература*. Да не зборуваме и за тоа дека наставничкиот кадар за овој предмет се едучира на двете соодветни Катедри на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“.

Учебници што ги поврзуваат содржините од сите програмски подрачја на предметот македонски јазик се појавија последниве две учебни години, и тоа првпат во учебната 2000/01 година, кога еден ракопис за учебник со ваква концепција беше одобрен за печатење како прирачник за наставниците. Истиот прирачник оваа учебна година почна да се употребува како учебник по македонски јазик за петто одделение. Во април 2001 година се распиша конкурс за учебник по македонски јазик за шесто одделение. Од причини и од извори коишто сè уште не ми се познати, на заинтересираните издавачи им било нагласено дека може да конкурираат само со ракописи што ќе вклучат содржини од сите програмски подрачја

на предметот македонски јазик, а во таа смисла вниманието го привлекуваа содржините од двете најголеми програмски подрачја – *јазик* и *литература*. Се разбира, оваа забелешка не беше прецизирана во конкурсот, па некои автори и издавачки куќи него го сфатија како конкурс за читанка по македонски јазик. Веројатно тоа беше резултат и на долгогодишната практика за почесто објавување конкурси и за почесто издавање нови читанки по македонски јазик, а не и учебници за наставното подрачје јазик. Знаеме дека речиси три децении овие наставни содржини беа обработувани во учебниците насловени како *Грамаџика* за сите одделенија од петто до осмо и истите, без поголеми или без никакви измени, беа преиздавани повеќепати. Во секој случај, постоењето на два учебника за овој наставен предмет беше традиција во нашата средина и ништо не покажуваше дека таа треба да се менува. Напротив, дури постои и идеја за делење на овие две наставни подрачја во посебни наставни предмети. Несомнено, ваквото толкување на конкурсот за учебник по македонски јазик за шесто одделение беше резултат и на тоа што во разговорите меѓу издавачите и надлежните во Министерството за образование и наука воопшто

не било споменато издавање учебник за содржините по јазик. И покрај тоа, јас очекував да се појави учебник со вакви содржини за шесто одделение, затоа што сметав дека издавачот на учебникот *Македонски јазик за петто одделение* (Д. Пандев, М. Миновска; *Просветно дело*, Скопје, 2001) ќе ја заокружи вертикалата за одделенијата од предметната настава со исти учебници за овој наставен предмет.

Сега е веќе сигурно дека идејата на поединци за учебник-сурогат беше успешно спроведена. За последиците од работата со вакви учебници во воспитно-образовниот процес по предметот македонски јазик во основното образование и за резултатите што ќе се постигнат во наставното подрачје *јазик* ќе може да се зборува по завршувањето на овој степен од образованието барем на една генерација ученици. Во моментот загрижува фактот што оваа идеја, веројатно, ќе продолжи да живее и што објавувањето на наредните конкурси за учебници по македонски јазик веројатно ќе биде проследувано со истите инструкции.

Со особена почит,

Скопје, 12. II 2002 год.

Гордана Алексова

СЛАВОМАКЕДОНЦИ?

ЗА ПОИМОТ „СЛАВОМАКЕДОНЦИ“

Грчката држава по нејзиното создавање, соочена со националното будење на македонскиот народ и борбата за национална држава, за именување на Македонците користела различни етнички поими сè со цел да им го оспори правото да се нарекуваат Македонци. Во XIX век Македонците кои ја признаваа грчката црква биле нарекувани Македонци, со значење Грци (во смисла на антички Македонци со грчко потекло). По анектирањето на Егејска Македонија (1913 година) Македонците, главно, биле нарекувани „слави“, „славофони“ (славоговорни) или погрдно „паљовулгари (Бугари)“. По 1925 година, за да се отстранат српските или бугарските претензии кон македонскиот народ во тој дел на Македонија, грчката држава започна да го користи поимот „Славомакедонци“. Поимот „Славомакедонци“ се користеше само во меѓународната дипломатска комуникација, со „Друштвото на народите“. Овој поим не беше користен за внатрешна употреба во Грција.

Поимот „Славомакедонци“ десетина години подоцна го прифати и грчката левица (КПГ). **Во првиот период од својата дејност, КПГ за Македонците во Егејска Македонија ги користеше поимите Македонци и македонски народ, а по 1935 година од грчката официјална власт и таа го позајмила и го користела поимот „Славомакедонци“.**

Во текот на Втората светска војна грчката десница за Македонците го користела поимот „паљовулгари“ или „вулгари“, а левицата (КПГ) го користела поимот „Славомакедонци“. **Во периодот на Граѓанската војна (1946-1949) грчката левица (КПГ) ги употребувала двата поима – Македонци и „Славомакедонци“, но почесто, зависно од политичките потреби, го користи и терминот „Славомакедонци“. По Граѓанската војна во Грција, во земјата и во странство КПГ**

го користела исклучиво поимот „Славомакедонци“, а грчките власти ги користеле поимите „славофони“ или „диглоси“ (луѓе што зборуваат два јазика).

Во изворите (документите) за периодот од повеќе од 2000 години, имињата Македонија за територијата и Македонци за македонскиот народ, имаат целосен континуитет. Во сложениот етногенетски процес староседелците го примиле словенскиот јазик, а Словените имсто Македонија и етничкиот назив Македонци. Писмениот јазик на македонските Словени од околината на Солун одиграл суштинска улога во христијанизацијата на Словените во Македонија и за нивната етничка идентификација како Македонци. Македонската варијанта на црковнословенскиот јазик и македонскиот народен јазик станале моќно средство за оформување и за изразување на националната свест кај Македонците; процес кој кулминира особено во XIX век.

Денешниот современ македонски јазик, како јазик на македонскиот народ, на македонската нација, е резултат на културно-историскиот и етнички континуитет и на вековната борба за национална држава. Кодифицирањето на македонскиот литературен јазик, како еден од основните белези на државноста, се совпаднало со создавањето на македонската национална држава втемелена на Асномските акти на 2 август 1944 година. Целосниот суверенитет на државата Република Македонија, македонскиот народ го извојува со плебисцитарниот референдум на 8 септември 1991 година.

Нашата идентификација како Македонци е неспорна и произлегува од еволутивниот континуитет и се базира врз општоприфатените постулати на природното, историското и меѓународното право, како основна цивилизациска придобивка, човекот, народите и нациите да имаат право на сопствен избор на име.

Синтагмата „Славомакедонци“ се плазира од недобронамерните внатрешни (албанските шовинисти) и меѓународните политички (државни) структури и групации со цел да се уништи македонскиот народ, македонската нација и македонската држава – Република Македонија. Употребата на поимот „Славомакедонци“ за нас Македонците претставува негирање на нашиот етнички,

историски, културен, државен и национален индивидуалитет. Затоа, за нас Македонците, поимот „Славомакедонци“ е нелегитимен, нити од етнички, нити од политички и историски аспект, и со прифаќањето на каков било компромис со овој поим, се засегнува во суштинските интереси на опстанокот на македонската држава и на македонската нација.

Милан Бошкоски

ЗА ОБИДИТЕ ЗА ПРЕКРСТУВАЊЕ НА МАКЕДОНСКИОТ НАРОД НА ПРАГОТ НА НОВИОТ МИЛЕНИУМ

Неотуѓиво право на секој човек е слободно да се определи и да ја изјасни својата народносна, т.е. национална припадност. Определувајќи се, тој се поистоветува со историски, географски, културни, обичајни, фолклорни и пред сè јазични одлики (а понекогаш и верски) кои обично ги споделува со една поширока заедница или групација. Притоа, никој нема право да го изменува самоизјаснувањето на поединецот. Во оваа прва, суштествена смисла, на рамништето на основните човечки права, никој не може да ја менува националноста *Македонец* со модификатори од каков-годе вид, а особено не со сложени од типот *Славомакедонец*, *Македословен*, *Македонски Словен*, *Буџиромакедонец*, *Македонобуџарин* и сл. – уште повеќе што ниту една народносна група или нација на Балканот, во Европа и во светот, било во национална, било во регионална смисла не се идентификува со именувањето *Македонец*.

Аргументот дека националното именување Македонец создава забуна на историски план е исто така без основа. Востановена практика е Македонците од дамнината да се викаат Стари или Древни Македонци, што овозможува нивно разграничување. Притоа треба да се истакне дека ниеден народ на Балканот нема монопол на сооднесување со старата историја, особено кога, на пример, националната и јазичната припадност на Старите Македонци и на низа други палеобалкански народи (како на пр. Бригите, Пајонците и сл.) не е сè уште соодветно објаснета. Никој нема право еден народ да го спречи да има позитивен однос кон

старата историја на својот егзистенцијален простор и да се идентификува во помала или во поголема мера со нејзините стари жители. Така на пример, на Албанците не им се оспорува желбата за идентификација со Илирите или со Тракијците, ниту пак на некои Бугари желбата за поврзување со Тракијците, или на Романците за поврзување со Дакијците и сл. Прашањето за етногенезата и за антропологијата на сите балкански народи е мошне сложено, со влијанија и текови кои се вкрстуваат на повеќе рамништа.

Непобитен факт е дека етникотот Македонец и името Македонија се реafirмираа во понова светска историја дури со развојот и со националното будење на македонскиот народ, што и доведе до возобновување на името на Македонија на поширок, т.е. меѓународен план, кое инаку можеби ќе му беше предадено на историскиот заборав. Впрочем, етничките Грци што живеат во Јужна Македонија (Егејска Македонија, долго именувана како Северна Грција во минатиот век од грчка страна) се идентификуваат како Елини, а не како Македонци.

Како поткрепа на кажаново можеме да го земеме не сосема истовидниот, но сепак аналогниот пример на Египет. Иако најголемиот дел од жителите на денешен Египет се од арапски произлез, тие во национална смисла се нарекуваат Египќани (а не Арапски Египќани или Арабо-Египќани и сл.), со што не доаѓа до никакви забуни ниту на современ, ниту на историски план. Сосема како што една мала група жители на Република Македонија се нарекуваат себеси Египќани и чие право на себеидентификација никој не може да го оспори и да земе на себе да ги преименува. (Во истиов африкански регион го имаме и примерот на

древната нубиска цивилизација и современите нубиски јазици, кои не се надоврзуваат директно на неа, итн.)

Примерот со бугарскиот народ е исто така показателен. Бугарите се идентификуваат со националното име на освојувачкото турко-татарско племе од пред повеќе од илјада години, иако себеси не се сметаат за Татари, туку за народ од словенско потекло. И во овој случај не доаѓа до забуни, ниту пак до обиди современиот бугарски јазик да се преименува во славобугарски или бугарскиот народ во славобугарски, словенобугарски и сл.

Уште еден пример на балкански план наоѓаме со именувањето на албанскиот народ. Познато е дека во рамките на персиската империја во источниот Кавказ постоела област Албанија, па сепак никој не согледува можности за „смешување“ на идентитетите или за потреба од вештачки термин „Индоевропски или Балкански Албанци“.

Сè уште на Балканот, во Босна дел од жителите се нарекуваат себеси во народносна смисла Муслимани, и никој не им го оспорува правото на себеименување, барајќи или наложувајќи тие да се викаат Славо-Муслимани или Муслимански Словени, иако можностите за забуна на националната со верската припадност можат да бидат значителни. Нивната национална определба се почитува.

И понатаму, на западноевропски план, белгиските Фламанци водат потекло од германското племе на Франките, чиешто име го актуелизирале Французите во името на својата земја, националност и јазик како резултат на симбиоза на латинскиот и германскиот елемент, па сепак никој не настојува Французите да се прекрстуваат во Романо-Французи или Латинофранцузи, бидејќи такво разграничување не би имало никакво оправдание од современа и, следствено, од историска смисла.

Вакви и слични примери има многу, насекаде во светот.

Што се однесува до самите термини Славомакедонци, Македонски Словени, Македонски Славјани и сл., тој се наметнува поизразито, и тоа главно со извори надвор од Македонија, како одраз на пансловенското движење во деветнаесеттиот век (со сема како и терминот славјаносерпски во Србија или славјанобугарски во Бугарија) и

настапувањето на Русија на Балканот, т.е. потребата лојалноста на локалното население да се сврти кон моќната православна спасоносна словенска сила на североисток. Употребата на терминот Словен во овој контекст, покрај како спротивставување кон етникот Грк-Елин, имала за цел, меѓу другото, повикувајќи се на средновековното наследство, да создаде една општа безоблична, неединствена и неосвестена маса, која би можела да се обликува според политичките потреби на денот. Современите наложувања да се воведат именувањето Славомакедонци, Македонски Словени и сл., пак произлегуваат од зад границите на Република Македонија, и повторно се изведуваат од истата политичка рамка. (Во истата насока е и упорното настојување на некои западни – американски и други – извори дека во Албанија и во Грција има „словенско“ население – на тој начин тие луѓе повторно стануваат аморфно количество, наспроти нивното сопствено изјаснување главно како Македонци.

Дури и на лингвистички план, иако е неспорно дека македонскиот јазик спаѓа по својот пред сè материјален, а помалку граматички облик, во југоисточната подгрупа на јужнословенската група на јазици, факт е дека тој е најмалку словенски од сите словенски јазици (вклучувајќи го тука и бугарскиот), поради низа граматички процеси од балкански и од романски тип, што ја видоизмениле радикално неговата структура и го ставиле во жариштето на процесите на Балканскиот јазичен сојуз. Употребата на определбата „славо-“ во врска со јазик чија што структура е само делумно словенска би била и теориски на слаба основа, особено што нема друг македонски јазик или народ со кој треба да се изврши разграничување. Впрочем, статусот на македонскиот стандарден јазик е веќе подолго време цврсто втемелен. Во крајна линија нема ниту некаков лингвистички (деривациски, зборороборазувачки), логички или смисловен начин од именката Македонија и синтагмата македонски јазик да се изведе именување Славо-Македонец и сл.

Според тоа, нема никаква забуна во употребата на терминот Македонец. Тој има пред сè национална основа, а потем и државна основа. Државјаните на Република Македонија имаат македонско државјанство и во таа смисла секој државјанин на Маке-

донија надвор од Македонија ќе биде третиран како Македонец, т.е. македонски државјанин. Државјаните на Република Македонија кои се припадници на други националности би биле на пр. македонски Албанци или етнички Албанци од Македонија, македонски Роми или Роми од Македонија и сл. Употребата на определбата „етнички“ би можела да се применува во одредени случаи кога може да стане неопходно разјаснувањето во овој контекст – етнички Македонец наспроти Македонец, државјанин на Република Македонија или регионален, т.е. местен жител на пошироката област Македонија. (Така и во Грција би имале етнички Грци наспроти Грци во државна смисла, кои би вклучувале и етнички Турци, етнички Македонци, Арванити, Аромани и сл., или во Бугарија – етнички Бугари наспроти етнички Македонци кои се државјани на Бугарија итн.). Треба да се доизјасни дека модификаторот „етнички“ обично се употребува кога се зборува за народности или за малцинства надвор од нивната матична земја.

За последниве шеесетина години, како круна на процес започнат пред повеќе

векови, именувањето Македонец во национална смисла и македонскиот јазик како национален, стандарден јазик се имаат афирмирано целосно и се утврдени во светската наука. Ако именувањето Славо-Македонец имало некаква руско-пансловенска-конфесионална подлога во XIX век, неговото насилно наметнување денес е сосема без основа – спротивно на основните човечки права на македонскиот народ, спротивно на постојната воспоставена практика и на гледиштата на современата наука и неоправдано на историски план.

Никакви забунувања, ниту терминолошки или други збрки на идентитети не постојат. Се работи за тоа дека новиве покрстувања повторно зад себе ги кријат истите претензии да се понижи националното достоинство на македонскиот народ, да му се негира неговата историчност, традиција, јазик и култура за да може на крај да се разнебити или да се колонизира докрај неговата држава, која и натаму се наоѓа на крстопатите и ветриштата на сè уште мошне живата стрв кон неа.

Илија Чашуле

ПОИМОТ „СЛАВОМАКЕДОНЦИ“

Грчката држава за Македонците користи различни етнички поими. По анектирањето на Егејска Македонија (1913 година), Македонците главно без нарекувани „паљовулгари“ (Бугари) или „славофони“ (славоговорни). По 1925 година, за да ги отстрани српските или бугарските претензии кон македонскиот народ, грчката држава започна да го користи поимот „Славомакедонци“. Овој поим се користеше само во меѓународната дипломатска комуникација, со „Друштвото на народите“, но не се користеше за внатрешна употреба во Грција.

Поимот „Славомакедонци“ го прифата и грчката левица (КПГ). Во првиот пе-

риод КПГ ги користи поимите Македонци и македонски народ, а по 1935 година го позајмува поимот од официјалната грчка власт и го користи поимот „Славомакедонци“.

Во текот на Втората светска војна грчката десница го користи поимот „паљовулгари“ или „вулгари“, а левицата (КПГ) го користи поимот „Славомакедонци“. Во периодот на Граѓанската војна грчката левица (КПГ) ги користи двата поима – Македонци и „Славомакедонци“, но почеста употреба има терминот „Славомакедонци“. По Граѓанската војна во Грција, во земјата и во странство, КПГ го користи исклучиво поимот „Славомакедонци“, а грчките власти го користат поимот „славофони“ или „диглоси“ (луѓе што зборуваат два јазици).

Тодор Чејреџанов

ДОСЕГАШНИТЕ ИЗДАНИЈА НА ПРИКАЗНАТА ЗА СИЛЈАН ШТРКОТ

Неодамна во еден дневен весник („Дневник“) се покрена расправа по повод книгата или сликовница со наслов „Силјан Штркот“ издание на НИК ЛИСТ од Скопје. Оваа книшка претставува сепаратно издание (или дел) од книгата „Најубавите приказни од земјата Македонија“ што ја објави споменатиот издавач во 2001 година. Приредувач на изданието е Весна Ацеска. Забелешката беше во тоа што во приказната Силјан во земјата на штрковите откако ќе најде патека по која минувале луѓе ќе си го постави прашањето како ќе се разбере со нив: „Еве трага од луѓе“, си рекол сам со себе Силјан. „Арно ама, што знам што луѓе ќе бидат? Ако се Бугари арно – ќе се разбираам, ами ако се Турци или Власи или Арнаути, како ќе се разбираам и ќе зборувам?“ И натаму, кога луѓето го запрашале: „Море што не проговориш Силјане, што не речеш „Добра вечер“ – му рекол мажот - или „Помози Бог“? дали онеме од тоа што в море си пливал, дали од друго нешто?“, Силјан пак изразува чудење што тие луѓе го знаеле неговиот јазик: „Сакав стрико да проговорам ама чинев не разбирате по мојот јазик бугарски. Вие сте знаеле и бугарски, а сте го знаеле дури и моето име – рекол Силјан.“ итн.

Ете тој дел од приказната со наслов „Силјан Штркот“ запишана од Марко Цепенков беше повод за реакциите во нашата јавност, а тоа пак причина изданието да биде разгледано и од Советот за македонски јазик.

* * *

За приказната „Силјан Штркот“, М. Цепенков пишува и во својата Автобиографија. Имено тој истакнува дека записот на оваа приказна подолго време го чувал надевајќи се дека еднаш ќе го објави. За оваа

приказна тој му кажувал на Коне Самарџиев, книжар од Солун, а овој пак му раскажувал на Кузман Шапкарев, кој повеќепати во писма му ја барал приказната на Цепенков. Овој пак имал намера да му ја испрати, но кога Шапкарев му ги прати своите објавени приказни кај Цепенков се јавила желба токму тој да си ја објави приказната и да не ја дава никому. „Во тоа време, туку ми стигна од Пловдив една книга печатена, со приказни од К. Шапкарева, бакшиш, и една книга со поздравление. Во книгата ми пишуаше К.Ш. здрао живо и ме молеше да му пратам некој приказни и друзи работи ако имам собрани, а најпоеќе ме молеше за побрго да му ја пратам приказната од Силјана Штркот, чунки многу го бендисала, кога му ја прикажал Коне Самарџија, книжаро во Солун. На К. Сам. бев му ја кажуал еднаш на дуќан во еден саботен ден, кога беше дошол од Солун во Прилеп. Ако не беше ми 'и пратил К.Ш. приказните да 'и виде, и да беше ми пратил само писмо, да ми сака нешто, макар и Силјана Штрко, кеш да му 'и пратам, чунки беше ми се здодејало да 'и гледам и набрго да 'и пеам, арно туку Госпо беше го научил Шапкарева да ми и прати приказните, та да ме насрчи за уште да пишуам и никому да не 'и даам со надеж белки ќе начекам некое време да и напечатам, на еден зборник како од Д. Миладинова.“

* * *

Приказната „Силјан штркот“ за првпат е објавена во „Сборник за народни умотворенија, наука и книжнина“ во Софија, познат и како Министерски зборник поради тоа што го објавувало Министерството за просвета во Софија започнувајќи од 1889 година. Од биографијата на Цепенков е познато дека кога разбрал дека во Софија се подготвува некоја публикација со народни

умотворби веднаш од Прилеп заминал за Софија со полна торба ракописи и со голема надеж дека ќе ги објави. Откако ги предал ракописите тие извесен период биле на рецензија кај Ефрем Каранов, истакнат филолог по потекло од Кратово, и по добивањето на позитивната рецензија почнале да се печатат во споменатиот зборник. Така Цепенков станал најактивен соработник уште од првиот број на зборникот. Неговите најразлични етнографски, фолклорни и филолошки материјали (приказни, песни, пословици, гатанки, обичаи, тајни говори описи на занаети и др.), од број во број го полнеле зборникот.

Меѓу тие материјали е и приказната „Силјан штркот“ за првпат објавена во том VII од 1892 г., стр. 193-206. Кон приказната е приопштен податокот дека таа е од Прилеп. Според овој извор кога по бродоломот Силјан дошол во земјата на штрковите забележал трага од луѓе па си го поставил прашањето како со нив ќе се разбере: „Еве ми трага од луѓе – си рекол сам со себе Силјан. – Арно ами што знам што луѓе ќе бидат? Ако се Бугари, арно, – ќе се разберам; ами ако се Турци или Власи или Арнаути, како ќе се разберам за да зборувам?“ А кога излегол пред домородците си помислил дека најдобро е да им се поклони: „Од кај ќе знаат овие луѓе – си рекол Силјан сам со себе – по мојо јазик за да му речам добровечер.– А кога се наведнал и се поклонил молчејќи човекот му рекол:

Море што не прогоориш, бре Силјане, да речиш добровечер – му рекол мажот – или помози Бог? Дали онеме нешто од морето што си пливал, дали што?

– Сакав, стрико да прогоорам, арно ама чинев оти не знајте по мојо јазик бугарски. Вие еве сте знаеле и по бугарски и сте знаеле дури и името мое – рекол, Силјан.“ (...)

Подоцна оваа приказна е преобјавувана повеќепати. Разгледувајќи ги досегашните преобјавувања на оваа приказна на Марко Цепенков можеме да констатираме дека тоа е правено различно. Во еден број случаи приказната е преобјавена автентично, во други се вршени одредени измени. Така на пр. исто онака како што е објавена првиот пат е преобјавена и во собраните дела на Марко К. Цепенков, издание на Институтот за фолклор и „Македонска книга“ од Скопје под заеднички наслов: „Македон-

ски народни умотворби“ во десет книги, редакција: Кирил Пенушлиски, главен уредник, Блаже Ристовски, одговорен уредник и Томе Саздов, член на редакцијата, Скопје 1972. Приказната за Силјан штркот е објавена во втората книга со наслов Народни приказни и со поднаслов: Приказни за животни, волшебни приказни, редактирал д-р Кирил Пенушлиски, соработник Блаже Петровски, стр. 136-160. Во содржината на оваа книга кон приказната за Силјан штркот е придодаден податокот дека е земена од „СБНУ, VII, 193“. На ист начин приказната е преобјавена и во петтомното издание на приказните на М. Цепенков со заеднички наслов: Македонски народни приказни, приредил Кирил Пенушлиски, Скопје 1989, кн. 1, стр. 213-237, потоа во книгата: Марко К. Цепенков, Светот на приказните, приредил Кирил Пенушлиски, Скопје 1982, стр. 167-190, во книгата *Болшебни приказни*, избор и редакција д-р Кирил Пенушлиски, Скопје 1968, стр. 155-182, од жанровската едиција *Македонско народно творештво* на издавачот „Македонска книга“ од Скопје. На ист начин приказната за Силјан штркот е објавена и во книгата: *Марко Цепенков, Сказни и сѝоренија*, редактирал Блаже Конески, Скопје 1954, стр. 231-253.

Приказната за Силјан Штркот на ист начин е објавена и во вториот том од собраните дела на Марко К. Цепенков што неодамна излезе од печат во Софија со заеднички наслов *Фолклорно наследство в 6 тома*, Софија 2001. Вториот том носи наслов *Вълшебни и новелистички приказни*, главен редактор: проф. д.ф.н. Тодор Ив. Живков, съставители: Јордана Коцева, Мариана Рајчева, транслитерација: Лучия Антонова-Василева, Мариана Рајчева, с. 124-137. И овде за извор е користен СБНУ, т. VII, 1892 г., а во белешката на редакцијата стои дека приказната е од Прилеп.

И во изданијата наменети за учениците кај нас приказната е објавувана на различни начини. Така на пр. во изданието: *Марко Цепенков, Силјан штркот и други македонски народни приказни*, приредил и поговор д-р Томе Саздов, издание на здружените издавачи: Наша книга, Македонска, книга, Култура, Мисла, Детска радост, Скопје 1990, на кое е придодаден и податокот дека се работи за „Лектира за основните училишта во СР Македонија според наставниот план и програма за V одделение“ како

прва приказна е објавена приказната за Силјан Штркот. Иако кон ова издание не е приопштен податок за изворите на приказните очигледно е дека тие се земени од собраните дела на Цепенков (1972). Така делот што не интересира е како и во другите споменати случаи: „Ако се Бугари арно, – ќе се разберам...“ итн.

На ист начин приказната е објавена и во изданието: Марко Цепенков, *Силјан Штркот*, издание на „Феникс“, Скопје 1999, библиотека Јуниор, едиција настава, прво издание. Изданието содржи и поговор на Христо Петрески: Прекрасна уметничка проза (Марко Цепенков: „Силјан Штркот“).

Во изданието „Силјан Штркот и Кузман Капидан“, народни умотворби, Издава Државното претпријатие, Скопје 1945 г., приказната е малку поизменета во делот што овде нè интересира. Така, на пр., кога Силјан ќе се најде во земјата на штрковите тој вака размислува: „Ако се Македонци арно, ќе се разберам; ама ако се Турци или Власи или Арнаути, како ќе се разберам за да зборувам?“ И натаму: „Сакав, стрико, да проговорам, арно ама чинев оти не знаете по мојот јазик. Вие еве сте знаеле и по нашински и сте знаеле дури и името мое, рекол Силјан...“. На ист начин приказната е објавена и во книгата „Македонски народни приказни, II издание, редактирале Крум Тошев и Васил Иљоски, Државно книгоиздателство на НР Македонија, Скопје 1951: „Ако се Македонци арно, ќе се разберам; ама ако се Турци или Власи или Арнаути, како ќе се разберам за да зборувам?“ итн. Вака приказната за Силјана е објавена и во „Примери од македонската народна поезија и проза“, учебник за VIII одделение, составиле Ѓ. Милошев и К. Тошев, Просветно дело, Скопје 1961.

Многу изменета приказната за Силјан штркот е објавена во книгата „Самовилско коњче“ од Душко Наневски, „Детска радост“, Скопје 1984. Овде приказната е толку изменета и скратена што сосема малку личи на својот првообразец, односно на записот на Марко Цепенков. Делот од приказната што нас нè интересира овде вака е раскажан: „Кога го виделе мажот и жената што собирале овошје (во записот на М. Цепенков мажот и жената „си коселе една ливада“), си прозбориле на нивниот штрковски јазик, а Силјан се уплашил да не му готват нешто лошо, па занемел од страв.

– Што не проговориш море Силјане, му рекол мажот, да не си онемел од морето што си пливал толку далеку?

Силјан се стаписал од чудо, од кај му го знае името и јазикот, па кога се созел му рекол:

– Од кај ме познавате и името ми го знаете, чичко?“ итн.

Во ова издание не се наведени изворите на приказните што авторот ги користел за прераскажување.

Издавачот „Детска радост“ повскспати по разни поводи и во разни изданија ја има преобјавувано оваа приказна. Така, на пр., во 1992 година ја објави сдицијата т.н. циновски сликовници меѓу кои беше и приказната на Марко Цепенков „Силјан Штркот“ со илустрации на Димитар Кондовски, на македонски и на албански јазик. Кон ова издание е приопштен податокот дека обработката на текстот и јазичната редакција се на Здравко Корвезировски. Делот од приказната што овде нè интересира вака е претставен: „Еве трага од луѓе, – си рекол Силјан. – Арно ама, од кај знам што луѓе ќе бидат? Ако се Турци, или Власи, или Арнаути, како ќе се разберам за да зборувам со нив?“ И натаму: „Чичко сакав да проговорам ама мислев оти не го знаете мојот јазик. А вие сте ми го знаеле јазикот, сте го знаеле дури и името мое, – рекол Силјан.“

Во изданието на истиот издавач: Марко Цепенков, „Силјан Штркот“, Скопје 1995, се објавени две верзии на приказната, едната според записот на Цепенков, или според неговиот првообјавен текст, и другата „На современ македонски литературен јазик“ со јазична редакција на Здравко Корвезировски. Во првата верзија делот што нè интересира е објавен како и во собраните дела на Цепенков, а во втората како и во циновската сликовница. Ова издание нема ниту предговор ниту поговор. Три години подоцна, поточно во 1998 година, истиот издавач ја преобјави оваа книга, со двете верзии на приказната за Силјан штркот и со поговор на Миодраг Друговац.

Што се однесува до приказната „Силјан Штркот“ во книгата „Најубавите приказни од земјата Македонија“ (приредувач на изданието Весна Ацеска, ЛИСТ, Скопје 2001) очигледно е дека приредувачот повеќе се придржувал кон изворниот текст на Цепенков, првообјавен во СбНУ, VII, 1892 г., и потоа преобјавен во неговите собрани

дела но и во други изданија, со извесни мали јазични интервенции главно со замена на турцизмите, на дијалектизмите и на други помалку познати зборови. Во книгата има податоци за користените извори, но нема поконкретни податоци за секоја приказна од каде е земена, што е пропуст на издавачот зашто во книгата се објавени не само македонски туку и албански, турски, ромски и други приказни што кај читателот создава забуна која приказна на кој народ му припаѓа. Што се однесува пак до сепаратното

издание на приказната „Силјан Штркот“, коешто има карактеристики на сликовница, очигледно е дека тоа е земено од споменатата книга дополнето со неколку страници илустрации и со уште еден голем пропуст, пак на издавачот, затоа што никаде не се споменува името на запишувачот на оваа приказна Марко Цепенков, ниту на корицата како што прилега, ниту на првата страница, ниту на крајот од изданието каде што се даваат другите податоци за изданието, па дури ни во СIP-от.

Марко Киџески

Редакцискиот одбор на Билтенот смета дека со оглед на интервенциите во текстот во смисла на негово приспособување кон македонскиот стандарден јазик, приредувачот не морал да инсистира на определбата „бугарски“.

Советот за македонски јазик ѝ должи на македонската јавност подробна анализа на состојбите во XIX век во врска со ова прашање.

НЕКРИТИЧКИ ЗАЕМКИ ВО ЈАЗИКОТ НА ПЕЧАТОТ

Една деценија по нејзиното осамостојување Република Македонија минува низ мошне динамична фаза, особено во општествено-политичка смисла; во екомонско-социјален поглед има(ше) драматични превирања, а на безбедносен план беше достигната точката на драматична неизвесност. Десет години изминаа исполнети со сериозни предизвици и *кризисоци*, кои оставија траги во начинот и во квалитетот на живеењето на граѓаните, а и на општеството во целина. Она што предизвикува чувство на непријатност е што редица крупни настани (т.е. промени) во државата се случуваат без учество и спротивно на волјата на мнозинството граѓани. Просто, настаните се одвиваат како по некој диктат, според кој за многу суштествени прашања „се препорачуваше“ да не се дава отпор на предлозите што доаѓаат од страна.

Она што нè интересира нас овде е: позицијата и статусот на македонскиот стандарден јазик во новонастанатите околности во државата, пред сè во печатените медиуми. Медиумскиот простор е огледало на општеството, сигурен показател на општествените текови, информатор, но и насочувач на духовните и на културните достигнувања, во кој јазикот (треба да) има истакната позиција како обединувачки фактор. Секако, факт е дека во поглед на обемот и пополнетоста на денешниот медиумски простор во однос на состојбата од околу 1990 г. секоја споредба е, дури, излишна. Во сосем поинаков, т.н. плурален амбиент, се отвори простор за нов и квалитетно многу поразличен настап во сферата на масовната комуникација и во информирањето. Во дневниот печат и во периодиката, покрај засилениот ангажман на професионалните новинари, се вклучија и огромен број луѓе од други области. И едните и другите, со своите размислувања внесоа свежина и богатство во новинарскиот производ и придобивка со која постапно но сигурно ќе се издигнува општата јазична култура на населението. Но, во јазичниот спектар, исто како и во општествениот, има и не многу светли тонови. Кога е во прашање односот кон јазичниот стандард, медиумите (и пишаните и електронските) претставуваат широко поле за судир на две противставени струи: од една страна, во поголемиот дел од новинарската понуда се забележува грижливиот однос за зачувување на квалитетот на јазичниот израз (било преку изградената јазична култура на авторите но и со квалитетната помош од лекторските служби), а истовремено се промовираат и нови начини и средства за проширување на изразните можности. Новитетите понекогаш се резултат од следењето на промените во односниот медиум на општ, светски план; значи, и формално, и содржински приближување (неретко и грубо копирање) на т.н. престижни новинарски обрасци и тоа треба да се сфати како неминовност, за која, по правило, дури по извесно време треба да се изјасни и нормата. Досега кај нас, многу често, аргументираното изјаснување на јазичарите дека подновувањата по секоја цена не значат и имплицитно подобрување на јазикот на медиумите, како и предупре-

несоа за развивање на критичката мисла во државата, за отворање нови хоризонти во пристапот и во разработката на содржините, но и за „детабузирање“ на некои теми, затоа што времето на *рутинираниите иразнични уводничари* помина.

Медиумите без посебни ограничувања го отворија својот простор и го понудија, како што се вели, „на пазарот“, по што следуваа бранот нови соработници; од непотпишани автори, можеби почетници, преку познати имиња од културата, до врвни специјалисти во разни области. Со ваквото раздвижување забележливо се збогати јазичниот спектар и треба да се смета за придобивка со која постапно но сигурно ќе се издигнува општата јазична култура на населението. Но, во јазичниот спектар, исто како и во општествениот, има и не многу светли тонови. Кога е во прашање односот кон јазичниот стандард, медиумите (и пишаните и електронските) претставуваат широко поле за судир на две противставени струи: од една страна, во поголемиот дел од новинарската понуда се забележува грижливиот однос за зачувување на квалитетот на јазичниот израз (било преку изградената јазична култура на авторите но и со квалитетната помош од лекторските служби), а истовремено се промовираат и нови начини и средства за проширување на изразните можности. Новитетите понекогаш се резултат од следењето на промените во односниот медиум на општ, светски план; значи, и формално, и содржински приближување (неретко и грубо копирање) на т.н. престижни новинарски обрасци и тоа треба да се сфати како неминовност, за која, по правило, дури по извесно време треба да се изјасни и нормата. Досега кај нас, многу често, аргументираното изјаснување на јазичарите дека подновувањата по секоја цена не значат и имплицитно подобрување на јазикот на медиумите, како и предупре-

дувањата за несаканите ефекти не беа секогаш примани со разбирање или поддршка, така што по некое време се сведуваа(т) на констатации дека одредени поместувања се веќе толку раширени и прифатени, што обидите за нивно коригирање остануваат без успех. Факт е дека под притисок на општата глобализација, за која најкореспондентен квалификатив е *американизација* (или *англизација*), се и медиумите во јазичите со подолготрајна традиција. Но, во нашиов случај, новинарската практика напати покажува зачудувачка некритичност во преземањето цели јазични пластови, со што се загрозува стабилноста на македонскиот стандарден јазик, кој нема друго место, освен овде, во Република Македонија, во медиумите, во јавната и во службената комуникација, да биде со престижен статус. Преголемата либералност, слободоумноста сфатена како можност да се потцени, или дури да се исмее сопствениот јазик никако не ни одат во прилог. Оттаму, пројавената неотпорност кај нас кон влијанијата од англискиот јазик често нè принудува (само) да заклучиме дека е тоа фактичка неминовност, главно поради некритичкиот однос на некои автори или редакции (без оглед на оправданите забелешки што им се упатуваат во многу случаи).

Во однос на застапеноста на темите за кои се пишува, може да се каже дека сегашната понуда во печатениот медиумски простор е богата и разновидна, а во јазикот, пак, се забележува пробив на нови, послободни изразни модели. За разлика од порано, во транзицискиот „нов сензибилитет на времето“ се појавуваат нови автори, со побунтовен темперамент; тие го кршат мразот, многу поотворено ги надминуваат табуата и му даваат предност на супстандардот (што, во основа, не е лошо, бидејќи внесува „специфична температура“ во текстот), иако неретко, поради „предозираност“, агресивно одат во крајности, со што се поместуваат и границите на добриот вкус.

Како поголем проблем може да се земе фактот што некои автори **свесно** одат на уривање на „ограничувачките“ барања на јазичната норма (која е, според некои од нив, ригидна, конзервативна, дури и депласирана) па покажуваат зачудувачко, арогантно потценување на веќе прифатените белези на нормата на сопствениот јазик. Кај некои постари новинарски имиња што се со

веќе изградена репутација, се забележува дека не дозволуваат никакви сугестии од јазичните редактори, па и по децении работно искуство, во својот израз сè уште употребуваат зборови или изрази што се многу одамна санкционирани од нормата, на пр.: *било кој, титка да, во предвид, уојшише, највеќе* итн.

Во врска со овие неколку моменти можат да се извлечат повеќе заклучоци; јазикот е основното средство за комуникација, но во турбулентни времиња авторите се многу поконцентрирани на **тоа за што** пишуваат, отколку на тоа **како** ќе го напишат, така што јазичната норма неретко се префрлува во втор план. Во зависност од карактерот на текстот, понекогаш авторите бараат начини, токму со директните преземања, да го изострат изразот; некогаш, пак, туѓарките служат за елегантна еуфемизација (*COOL НИ Е, ДВОР НИ Е* (наслов во списание)), но, има и случаи во кои можело да се постапи поинаку: *Интересно е ишшо по овој извотредно долг коридор се ирисуйтни и доминираат иканареченишше Милки веј галакси кои се слични на нашата галаксија*.

Прашањето што се наметнува – дали намаленото чувство на одговорност кон јазичниот стандард, или, пак, отсуството на одредена самоконтрола, здржаност па и естетско-морална автоцензура придонесуваат за збогатувањето на јазикот – останува отворено...

Овде ќе проследиме неколку слоеви што се речиси незаобиколни во јазикот на новинарството (посебно во т.н. ангажирани жанрови: коментари, колумни, рецензии и сл.); примери што отвораат простор за размислување за односот наш кон јазичната норма и што го актуализираат (сега и во иднина) прашањето дали со директното преземање туѓојазични црти се издигнува квалитетот на македонскиот стандарден јазик. Се чини како своевиден парадокс што токму во овој период, во време на осамостоена држава, во која мајчиниот јазик треба да биде на пиедесталот, предност да им се дава на некои туѓи јазични решенија, на штета на духот на македонскиот јазик. За употребата на готовите, клиширани изрази во новинарските текстови е кажано дека тие најчесто се концентрираат во кулминациските моменти, каде што е потребна максимална мобилизација на емоционално-екс-

пресивните средства со кои се доловува понентата на мислата, вклучувајќи ги и насловите на статиите, во кои концизноста има посебна употребна тежина. Тие се незабиколен елемент во новинарско-публицистичкиот стил и претставуваат ефикасно наменско средство за задоволување на некои утврдени новинарски стандарди.

Факт е дека престижноста на англискиот јазик од ден на ден станува сè поочигледна. Во многу области (современа музика, спорт, мода, филм, електронска комуникација, дипломатија...) тој е носечки, особено во поглед на терминологијата и тука не може да се понуди противаргумент. Но, постои одговор: потребно е чувство за мера. Можеме да регистрираме само скромни обиди во печатените медиуми за ублажување на ефектите од присуството на англискиот јазик (на пр. во спортот: браниџел (од: *defender*, покрај постарото *бек*)). За огромната маса термини и изрази што се напластуваат на страниците на списанијата и дневните весници треба да се загрижиме сите, а потоа, за излезни решенија што побрзо да се погрижат поголеми групи од познавачи на соодветната проблематика и јазични експерти. Неспорно е дека текстовите во кои е употребена исклучиво специјална терминологија (без појаснување на изразите) можат да ги следат само познавачите на односната област. За понеупатените читатели неразбирливи се изразите од типот: *хенд-чекинг фаул, селери кај, прв џик на драфтиџи, секвел, блокбастер, џинк-џенк, сусјенс, фри-лансер, букинг, рејерира...*). Со внимателно следење на примерите, ќе дојдеме до бројката од неколку илјади. Токму затоа, следните примери отвораат дилема за која ќе треба што побрзо да дадеме толкување: *Во џаква ситуација, меѓународна дџиломаџија, која џиџио – like it or not – има влијание на домаџина џолиџичка сцена, е во ситуација да џо бира џомалоџио од двеџе зла...; Екџилозијаџи на идеџи – проекџи – конџеџиџи (кој како сака) во умеџиносџиа, кај нас, џредизџикува низа „џоследиџи“ од џиџиџи *high and low*, како и некриџично џрифакане на многу рабџиџи. Веќе нема да џолерирам џоздравување а ла СДСМ, *give me five*, заџиџио е многу џросџаџички. – : дали некој текст станува поквалитетен ако авторот дополнително го накити со некои англиски изрази; дали ќе биде помалку вреден без нив, дали се работи за*

современ пристап што ќе станува сè почест во новинарската практика или е тоа освојување нови простори и збогатување на изразноста, или... Всушност, освојување е, но еднонасочно: *Следува блаџо сџуџиџање на неколку *dub (legalize it) dope smoking* звуци, за албумов целосно да екџлодџира на *zulu breakbeat rock* синџлоџи *Africa Shox*, каде џиџио елекџириџираниџе маџиџаџални вокали на кулџинаџиа хџи-хоџи фиџура *Afrika Bambaata* нџе џредуџредува дека исконскиџиџи џнев на црџиџиџе луџе нема да сџиџивне во блиска иднина; Приџаџнаџиа вели дека “*the hardest-working man in hard rock business*”, џџе. *џеџиџиџи Durst* и басџисџиџиџи *Rivers* џи “собрале” џиџиџарџисџиџиџи *Borland* и џџаџанарџиџи *Otto*, а неџиџио џодоџна (џџикако се расџаднале меџа џоџуларџиџиџи црски раџери *House of Pain*) и диск џокеџиџи *Lethal* со намера да ја круџаџи Америка со нивџиџиџе “браџа џо џиџиџари” *Korn* и *The Deftones*.*

Освен директното поттурање зборови, изрази или цели реченици во изворна форма, на латиница, во некои случаи се поставува малку поинаку; изразот да биде напишан на кирилица и со дополнителни средства да се сигнализира намерата на авторот за стилско тонирање на текстот: *Милошевиќ џо има сџекнаџиџи џиџиџиџи на „бед џај“ и не џо „џере“ океан.; Наџчесџиа изведба на овие момџи е „аџресив џи лаџи скеџиџиџиџи“, а џџоа џреџиџиџавува возење џо џиџиџи, скали и сџидови.; Иџиџересно е дека некоџаџиџиџиџи џиџиџарџисџи на Ролинџсџиџиџиџи е џрџвиџиџи „меџџор“ рокер кој издаде албум со своја музика без џоџоџи на дискоџрафскиџиџиџи комџиџиџи. Со употребата на ваквите примери се постигнува саканата актуелност во изразот, а истовремено се задржува и извесна дистанцираност од нивната (не)регуларност со тоа што се напишани под наводници.*

Многу понеприфатливи се примерите во кои им се дава предност на туѓарките во однос на нашата паралела и покрај тоа што, според контекстот, не се забележува некоја посебна стилско-функционална причина или потреба за тоа: *Оџсерџерџиџе досџиа џоџиџиџиџиџи џо оџениџа односџиџи на весџиџиџиџиџи и друџиџиџиџи медиуми кон молџиџи од 48 часови џред самоџиџио џласање; „Ова е аџсолуџино најџуден случај, како сџоред броџиџи на жениџиџе, џџака и сџоред износџиџи џиџио им е одреден, досеџа“, исџаџакнува Гери Симџсон, аџвокаџиџи кој не е џџволџираџи во случаџиџиџи, но џо следи моџине вџимаџиџелно.; Наследни-*

ОД БЕЛЕЖНИЦИТЕ НА ИДНИТЕ ЛЕКТОРИ

HANIBAL ANTE PORTAS

Во македонскиот јазик, како и во секој друг, има голем број туѓи зборови, а меѓу нив најзабележливо е присуството на англизмите. Нив ги има сè почесто во јазичниот израз на Македонците, а особено се забележуваат во комуникацијата на младата популација. Навистина, потребно е да се преземаат термини од други јазици доколку во нашиот јазик нема збор што ќе го означува односниот термин. Но, зошто да се употребуваат туѓи зборови и тогаш кога за нив има соодветни во нашиот јазик? Таков е

Македонскиот стандарден јазик ги поседува атрибутите:

1. стабилност и
2. флексибилност.

Флексибилната стабилност на јазикот претставува, од една страна, цврстина на јазичната норма со која се чува функционалноста (јазикот е основно, најважно средство за комуникација), а од друга, отворена можност да биде во дослух со времето и да ги прифаќа промените.

Се поставува прашањето: до која мера треба јазикот да биде флексибилен, односно да ги прифаќа промените?

Во последната деценија од XX век и во почетокот на XXI век сведоци сме на зголемен број туѓи јазични влијанија, особено во областа на лексиката. Тука треба да се спомене засиленото влијание на англискиот јазик, кое е присутно и во други јазици. Секој роден говорител треба да се грижи и да го негува македонскиот јазик и треба да развие критичка свест за присуството на големиот број англизми кои го нарушуваат системот на нашиот јазик. Фактот дека врати-

случајот со англизмите *семџл* и *семџлинџ*, за кои во македонскиот јазик има не само еден туку повеќе зборови што го носат истото значење. Така, *семџл* се користи со значење: исечок, извадок, дел, примерок; а *семџлинџ* значи нагласување на исечоците (деловите, извадоците итн.).

Не гледам никаква нужност од употребата на овие, но и на многу други позајмени зборови. За жал, нашиот народ го прифаќа негативниот наплив на западниот „модерен“ свет занемарувајќи ја убавината на својот дом, не покажувајќи доволна почит кон својот јазик.

Марија Грозданова

те за англизмите се ширум отворени треба да нè прави не само незадоволни туку и загрижени. Директното заемање на англизмите без нивно приспособување на нашиот јазичен систем, односно без пронаоѓање нивни македонски соодветници, кажано со јазикот на Блаже Конески, е резултат на „јазичната дембелана“.

Во врска со овие јазични проблеми први се повикани специјалистите, кои треба да ги донесат вистинските решенија.

Овде ќе наведеме неколку примери од англискиот јазик за кои треба да се најдат и соодветни решенија во македонскиот јазик:

Саундтрек. – Зборот *саундтрек* е навлезен во нашиот јазик директно од англиското *sound+track* со транскрипција. Наместо *саундтрек* треба да се употребува *филмска музика* или *музика за/од филм*, бидејќи станува збор за музика специјално создадена за одреден филм којашто може, но не мора да биде одделно издадена на некој носач на звук, како на пример: касета, цеде и др.

Диџеј. – Во англискиот јазик зборот *диџеј* (англиски D.J.) претставува скратени-

ца, односно доаѓа од зборовите *диск* и *џокеј* (анг. *disk jockey*). Под *диџеј* се подразбира: човек што се занимава со пуштање музика; човек што пушта музика на грамофони; човек што е задолжен или одговорен за пуштање музика на забавите во ноќните клубови. Меѓутоа, наместо овие описни форми, како попрактична и поприватлива се покажала формата *диџеј* што се среќава напи-

Во поново време голема е употребата на туѓи зборови, директно навлезени од англискиот јазик. Стотици туѓи зборови секојдневно навлегуваат, пред сè, преку средствата за јавно информирање и полека, но сигурно се одомаќинуваат во нашиот јазик. Преголемото користење на компјутерите наложува употреба на нови зборови, поими и термини. Речиси никој и не се обидува да ги толкува овие туѓи зборови, да ги преведе или едноставно да го објасни нивното значење. Како пример го наведувам зборот ЦД, кој претставува скратеница од почетните букви на англиските зборови *compact* и *disc*. Од ЦД се изведени зборовите *ЦД-ром*, *ЦД-плеер*,

Познато е дека лексиката на сите јазици, па и на македонскиот, е најчувствителната и најотворена област од јазичниот систем, која претрпува постојани промени. Тие промени се тесно поврзани со општествено-политичкиот, со културниот и со технолошкиот развој на човековата цивилизација. Туѓите, односно странските јазици се еден од изворите за збогатување на зборовниот фонд на одреден јазик по пат на заемање. Како таков извор се јавува и англискиот јазик. Имено, голем број зборови од англиско

Јазикот е огледало на идентитетот. Преку него, и поединецот и колективитетот што го создаваат, го градат и го креираат својот идентитет. И понатаму, пак преку ја-

шана и слеано (*диџеј*) и со црточка (*ди-џеј*), општопозната форма и во други јазици.

Резидент диџеј. – Првичното значење на зборот *резидент* е дипломатски претставник со понизок ранг од амбасадор, а вторичното значење е граѓанин на некоја земја којшто постојано живее во друга држава. Значи, решението за резидент диџеј може да биде *постојан диџеј*.

Аниша Грујовска

цедетейка и сл. Од диск се изведени зборовите: *дискетџа*, *дискоман*, *дискмен*. И компактен и диск ги среќаваме во Правописниот речник на македонскиот јазик па оттука предлагам македонската замена за ЦД да биде *компактџен диск*. Во Лексиконот на странски зборови и изрази постои скратеницата ЦД и значи надворешен мемориски медиум за складирање и за натамошно користење на дигитални или на аудио податоци. Во Лексиконот ја среќаваме и скратеницата ЦД-ром што значи компакт диск со ром-меморија односно надворешен медиум за читање податоци, од кој корисникот може само да чита а не може да брише или да додава податоци.

Драѓица Дамевска

потекло наоѓаат примена кај нас во разни области, како, на пример, во медицината, во електрониката, во музиката и сл. Меѓу зборовите кои честопати се употребуваат во областа на музиката е и зборот *chill out*, кој во превод значи релаксирање, смирување. Овој збор, всушност, не е познат во англискиот литературен јазик, туку претставува англиски сленг. Во врска со заемките од туѓо потекло, моето мислење е дека тие не би требало да се употребуваат доколку во нашиот јазик постои соодветна замена за нив.

Александар Здравевски

зикот го бранат тој идентитет создаван низ минатото. Јазикот е единствената обединувачка нишка која ги поврзува луѓето од еден народ низ вековите. Тој го носи во себе

духот на поколенијата и се јавува како негова квинтесенција. Јавувајќи се како преносител на менталниот и на духовниот облик на народот, кои се инхерентни на самата негова структура, тој ги втиснува нив во секој поединец. Според тоа, јазикот е директен и најрепрезентативен производ на културата и на вредностите и спротивно, тој е основен инструмент со кој се создаваат тие. Ударот врз јазикот е удар врз идентитетот, индивидуален и колективен.

Еклатантен пример за обезличувачко влијание врз нашиот јазик е експанзијата на зборови (пред сè) од англискиот јазик, кои неретко ги истиснуваат од употреба веќе утврдените домашни зборови. Нагорната развојна линија на таквата појава е најблаго речено алармантна. Со оглед на тоа дека основен белег на времето во кое живееме е уривањето на културните и на духовните граници, кое пред сè се врши под влијание на политичко-економската сила на земјите во кои англискиот јазик е официјален и со тоа ја има улогата на обединувачки фактор, нормално е таквата негова позиција најпогубно да се одрази врз јазиците на земјите чија политичка и економска моќ е минорна. Но, треба да биде јасно, исто така, дека: „Од стриктно лингвистичка гледна точка, ниеден елемент на еден јазик не го предодредува да стане средство за меѓународна комуникација, ниту пак му пречи на еден да биде тоа. Убавината, а особено јасноста, иако понекогаш веруваме во тоа, не се предуслови за таквиот пат. Значи, ќе треба да се бараат други фактори“ (К. Ажеж „Душата на јазикот“, Зумпрес, Скопје 1997, 9).

Од факторите што како објективни вредности ја наметнуваат доминацијата на еден јазик слободно можеме да ги исклучиме и културните, оти околу обидот да се прикаже една култура како поквалитетна од друга може до бесконечност да се кршат копја и никогаш со чисто културни аргументи да не се покаже таквата тенденција како основана. А со самото тоа јазикот и културата кои се жртви на обидите за спроведување културна хегемонија имаат цврста основа да се борат против неа.

Едно од најистурените и најважните полиња на кои се води таа битка за доминација на едниот и за одбрана и афирмација на другиот културен идентитет е јазикот. А во овој домен најизразено е влијанието на лексички план. Општо погледнато, можат да се

издвојат два облика во кои се манифестира таквото влијание:

1. Пробив на зборови за кои во нашиот јазик постојат соодветни еквиваленти со кои успешно би можело да биде пренесено нивното значење. Во текстовите кои обработуваат содржини од доменот на музиката таквите зборови навлегуваат најчесто преку преземање на тие содржини или од Интернет или од странски списанија, а тоа го прават лица кои не го познаваат јазикот па влијанието може да се почувствува и на лексички и на граматички план. Работата ја комплицира дополнително тоа што таквите текстови во голем број медиуми (пред сè печатени) се појавуваат во огромна мера јазично некоректни. Од актуелната музичка терминологија и јазичниот израз што го карактеризира начинот на живеење и светогледот на луѓето во тој контекст, најчесто од „помодарско-трендовски“ причини (да се биде „ин“ за да не се биде „аут“) се преземаат огромен број лексеми кои најчесто имаат одлики на жаргонизми и на арго лексика (*hardcore* англ. што значи *цврсто, силно, тврдо, жеситоко* и *бурно* по содржина; на пр.: *Синоќа си поминавме хардкор*; или, пак, *trip* и *grass* – како имиња за дроги се типични арготизми). Нивната употреба во секојдневната комуникација на определена општествена група луѓе е *modus vivendi* и е сфатлива, но нивниот пробив во текстови од списанија што ги третираат содржините од музиката е недопустлив. Станува збор за некритички преземени заемки за чие прифаќање не постојат лингвистички објективни причини. Присутноста на таквата лексика тешко дека би била прифатлива и под изговор дека се работи за стилско обележје.

Примери извадени од текстови може да посочиме многу, со предлози за нивни превод при што предлозите понекогаш не можат да бидат со апсолутна прецизност поради тоа што многу често овие зборови се преземени директни од англискиот сленг:

Лејбл, лејблови (англ. *label*) *етикетка, наџиџис*. Етикета е синоним за издавачка куќа за музика па таа може да се сретне и како „лејбл“, на пр.: *Ние издаваме за лејблот* (издавачката куќа, етикетата) *V8*.

Саунд (англ. *sound*) – *звук, глас, шум*, на пр.: *Успеале да создадат сосема нов саунд* (звук).

Лајн-ап(от) (англ. *line-up*) – би значело: *кревање аймосфера, расположение, одржу-*

вање *џензија*; се сретнува: *Лајн-ајој ѓо ѓравеше DJ Фрики*.

Фан (анг. *fan*) – едно од значењата е занесенко како именка, и *разѓорува, расџалува* како глагол. Означува *симџаџизер, обожаваџел, навивач* (на пр.: *Мноѓубројниџе фанови џи чекаа ѓред салаџа*). Се сретнува и *фан-клуб – клуб на обожаваџели*.

Римејк (анг. *remake*) буквално: *ѓреѓрава; ѓрерабоџува, обрабоџува неџиџо сџаро на нов начин* (може да биде песна или пак филм), на пр.: *Комџилаџиџаџа е сосџавена од римејкови* (преработки) *на сџари ѓесни*. Блиску по своето значење е **ремикс**, со тоа што би можела да се постави разлика во тоа што *ремикс* може да се направи на нешто што претходно веќе било измешано, на песна која е плод на т.н. „микс“. Обична песна, рок-тема, на пр. може да биде подложена на „римејк“ (обработка) ама не на „ремикс“.

Мејнстрим (анг. *main – џлавен, најважен; stream – џтек, сџруја*). Означува припадност кон некој главен тек (*mainstream*), доминантна, изразена струја во творештвото но која има општи димензии, карактеристична е за еден период со широката прифатеност, етаблираност, препознатливи, лесно забележливи општи белези; модерен е на некој начин, речиси редовно се врзува за комерцијален успех и со медиумска застапеност, лесно е приемчив. Секогаш треба да се набљудува во временски контекст, на пр.: *Не слушам радија кои ѓуџиџаџи мејнсџрим музика*. Некој автор може да се приклони кон средоточието, главните текови, да го понесе струјата, општата мода. Тоа средоточие може да постои и во филмот и во литературата, во уметноста воопшто.

Во сите овие случаи се работи за туѓарки за кои во нашиот јазик има соодветни зборови и согласно со тоа тие мора да бидат преведувани. Овде не станува збор за лексичко богатење на јазикот, бидејќи тој објективно нема потреба од вакви варваризми кои со ништо не можат да се оправдаат. Таквата појава е резултат на јазичен алфабетизам, лажна стилска височина и псевдоинтелектуалност.

И покрај тоа што постојано треба да се води сметка за средината за која се пишува (сепак се работи за релативно тесно читачка публика) и изразот да произлегува од доменот што го обработува, мора да се води сметка и за јазикот со кој се прави тоа. Тре-

тираното инсистирање и на едното и на другото ги хендикепира и јазикот и читателите.

2. Вториот облик на влијание е заснован најчесто врз објективни јазични причини, а тоа е процесот на неолошко дооформување, градење на јазикот, т.е. на изборот и на усвојувањето на нови термини во различни домени. За нив треба да важи, во моментот кога ќе бидат примени, целосно да се вклопуваат во јазичниот систем. Најчестата причина за нивното усвојување е специфичната семантика што ја носат во себе. Позајмениот збор може или да биде воведен без промена или да биде приспособен кон фонетиката на јазикот-примач. Односот, пак, кон неологизмите може да биде строго пуристички, што значи националистичко однесување со отфрлување, при што се претендира кон создавање т.н. „просирни“ термини кои служат како соодветници и се создадени од домашни корени преку чија анализа би се дошло до значењето на зборот во однос на кој туѓиот би бил нејасен т.е. „непросирен“, или пак поумерен и отворен.

„Се чини дека националистичкото (чистотничко н.з.) решение е поприфатливо давајќи попрепознатливи термини. Меѓутоа, неговиот недостаток е очигледен: термин што лесно го придодаваме на познати корени, буди асоцијации што можат да го преиначат бараното значење, додека еден нејасен меѓународен термин, попрецизно, бидејќи не е урамнотежен со своите локални референции, претставува соодветен инструмент: демотивиран, може да се примени на еден прецизен предмет или концепт. Сепак, националистичкото решение се јавува како (поприфатливо) подемократично поради фактот што новиот термин го прави разбирлив за секој обичен говорител кој не го познава латинскиот, грчкиот или англискиот јазик“ (К. Ажеж, „Душата на јазикот“, Зумпрес, Скопје 1997, 150).

Од ова произлегува дека и строго чистотничкото и строго либералното гледиште сами за себе не нудат благоразумно решение, па затоа пак се наметнува потребата од компромис и од соодветност во мерата. Онаму каде што својствата на јазикот-примач овозможуваат преведување на некој термин без да се затемни неговото изворно значење преводот е нужност.

На пример, музичкиот термин „drum'n' bass“ – *линија, нијанса, музика, израз, сџил*,

риџам, облик, наместо да го сретнуваме во списанијата како „драмендбејс“, можеме едноставно и без никакви семантички пречки да го преведеме како „бас-тапан“ или „тапан-бас“ – музика, нијанса итн. Слична е ситуацијата со: LIVE-издание, албум (го сретнуваме речиси без исклучок како LAJB-издание), а слободно може да се преведе со „на живо“, на пр.: *издание, албум на живо*.

Има и една група термини кои се многу непогодни за преведување затоа што кога би ги превеле буквално, во голема мера би се изменило значењето што го имаат, па најприфатливо е да се пренесуваат без да бидат преведувани. Така тие ќе функционираат како неологизми и во целост ќе го задоволуваат принципот на функционална целесообразност. На пр.: кога би се обиделе да го преведеме терминот „house“ (хаус)-музика би добиле „куќна музика“ што воопшто не одговара на значењето на хаус-музиката, затоа што се работи за музика наменета за играње, направена е на компјутер, главно се пушта на големи клупски забави и се слуша најчесто гласно. Исто така, кога би се обиделе да го преведеме терминот „soul music“ – добиеното „музика за душа“ не го допира значењето на поимот воопшто па затоа најпогодно е соул-музика. Се чини дека проблемот со преведувањето е решлив со тоа што би се преведувале оние кои со тоа не го губат своето основно значење, а во спротивен случај би се пишувале како во изворникот.

Но, ако веќе не мора да се инсистира на превод, еден друг проблем, присутен во речиси сите текстови за музиката, е целиснот галиматџијас од начини на транскрипција на зборовите. Во еден текст еден ист збор може да се сретне транскрибиран во неколку варијанти, што е највпечатливо кај музичките правци. Погодна можност за решавање на проблемот е покрај транскрибирањето збор, во заграда, барем првиот пат кога ќе се појави, да биде напишан и оригиналниот термин, во изворна форма. Со тоа ем би се елиминирала можната значенска нејаснотија што би ја внела транскрипцијата (пр.: есид (acid)-хаус; при што „есид“ многу малку упатува на „ACID“ како вид дрога; или „афтер ауер“ (after hour) – „ауер“ не упатува многу на „hour“ како: час, термин, пе-

риод; а терминот означува релаксирачка забава рано наутро по завршувањето на целовечерната журка), см експлицитно би било маркирано туѓото потекло на зборот, ем би се избегнале разликите во транскрипцијата. Како проблем при ваквиот предлог би можело да се јави дополнително оптоварување на текстот и заземање малку повеќе простор но тоа, во однос на важноста на јазикот и на неговиот опстанок, е тривијален проблем. Колку е потребно нормирањето на овие поими може да се покаже преку примерите: ХАУС-МУЗИКА (house music); (Непрепорачливи разновидности: haus-музика, хоусе-музика и с.п.)

ДИП-ХАУС (deep house)

ЕСИД-ХАУС (ACID-house)

ТЕХНО-ХАУС (techno-house)

ДРИМ-МУЗИКА (dream music)

ГОА-ТРАНС (goa-trance)

ЊУ-ВЕЈВ (new wave)

ДИП-СОУЛФУЛ-ФАНКИ-ХАУС (deep-soul-full-funky-house) -звук

РЕЈВ (rave)

ВАЈТ-НОИС (white-noise)

ТРИП-ХОП (trip-hop)

ДАБ (dub), инди даб, даб-варијанта

Со оглед на тоа дека се работи за многу широко подрачје и за голем број поими, наведените се дадени само како пример кој би можел да се примени и кај други термини што не се наведени овде.

Што се однесува, пак, на музичките термини одамна влезени и утврдени кај нас, а имаат и своевиден меѓународен карактер, секако нема потреба од пишување на оригиналот во заграда, на пр.: рок, панк, џез, блуз, соул, рокенрол итн. или пак оние што се образувани со класични префикси: пост-рок, пост-панк итн.

Позајмувањето зборови од други јазици од низа причини во иднина ќе станува уште поизразено и ќе биде битен фактор во насочувањето на развојот пред сè на помалите јазици, но со строгото придржување кон принципите за лексичка и граматичка коректност и постојаната идентификација на девијациите би го решиле проблемот со обезличувањето и со уништувањето на нашиот јазик преку (само едно од) многуте влијанија кои доаѓаат од актуелните музички текови.

Николчо Мадешовски

Стандардниот јазик е обележје на една нација и тој ги обединува нејзините припадници. Лексиката претрпува постојани промени и поради тоа таа постојано се обновува и се збогатува. Општествените промени овозможуваат појава на нови предмети и појави, а тие, пак, донесуваат со себе нови зборови, термини, изрази. Во последната деценија во нашиот јазик многу е зголемено влијанието од англискиот јазик. За ваквите туѓи зборови треба да си најдеме соодветни домашни зборови или да се обидеме да ги приспособиме.

Во областа на музиката има многу интернационализми, но треба почесто да ги употребуваме нашите зборови; на пр.: *компилација* е од лат. збор *compilatio* со значење, во случајов, *збирка* (песни). Најчесто среќаваме: „избраните дела на Ј.С. Бах“ или „соб-

рани творби“. Зарем пречи да се рече: *избрани песни* или *избрани музички нумери*?

Друг пример (што често се среќава во печатот) од областа на музиката е *сет*, на пр.: „публиката ќе има шанса да ужива во сетот...“; „дицејски сетови“; „40-минутен сет“ итн. Овде „сетот“ веројатно е комплетот, предвидените песни со кои ќе настапи „дицејот“.

Зошто не побараме наши соодветни зборови?

Учи најпрвобитно на својот јазик, постојано ако имаш време, учи и на други јазици.

Партениј Зографски

Како што рекол П. Зографски, првин треба да ги знаеме и да ги употребуваме нашите зборови, а потоа да ги употребуваме туѓите.

Мимоза Павлевска

Агресијата на англискиот врз македонскиот јазик е очигледна, а притисокот од неа е особено забележлив во последните десетина години. Многу од родените зборуваачи на македонскиот јазик од чудни, несфатливи причини не покажуваат никаков отпор. Ова особено се однесува на помладата генерација Македонци кои, обидувајќи се да бидат во тек со случувањата во светот на филмската и музичката индустрија, многу лесно си дозволуваат во својот речник да ги внесат англизмите, притоа не забележувајќи каква штета му нанесуваат на македонскиот јазик. Во овој мој прилог кон борбата за можното намалување на бројот на англизмите ќе се задржам на именката *клуб* и на неколку изведени зборови од неа.

Зборот *клуб* во нашиот јазик е присутен од поодамна и веќе е прифатен како дел од него. Првенствено овој збор означува потесно друштво, политичко, книжевно или спортско, а се однесува и на местото за состанување на членовите. Освен со ова значење, зборот *клуб* се употребува и за да се означат некои ноќни локали. Со оглед на тоа дека овој збор е веќе долго во употреба веројатно не можеме да зборуваме за негово исфрлување од јазикот. Поинтересни се, од

овој аспект, од поново време преземените: *клубинг* и *клубери*, затоа што се преземени според оригиналниот англиски изговор; а освен тоа, може да се забележи и начинот на изведување со карактеристичните англиски зборообразувачки суфикси *-ер* и *-инг*. Очигледно е дека се работи за зборови за кои никој не се ни обидел да понуди македонски соодветник. Покрај тоа, се јавува и една недоследност: прво е преземен зборот *клуб*, а во погоренаведените изведенки го нема овој корен. Сметам дека овие грешки би биле исправени кога *клубери* би го замениле со *посетителите на клубот*, *членови на клубот* или, можеби, *љубителите на клубот* или *клубско дружење*. На зборот *клубинг*, за жал, не му го знам конкретното значење, но за двете значења со кои најверојатно се употребува, би ги предложила следниве две можности: *клубско дружење* и *водење клуб*.

Забележливо е дека за овие англизми во македонскиот јазик не се наоѓа превод изразен во само еден збор. Сепак, ако се има предвид тоа дека можевме синтетичките падежни форми да ги замениме со аналитички, зошто не би можеле место *клубери* да велиме *љубителите на клубот* или место *клубинг* – *клубско дружење*.

Лилјана Пејрушевска

Брзиот развој на техниката и на технологијата овозможува поширока употреба на странски зборови во нашиот јазик. Македонскиот јазик отсекогаш бил релативно отворен за примање странски зборови; во овој случај зборуваме за навлегувањето на англиските зборови во нашиот јазик. Јас немам ништо против нив и мислам дека треба да се употребуваат таму каде што постои можност за нивна употреба, но, не секаде, а таму каде што не можат да се употребуваат треба да се најдат замени со соодветници што ќе бидат во духот на македонскиот јазик.

Ќе земам пример од музиката: зборот *ремикс* (remix). Пред да го објаснам овој збор ќе се задржам прво на зборовите *микс* (mix) и *миксер*. Зборот микс (mix) има повеќе значења како што се:

1. (се) меша
2. се сложува, се комбинира (со нешто заедно – with / together)
3. се меша А со Б
4. се дружи, контактира (with – со некого)
5. се спречкува, се степенува со некого (mix it (up) with somebody)
6. комбинација, мешавина (: разновидни предмети, продукти и др.)
7. комбинација од модерни и од традиционални стилови

Зборот *миксер* значи:

1. мсшач, мсшалка, миксер
2. коктел
3. мешач на звук/слика во телевизија.

Овој збор се употребува и за *мешалка за бейџон* (од цемент и песок) при изведување градежни работи, но и за апарат за употреба во домаќинството.

Овде треба да ги разгледаме овие зборови од музички аспект. Зборот *микс* во музиката значи мешање на една песна со друга, а за зборот *миксер* мислам дека е подобро да се употреби *миксач*, бидејќи така ќе се избегне совпаѓање во значењето на зборовите, и воопшто, овој збор, *миксач*, се однесува на човек што се занимава со музика и кој меша (вкрстува) една песна со друга.

Зборот *ремикс* (remix) значи преработка на некоја постара композиција при што се додаваат и посебни звучни ефекти што ја прават поубава, поинтересна и посовремена.

Истото мислење го имам и во однос на зборовите *миксер/миксач* т.е. *ремиксер/ремиксач*; сметам дека е подобро да се употребува *миксач* и *ремиксач* бидејќи суфиксот *-ер* не е продуктивен толку во македонскиот јазик. *Ремиксач* е всушност човек што преработува песни по сопствен (индивидуален) вкус или по вкус на оние за кои тој преработува одредена песна. Овие зборови, како што се: *микс*, *миксач*, *ремикс*, *ремиксач* се поврзани на некој начин со луѓето што се разбираат од секаков вид музика, за кои во последно време се употребува зборот *ди-џеј*.

Мислам дека колку толку успеав да го објаснам значењето на овие англиски зборови кои се директно навлезени во македонскиот јазик без оглед на сферата во која се употребуваат.

Андријана Трајковска

МАКЕДОНЦИТЕ ВО АЛБАНИЈА И АЛБАНЦИТЕ ВО МАКЕДОНИЈА

ПРИСТАПНИ БЕЛЕШКИ

Како последица на историските и на политичките услови, македонските родени зборувачи што живеат надвор од границите на Република Македонија се делат на следниве групи:

1. Како што е познато, резултат на балканските војни беше распарчувањето на Македонија како единствена географска и етничка целост: трите поголеми делови од Македонија беа поделени меѓу соседните држави (Србија, Грција, Бугарија), со тоа што одделни делови влегоа во составот на државата во формирање – Албанија. На територијата на Вардарска Македонија, која до Втората светска војна беше во составот на Србија, потоа – на Кралството на Србите, Хрватите и Словенците и на крајот – на Кралството Југославија – се оформи во 1945 година првата национална држава на Македонците (во составот на ФНРЈ/СФРЈ), која ја прогласи својата самостојност во 1991 година. Врз основа на сето ова, денес, можеме да зборуваме за македонски родени зборувачи-староседелци, кои живеат во соседните земји: Албанија, Грција и Бугарија.

Освен тоа, во овие држави има и иселеници од други делови на Македонија: станува збор за политички или за економски емигранти, но и за принудно иселени цели фамилии, во рамките на договорите на балканските држави (Грција и Бугарија).

2. Македонски родени зборувачи живеат денес и во државите што ја наследуваат СФРЈ: СР Југославија (Србија и Црна Гора), Република Хрватска и Република Словенија.

На територијата на СР Југославија, во Војводина, има доселеници од македонско потекло, во рамките на југословенските законски акти за колонизација на напуштениите краишта со жители од пасивните делови на државата.

Освен тоа, животот во заедничката држава доведувал до слободно движење на

граѓаните: во државните, во политичките, како и во стопанските организации и тела, на сојузно ниво, членувале и Македонци; воениот рок се служеше низ целата територија на државата; секој државјанин на ФНРЈ/СФРЈ можеше да добива (високо) образование на кој било универзитет во државата итн. итн. Од сите овие причини, не може да изненади присуството на граѓани од македонско потекло во државите што ја наследуваат СФРЈ.

3. Иселеници од македонско потекло има и во државите на Источна Европа: поранешниот Советски Сојуз, Унгарија, Романија, Полска, поранешна Чехословачка. Станува збор, главно, за политичките емигранти и за децата одделени од нивните фамилии – од Егејска Македонија, кои беа принудени да ја напуштат својата родна земја кон крајот на Граѓанската војна во Грција.

4. Најголемата група македонски иселеници ја претставуваат економските: во западноевропските (пред сè во Германија, во Франција и во Шведска) и во прекуокеанските држави (САД, Канада, Австралија). Во овие земји има и политички емигранти, но нивниот број е далеку помал.

* * *

Од сето ова јасно произлегува дека состојбите во поглед на статусот на Македонците и на македонскиот јазик во сите наведени средини, зависејќи од односот на секоја од овие држави кон Македонците, како и од моќта на Македонците да се изборат за своите права, како и за правото да го употребуваат својот јазик, покажуваат големи разлики.

МАКЕДОНСКОТО НАЦИОНАЛНО МАЛЦИНСТВО ВО РЕПУБЛИКА АЛБАНИЈА

Со формирањето на албанската држава на 27.12.1912 година се создадоа услови за формирање македонско национално мал-

цинство во нејзините граници. Преговорите околу границите меѓу Албанија, од една, и Кралството на Србите, Хрватите и Словенците (подоцна: Кралство Југославија), односно Грција – од друга страна, процес што траел до 1925 година, доведоа до тоа неколку области населени со (или и со) македонски родени зборувачи да влезат во составот на новата држава на Балканот (М. Пешевска 1991: 1074-1075). Карактеристично за македонското национално малцинство во Албанија е дека не се наоѓа на единствена територија, туку во неколку области (во некои и измешано со албански родени зборувачи), како и во албанските градови. Така, македонските родени зборувачи, како староседелци се јавуваат во областите: Голо Брдо, Корчанско, Мала Преспа и Поградецко. Присуството на Македонци во некои албански градови (Берат, Корча, Пешкопеја, Поградец, Тирана) се должи на нивните миграции во текот на турското владеење, на природната миграција во рамките на државата, но и на свесно раселување. Одделно внимание привлекува областа Гора, во чии рамки девет села се населени со жители што зборуваат на словенски (македонски) говор, а се нарекуваат себеси "нашинци" и „не-арнаути“ („Мир“ 1993, бр. 2).

Според М. Коробар-Белчева (2001: 245-251), населени места со македонски родени зборувачи има во следниве области:

- Гора, со 9 населени места: Борје, Запот, Кошаришта, Ново Село, Оргошта, Орешек, Пакиша, Црнолево и Шиштевец;
- Поле, со 31 село: Алајбегџија, Блато, Блаце, Бочево, Вљаше, Војник, Горица, Граждани, Деолјани, Еребар, Зогај, Клубушишта, Ковачица (две села), Крчишта, Мајтаре, Макеларе, Обоки, Окшетин, Песјак, Подгорица, Попинаре, Поцести, Рбеле, Решани, Стушан, Тополјани, Хомеши, Чанка, Чернени, Шупенце.
- Голо Брдо, со 41 село: Борово, Вичишта, Владимирица, Врбница, Гиневец, Годивје, Голеша, Големо и Мало Острени, Забзун, Зрклени, Извор, Клсњс, Којовсц, Косовец, Крајка, Лешничани, Љуболези, Малестрени, Миреши, Моглица, Муратај, Окштун, Орешја, Пасинки, Пеладија, Пљеп, Предани, Радовишта, Себишта, Смолник, Сопот, Софрчан, Српето, Стеблево, Стригичан, Трбач, Требиште, Трново, Ручепи, Черенец. Девет села се исчезнати.
- На западниот и на југозападниот брег на Охридското Езеро: Лин, Тушемишта и

Пискупија: во градовите Поградец и Корча.

- Мала Преспа, со селата: Туминец, Горна и Долна Горица, Гломбочени, Зрноско, Леска, Пустец, Церје, Шулин.
- Во југоисточниот дел на Јужна Албанија: Врбник.

Литературата посветена на прашањето за македонското малцинство во Албанија покажува големи разлики во поглед на бројот на македонските родени зборувачи што живеат во оваа држава: почнувајќи од 60 000, преку 45 000 и 27 500 (во југословенски и во македонски извори: Т. Поповски 1981: 243-247; М. Пешевска 1991: 1072-1074), па сè до 4 500 (во албански). Во публикацијата *Human Development Report: Albania 1995*, издадена во Тирана под покровителство на Програмата за развој при Обединетите нации, во рамките на разделот посветен на етничкиот состав на населението во Албанија, се наведува дека 97 % од граѓаните на оваа држава се Албанци, а останатите се етнички Грци и етнички Македонци, со мал број Власи, Црногорци и др. Во публикацијата натаму се одбележува дека процентот на етничките Грци и на етничките Македонци опаѓа со текот на времето. Според официјалните резултати од пописот во 1960 година, бројот на Македонците изнесувал 4 235 или 0,30 % од целокупното население, во 1979 – 4 097 (или 0,16 %) и во 1989 – 4 697 (или 0,15 %).

Положбата на македонското национално малцинство во Албанија зависеше од внатрешните состојби и од односите на оваа држава со Југославија (во тие рамки – и со Македонија). Така, периодот од 1912 до 1944 година се карактеризира со целосна обесправеност и со политика на денационализација и асимилација, пројавена преку образование исклучиво на албански јазик и оневозможување на одржувањето и одгледувањето на националната традиција, на фолклорот и на обичаите. Народна Република Албанија, оформена во 1944 год., го призна постоењето на македонско национално малцинство, на кое му беше овозможено основно образование на мајчин јазик. Врз основа на југословенско-албанска спогодба за испраќање македонски учители во Албанија, во ноември 1945 година група македонски учители од НР Македонија пристигна во Албанија со задача да изведуваат настава на македонски јазик, и тоа во 13 училишта во

регионите: Мала Преспа (8), Корчанско (4) и Голо Брдо (1). Наставата се одвивала на македонски јазик (од прво до четврто одделение) со тоа што во четвртото почнувало изучувањето на албанскиот јазик. Учебниците биле издавани во НР Македонија. Ова трае до јули 1948 година, кога поради прекинот на односите меѓу Југославија и Албанија (поради Резолуцијата на Информативното биро на комунистичките партии, со која се критикува југословенското партиско раководство), учителите биле присилени да ја напуштат Албанија.

Македонците во Албанија од 1948 година ја делеа судбината на албанскиот народ, а тој живееше под режим што се потпираше, во голема мера, на пронаоѓање надворешни (трајно сведоштво: бункерите во граничните области) и внатрешни идеолошки непријатели и доведе до практично целосно затворање на државата. Сепак, на Македонците во Албанија им беше потешко зашто особено во првата деценија по 1948 година, во најдобар случај беа ставани под сомневање, а дел од нив беа затворани, малтретираны и испраќани во логори само поради националната припадност (Т. Поповски 1981: 247-249). Оваа состојба не можеше да не се одрази и на односот кон образованието на македонските деца во Албанија. Од 1948 година повеќето предмети се предаваат на албански јазик; македонскиот како наставен предмет останува само во областа Мала Преспа: децата учат да пишуваат и да читаат, а добиваат и основни сознанија од граматицата, но врз основа на учебници преведени од албански – на локалниот македонски говор и со променета азбука. Ваквата состојба со учебниците продолжува и понатаму, кога во 1984 година се дозволува сите предмети во основното образование (од првото до четвртото одделение) да се предаваат на македонски, а од второто одделение да почнува наставата по албански јазик (како наставен предмет).

Состојбата во образованието (се разбира, во основното, зашто средното и високото се одвива исклучиво на албански јазик) претставува показател за односот кон македонското национално малцинство во Албанија денес: се признава негово постоење само во областа Мала Преспа. Македонците во другите делови на Албанија, меѓу кои има и православни и муслимани – се третираат како Албанци.

Што се однесува на областа Мала Преспа, или просто: Преспа, како што сметаат дека треба да се вика нејзините жители – Македонци (Ст. Ристески 1992: 9), беше прогласена за погранична зона и движењето во и од неа беше строго контролирано и ограничено. Освен тоа, на Македонците од Мала Преспа им беше оневозможен каков било контакт со НР/СР Македонија. Оваа состојба траеше сè до 1991 година.

Признавањето, пак, на постоење на македонско национално малцинство во оваа област не беше пречка за албанската администрација на свој начин да ги третира личните имиња на Македонците и географските имиња од словенско потекло. Така, извршена е албанизација на имињата на селата во Мала Преспа: *Пусџиџ* – *Liqenas* (*Лиќенас*); *Леска* – *Lajthizë* (*Лајџиџ*); *Зрноско* – *Zaroskë* (*Зароџк*); *Шулин* – *Diellas* (*Диелас*); *Глобочени* – *Gollomboç* (*Голомбоç*); *Туминец* – *Kallamas/Bezmist* (*Каламас/Безмиџи*) и др. Албанските географски имиња се официјални, само тие се употребуваат во администрацијата и на патиштата. Целата администрација, сите натписи и објави се исклучиво на албански јазик.

Што се однесува на личните имиња, администрацијата ги регистрира сите граѓани со презимиња што имаат албански завршоци: наставките *-ски* и *-ска*, карактеристични за македонските презимиња – се губат во официјална употреба (така *Цваркоски* станува *Цварко*, па *Цфарку*, а *Темелкоска* – *Темелко*). Во врска со личните имиња, во 60-тите години се појавува список на машки и женски имиња врз основа на кој матичната служба им сугерира на Македонците какво име да изберат за своите новородени деца. Треба да се каже дека кај Македонците од муслиманска вероисповед нема големи разлики во поглед на имињата, но кај православните Македонци доаѓа до големи промени во личноименскиот фонд, како и до двојни именувања (*Доника* – албанска верзија, *Донка* – македонска). Проследувањето на личните имиња само на три генерации Македонци може да покаже колку се големи промените: *Дашамир* има родители што се викаат *Велика* и *Зарко*; неговите баби се викаат: *Босила* и *Корсџана*, а дедовците: *Борис* и *Јован*; *Аријан* има родители *Цвеџи* и *Вельо*, баби: *Сџаса* и *Ружа* и дедовци: *Сарафин* и *Секула*; родителите на *Линдиџа* се викаат *Финка* и *Јордан*, бабите:

Найпалија и *Дафинка*, а дедовците: *Блаже* и *Методија*. Сите тројца (Дашамир, Аријан и Линдита) се млади луѓе родени во раните седумдесетти години и со православна вероисповед.

Во согласност со владејачката идеологија во Албанија до 1990/91 година, на практикувањето на каква било вероисповед не се гледало со добри очи, а од 1967 година се пристапило кон пренамена или кон уривање на верските објекти (црквите и џамиите). Воспитувањето во атеистички дух, од своја страна, има придонес во надминувањето на разликите меѓу православно и муслиманското население, особено во селата со мешано население, како и во градовите.

Општествено-политичките промени во Република Албанија во 1990 година доведоа и до извесни промени во третманот на македонското национално малцинство (признато и непризнато) во нејзините граници:

1. Образование. Во Мала Преспа продолжува одвивањето на наставата на македонски јазик во основното образование. Еве каква е состојбата: на македонски јазик се одвива наставата од прво до четврто одделение, со тоа што се изучува албанскиот јазик уште од прво одделение; од петто до осмо одделение македонскиот јазик се сведува на наставен предмет и една година се учи македонска историја: целата настава се врши на албански јазик. Добиена е и дозвола македонскиот јазик како јазик на наставата да биде воведен и во гимназијата, но сè до денес не е воведен. Значи, ветување има, но нема негова реализација.

Ова, меѓутоа, го поставува на дневен ред прашањето за оспособеноста на наставниот кадар, кој добил соодветно образование на албански јазик, а исто така важно е и прашањето за учебниците. Имено, меѓу учебниците за малцинските училишта, излезени од печат во 1994 година, поголем е бројот на оние што претставуваат преводи од албански. Таков е случајот и со некои учебници по македонски јазик, макар што има и оригинални учебници (по македонски јазик) напишани од македонски учители од Мала Преспа. Забележлив е во овие учебници напредокот во поглед на приближувањето кон македонскиот стандарден јазик, но секако треба уште многу да се стори на овој план, како и на планот на опремата и на ликовното обликување на учебниците.

Во Голо Брдо (но и во другите подрачја каде што има Македонци), македонскиот јазик во никаква форма не е застапен во образованието, така што децата, кои дома и меѓу себе зборуваат македонски, со образованието се оспособуваат да се служат со албанскиот јазик и во пишувана и во говорена форма. Натомошното образование, како и војската (за машкиот пол) уште повеќе го зацврстуваат албанскиот јазик кај овие македонски родени зборувачи.

Во учебната 1995/96 година, на Факултетот за странски јазици при Универзитетот во Тирана беше отворен лекторат по македонски јазик во рамките на студиите по славистика и балканистика, финансиран целосно од страна на Република Македонија.

2. Општествени и политички организации. Македонците во Албанија не се организирани во сопствени политички партии, бидејќи немаат право на тоа. Жителите на Мала Преспа во почетокот на 90-тите години формираа Организација за заштита на правата на Македонците во Албанија „Друштво Преспа“, а во Тирана беше оформено политичкото друштво „Мир“, во кое членуваат Македонци по потекло од Голо Брдо, од Гора и од други краеве на Албанија. Според исказувања на Македонци од Албанија, постои и друштво МЕД (македонско-егејско друштво) во с. Врбник, како и фолклорна група во Тирана. Овие друштва се здружени во Унија на друштвата на Македонците во Албанија.

„Друштво Преспа“ во својата програма си поставува низа задачи од политички и од економски карактер, но исто така и од сферата на заштитата на националниот идентитет. Важно место во оваа сфера од програмата на Друштвото зазема барањето да се прошири употребата на македонскиот јазик и на македонската литература во основното и во средното образование во Преспа. Освен тоа, Македонците од Преспа се застапуваат за тоа да имаат право да го објавуваат своето литературно творештво на македонски јазик.

Друштвото „Мир“ си поставува три групи задачи:

- стопански развој на областите Гора, Голо Брдо и Преспа;
- чување и развој на македонската култура, обичаите, фолклорот и македонскиот јазик; образование на македонски;

– градење добрососедски односи меѓу Република Албанија и Република Македонија.

3. **Печат.** Орган на „Друштво Преспа“ е весникот „Преспа“, кој излегува повремено и се печати во Република Македонија, на македонски јазик. Овој весник има благородна цел да ги запознава читателите со историјата на македонскиот народ, со минатото на (Мала) Преспа, како и со актуелните проблеми пред сè на оваа област. Во весникот, исто така, се објавуваат и народни умотворби, но и литературни творби на соработниците и на ученици. За јазикот на весникот може да се каже дека многу често доаѓаат до израз одделни црти на локалниот говор.

Весникот „Мир“ беше орган на истоименото политичко друштво и излегуваше во Тирана, но веќе не се печати. Објавуваше прилози на албански и на македонски јазик (во транскрипција на латиница, со употреба на карактеристичните знаци на албанската азбука и тргнувајќи од албанскиот правопис), на пример:

Makedonskoto dijaspora na Golobrd

Dosega se napisani nekolku statii i napisi vo razni vesnici za problemot na sllavogovornoto nasellenie, koe zhivee vo zonite Golobrd i Gora. Postojat tvrdenja i protivtvrdenja, priznavanja i osporuvanja na vrednosti i argumenti. Za ovie kraishita pishuvaat nivnite zhiteli i onie koi ne xhiveat tamu.

Znaci, do kade sme so "makedonskiot" problem ovde vo Albanija.

Pokonkretno, da go zememe Golobrd... So povece od 34 sela, od koi 12 govorat allbanski, a 22 makedonski, Golobrd pretstavuva interesna pokraina vgradena vo zidot na sretnuvanjeto na allbanskoto i sllovenskoto nasellenie. So utvrduvanjeto na pollitickite granici, od ovaа pokraina se oddelleni 6 makedonogovorni sella: Llukovo, Jablanica, Modric, Drenok, Xhepishte i Otishani, koi denes se naogjaat na makedonska teritorija, vo bivshata SFRJ. Taka, vo granisite na Republika Allbanija se naogjaat 16 sella: Stevlevo, Kllenje, Ginnes, Trebishte, Vrnica, Tucepi, Ostreni, Dollno Ostreni, Lladomerica, Leshnica, Oshenovo, Pasinki, Radovish, Kojavec, Smolnica i Sebishta. Vo etnokulturen poglled ovie 22 sella gi imaат socuvano svoite zaednicki karakteristiki, so etnografski i dijalekticki nijansi, shto se vo sprotiv-

nost so onie allbanogovorni kraishita na pokrainata. Sllavjanskiot govor na Golobrd, postojano naogjajki se vo kontakt so makedonskite kraevi preku granicata mnogu e blizok do zhivata struktura na makedonskiot jazik...

4. **Радио и телевизија.** Во 1992 година, со решение на Комисијата за информација и култура на Албанскиот парламент, беше одобрена емисија на македонски јазик на Радио Корча. Се започнало со 15-минутни емисии што оделе на програмата трипати неделно, а со време да се оформат во 30-минутни. Петнаесетминутниот термин, меѓутоа, по една година беше скратен на пет минути, во текот на кои се емитуваа внатрешнополитички вести. Потоа и оваа емисија беше укината, а сега, според усните сведочења на Македонци од Албанија, се емитува 30-минутна емисија, која вклучува вести и музика.

На програмите на државната телевизија нема емисии од каков било вид – на македонски јазик.

5. **Фолклор.** Народните приказни, преданија, анегдоти, народните песни се присутни во колективното помнење на Македонците што живеат во Албанија. Ст. Ристески (1993), при својот престој во (Мала) Преспа во 1991 година забележал 168 народни умотворби (рас)кажани од Македонците од овој крај. При престојот во 1995 година во Голо Брдо и во (Мала) Преспа, соработниците на проектот „Македонскиот јазик од 1945 до 1995“ имаа можност непосредно да се уверат во тоа дека без оглед на отсуството на контакти меѓу жителите на овие области, кај помладите и кај најмладите се јавуваат истите, стари македонски народни песни, како што е: „Сестра брата моли за вечера“. Покрај тоа, во рамките на споменатите престој, соработниците на овој проект вршеа снимки на исказите на Македонците во овие области и, покрај сведоштвата за македонскиот карактер на јазичниот израз и на православните Македонци и на оние со исламска вероисповед, утврдија голем број поклопувања во поглед на фразеологизмите, на благословите и на поздравите.

Меѓутоа, не можеме да зборуваме за некоја поголема и побогата активност на културно-уметничките друштва на Македонците во Албанија.

6. **Религија.** Според публикацијата *Albania 1995*, пред и за време на Втората светска војна, околу 70 % од албанските граѓани биле муслимани, 17-20 % – православни, а 10-13 % – католици. За современата состојба не се наведуваат проценти, но се вели, меѓу другото, дека Албанскиот парламент прогласил како национални празници по два религиски празници за секоја од трите главни вероисповеди. За Македонците во Албанија е важен податокот од една страна дека муслиманската вероисповед е раководена од Албанци, а од друга – дека православната црква во Албанија е под грчка јурисдикција. Со оглед на односот кон религијата во оваа земја до 1990 година, верските објекти се во тешка состојба. Верската служба се изведува на албански (во муслиманските) и на албански и грчки (во православните цркви во Тирана и во Голо Брдо). Исклучок од оваа состојба претставуваат црквите во Преспа, во кои службата се врши на македонски јазик.

* * *

За статусот на Македонците и на македонскиот јазик во Република Албанија треба да се каже дека општествено-политичките промени во оваа држава се одразија на целокупниот живот на македонските родени говорители што живеат во неа. За областа (Мала) Преспа изолацијата придонесуваше од една страна за одржување на еднонационалниот состав, како и на традицијата на комуникација на македонски не само во домот туку и во образованието. Треба да се каже, меѓутоа, дека македонскиот стандарден јазик им стана достапен на Македонците од (Мала) Преспа допрва по 1990/91 година и тој полека се прифаќа во образованието. Отворањето, пак, на (Мала) Преспа кон другите делови на Албанија создава можности за миграциски движења од неа (од страна на Македонците) и во неа (од страна на албански родени говорители) и ова мож да се одрази и на состојбата во поглед на употребата и на застапеноста на македонскиот јазик во образованието.

Што се однесува на македонските родени говорители што живеат во другите области, на пример во Голо Брдо, македонскиот јазик за нив е сведен на локален говор што може донекаде да си ја врши функцијата во секојдневното општење зашто постои само во говорена форма (за Македон-

ците во Албанија што не го изучуваат македонскиот јазик во училиштата проблем претставува и азбуката: не можат да читаат кирилица) и него го истиснува албанскиот зашто овој јазик се изучува и се владее и во пишувана и во говорена (литературна/стандардна) форма.

Покрај сето ова, со промените во 1990/91 година се забележуваат движења на населението од пасивните краишта во градовите, каде што има уште помалку можности за концентрација на македонски родени говорители (В. Илија-Нестор, 2001). Така, доаѓа до уште поголемо ограничување на сферата на употребата на македонскиот јазик, односно до негово сведување на јазик за домашна употреба, со тоа што има случаи Македонците на јавни места, дури и во приватна конверзација – да не го употребуваат.

На крајот, треба да се одбележи дека Македонците во Албанија отсекогаш пројавувале лојалност кон државата во чии граници живеат и настојуваат да бидат мост на пријателство меѓу двете држави.

Литература

- Albania 1995: Human Development Report*, United Nations Development Programme, Tirana.
- Бојковска Ст., Алексова Г., 2001: „Наставата по македонски јазик на Македонците во Албанија“ *XXVII научна конференција на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литературата и културата*, Скопје, 267-272.
- Велковска Сн., 2001: „Некои лексички елементи во јазикот на Македонците во Албанија“ *XXVII научна конференција на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литературата и културата*, Скопје, 253-258.
- Илија-Нестор В., 2001: „Јазикот, културата и статусот на Македонците во Република Албанија“, *XXVII научна конференција на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литературата и културата*. Скопје. 259-266.
- Коробар-Белчсва М., 2001: „Населените места во Албанија со македонско население“, *XXVII научна конференција на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литературата и културата*, Скопје, 245-251.
- Мир*, гласило на Политичкото друштво „Мир“, Тирана (од број 1 до број 7, 1993-1994).
- Пешевска М., 1991: „Положај македонске мањине у Албанији“, *Стивановништво словенског поријекла у Албанији*. Титоград. 1071-1078.

Поповски Т., 1981: *Македонскојто национално малцинство во Бугарија, Грција и Албанија*, Скопје.

Пресија, весник на Организацијата за заштита на правата на Македонците во Албанија „Друштво Преспа“ (бр. 1, бр. 3, бр. 5, 1994-1995).

Ристески Ст., 1993: *Пресија под Албанија*. Скопје.

АЛБАНЦИТЕ НА/ВО МАКЕДОНИЈА

1. Во декември 1991 година, во с. Кондово, во организација на образовните институции на Исламската верска заедница во Република Македонија, како и на Друштвото на наставниците по албански јазик и литература (со центар во Тетово), се одржал собир на тема „Албанците на Македонија“ (во објавените дискусии има и една забелешка во врска со предлогот „на“ и се сугерира место него да биде употребен предлогот „во“). Во 1994 година излегува од печат зборник под истиот наслов. Во него, на 653 страници се отпечатени 63 реферати (на албански јазик со резимеа на англиски), потоа поздравни говори и текстови на дискусии во врска со рефератите. Зборникот е отпечатен во 2000 примероци и каталогизиран во Народната и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“ во Скопје.

2. Меѓу поздравните говори се изделува оној на поглаварот на Исламската верска заедница во Република Македонија, кој меѓу другото ја нагласува својата убеденост сека Собирот ќе ја докаже неиздржаноста на тврдењата на словенската наука (вклучувајќи ја и македонската) според која Албанците не се потомци на Илирите, како и дека албанското население во овој крај го мачи историската лага измислена од славомакедонските историчари по Втората светска војна. Во одговор на замисленото прашање: зошто не се занимава Исламската верска заедница на Република Македонија со секојдневните верски прашања, поглаварот одговара: „Ние сме дел од албанскиот народ, кој ... е заинтересиран да се запознава со своето историско минато“. Поглаварот, исто така, ја изразува својата надеж дека научниците-учесници на Собирот ќе осветлат низа проблеми од историјата, јазикот, културата на албанскиот народ од древноста до денес. За волја на вистината, поглаварот ветува во својот говор дека Исламската верска заедница на Република Македонија ќе придоне-

се за решавање на проблемите на сите свои верници без оглед на националната припадност, но барем нам, не ни се познати примери на исполнување на ова ветување.

Во врска со овој говор може да се каже дека Исламската верска заедница во Република Македонија вклучува и други националности во своите редови и тие националности си ги извршуваат своите обврски кон неа, но таа (Исламската верска заедница) фаворизира само една од нив. Кон ова ќе додадеме уште и дека Исламската верска заедница во Република Македонија во Уставот на Република Македонија (Член 19) ја среќаваме заедно со Македонската православна црква како еднаква пред законот и со право на основање верски училишта, социјални и добротворни установи. Стои Исламската верска заедница заедно со Македонската православна црква зашто тоа го заслужила и од историска и од современа гледна точка.

3. На учесниците на Собирот им се обратил и тогашниот потпретседател на Собранието на Република Македонија, кој во својот говор го истакнува принципот: Албанците сакаат толку колку што имаат и другите. Тој исто така нагласува дека Собирот се одржува во соодветен момент: прво, поради потребата за определување на статусот на Албанците во Република Македонија особено во поглед на степенот на рамноправноста; второ, зашто е поврзан со конкретни задачи во врска со (промената на) Уставот на Република Македонија и со соодветните закони со кои ќе се овозможи интегрирање на Албанците во животот на Републиката; и трето, бидејќи осветлувањето на положбата на Албанците во Македонија ќе придонесе за тоа Албанците да бидат прифатени како државотворен народ и Република Македонија да се определи како „заедничка држава на Албанците и на Македонците и на другите што живеат во неа“. Поврзувајќи ги минатото, сегашноста и иднината, потпретседателот на Собранието на Република Македонија го нагласува историскиот континуитет на Албанците на овие простори, а што се однесува на иднината, фактот дека одделувањето од етничкото стебло не било по желба на Албанците во Македонија треба да ги насочи нивните идни активности.

Во својот поздравен говор, тогашниот заменик-министер за култура, млади и спорт

на Република Албанија, меѓу другото нагласува дека албанската нација сонува за една поинаква татковина од таа што ја има и ги повикува политичарите и научниците да се потрудат да ја изменат таа состојба, затоа што, како што вели тој: „нашите деца треба да имаат побогата, поубава и целосна татковина“.

Одговорниот уредник на Зборникот во својот поздравен говор нагласува дека Албанците во Македонија како биолошко-демографски, општествено-економски и гео-стратегиски потенцијал не прифаќаат инфериорна позиција, позиција на малцинство, туку се за позиција рамноправна со другите народи. Според него, македонската историографија ја прифатила од српската (која, патем речено, не го признавала постоењето на македонскиот народ) тезата за тоа дека Албанците во Македонија не се автохтони туку се дојдени кон крајот на XVIII и во почетокот на XIX век. Во говорот се наведува дека споменатите ставови на македонската историографија се проблем на македонските научници-историчари и дека во врска со ова не е потребна полемика. На ова би можеле да кажеме дека таму каде што нема потреба од дискусија и каде што двете страни водат дијалог на глупи – нема научна размена на мислења. Според овој говорник, најсигурен одговор на прашањето за автохтноста на Албанците на овие простори, според него, ќе даде Собирот, кој ќе придонесе за националното обединување на албанскиот народ.

Сите цитирани поздравни говори претставуваат закана за македонската држава, манифестираат отворено застапување само на интересите на Албанците, содржат напади на македонската наука, но пред сè претставуваат предвестување на содржините на рефератите, како и на она на што сме сведоци денес, во 2002 година.

Во Зборникот се поместени (како што беше наведено) 63 реферати: по 21 референт доаѓаат од Тирана и од Приштина, 10 се од Скопје, 9 од Тетово и по еден од Битола и од Урошевац. Во најголем број случаи во рефератите се почитува хронолошкиот ред на настаните.

4. Во првиот реферат под наслов „Илирите и Македонија во пред- и во протопристорскиот период“ се укажува на фактот дека територијата меѓу Црн Дрим и Вардар во наведените периоди била периферен

илирски крај, кој го чувал основниот карактер на илирската култура. Во вториот реферат се тврди дека Албанците во овие краишта имаат етнички континуитет од античко време до средниот век. Етнонимот *Арбен/Арбер (Албинер)* е потврден со традицијата, која е посила од родот, од верувањето или од економските односи. Во еден реферат се ставаат во фокусот пронајдоците од средновековната култура на Албанците на брегот на Охридското Езеро. Артефактите пронајдени во некрополите во овој крај имаат заеднички карактеристики со оние пронајдени во некрополи во Албанија. Според еден референт, податоците од албанската историска дијалектологија и топонимија ја докажуваат автохтноста на Албанците на Косово, во Црна Гора, во Србија и во денешна Западна Македонија. Авторот ги карактеризира како ненаучни ставовите на научници од типот на А.М. Селишчев, кои ја стеснуваат областа на Албанците, а исто така и тврдењата дека Албанците дошле во Западна Македонија во текот на XVI и XVIII век, како и во почетокот на XIX век. Во неколку реферати станува збор за значењето на топонимијата како фактор со кој се докажува многувековното присуство, автохтноста на Албанците во денешна Македонија, почнувајќи од времето на античка Дарданија со Скопје како главен град. Во овој реферат се нагласува дека почетоците на христијанството биле со строго илирско-албански карактер. Исто така, се критикуваат како ненаучни трудовите на неколку македонски ономастичари, кои ја пласираат пансловенската идеја, а таа е во спротивност со вистината за автохтноста на албанскиот народ во денешна Македонија. И во друг реферат се критикува македонската ономастичка наука затоа што ги игнорира постигањата на албанската. Авторот на овој текст разгледал над 100 топоними од албански произлез во неколку, како што вели, албански краишта во Македонија: Кичевско, Гостиварско, Тетовско, Порече, Прилепско, Битолско, Охридско, Струшко, Преспа, Дебарско, Река и др. За еден од авторите на овие текстови, албанскиот произлез на топонимите е најдобар доказ за автохтноста на Албанците во Македонија. Меѓу другото, овој автор наоѓа албански елементи во произлезот на топонимот *Ас-џибос*. Во еден од рефератите посветени на топонимијата, се укажува на фактот дека

Скопје е најголемиот економски, културен и политички центар на Албанците во Македонија, а што се однесува на историските извори, тие докажуваат дека овој град бил основан од Албанците и останал албански. Историски, Скопје било најважен центар на албанската култура пред христијанството, а подоцна станува центар на христијанството и на исламот. Албанскиот национален дух во Скопје го одржувал социјалниот живот на Албанците во поранешните области наречени Дарданија и Стара Македонија, кои ја претставуваат лулката на албанската нација.

Несомнено, топонимите, како и односот кон нив (зашто има голем број примери на нивно менување и од онаа и од оваа страна на границата) можат многу да придонесат за запознавање со историјата на одделни области и земји. Можеби е добро, при овој повод, да се потсетиме на студијата на А.М. Селишчев посветена на словенското население во Албанија (објавена во 1931 година). Оваа студија покажува дека низ целата територија на денешна Албанија можат да се сретнат населени места со словенски имиња. Авторот изделува околу 1200 словенски имиња на населени места, засведочени кон крајот на XIX и во почетокот на XX век. Далеку понова е студијата на Xhelal Ylli објавена во Минхен во 2000 година под наслов: *Das Slavische Lehngut im Albanischen 2. Teil: Ortsnamen*. Во Речникот на словенските месни имиња се наведуваат следниве: Alipostivan, Andrashove, Ardenic/ë, Ardhasov/ë, Argov/ë, Baban, Babic/ë, Babin/ë, Babj/e, Babjen, Babunj/ë, Bagrodiçko, Bashtov/ë, Begjunec, Bejkov/ë, Bel, Belaj, Belçina, Bel/e, Belesov/ë, Belice, Belhavice, Belin/ë, Belishov/ë, Belsh, Belus/Blush, Bellov/ë, Bellovod/ë / Belovode, Beragozhd, Beras, Berat, Berish/ë, Berzi, Berstov/ë, Bezmisht, Bezhan, Bërdicë, Bërsnik, Bërshull, Bërzan/ë / Berzan, Bërzesh/ë, Bërzhit/ë, Bëtosh/ë, Biç/ë, Bileni, Bilisht, Bilo, Biovizhd/ë, Biranj, Bistic/ë, Bistrovic/ë, Bishnic/ë, Bitinck/ë, Bizhdan, Bjeli Brod, Blac/ë / Bllac/ë, Blaten, Bllat/ë, Bllic/e, Boboshitic/ë, Bobot, Boçev/ë, Boçov/ë, Bodar, Bodrisht/ë, Bogdan/Bojdan, Bogdre, Bog/ë / Boga, Bogiq, Bogomis, Bogov/ë, Bogrist, Bolsani, Borakaj, Boreç, Boriç, Birie, Borje, Borock/ë, Borov/ë, Borovjan, Bos, Bozhigrad, Bozhiq/Buzhiq, Braçanj, Bradashesh, Bradoshnic/ë, Bradvic/ë, Branesh, Obraniste, Brasnik, Brasht/ë, Brataj, Bratil/ë, Bratomir/ë, Bratoran, Bratosh, Breg, Bregas, Bregmatja, Brekij/ë, Brenog/ë, Brest, Brezhdan, Broshk/ë,

Broshtan, Brozdovec, Budaç, Budish/ë, Bujaras, Bukov/ë, Bulgarec, Bushtic/ë, Buzgar/ë, Buzvo-de, Canove, Cerck/ë, Ceren, Cerjan, Cerj/e, Cerkovic/ë, Cerkovin/ë, Cernic/ë, Cerov/ë, Cërrik, Cërvalëv/ë, Çagoviste, Çarshov/ë, Ças, Çeligrad, Çemerick/ë, Çerem, Çerenec, Çerenisht, Çereshnik, Çerishte, Çermenik/ë, Çernen/ë, Çernjev/ë, Çerven, Çervenak/ë, Çerric/ë, Çerstij/e, Çet/ë, Çetush, Çerrag/ë, Çerrav/ë, Çorogjaf, Çorovod/ë, Çorraj, Çorrogunj, Çorrotat, Çorrush, Çorr, Çud, Damjanec, Debrov/ë / Debroviste, Delduzhda, Delhovicce, Dellgajnova/Dulgaynova, Derviçan, Desmir/ë, Derbaç, Dëerdush/ë, Dërsnik, Dërstil/ë, Dib/ër, Dib/ërr, Dipjak/ë, Dishnic/ë / Dëshnic/ë, Divajk/ë, Dob/ër, Dobërçan, Dobraç, Dobranica, Dobranj, Dobratini, Dobrenj, Dobresh, Dobrodice, Dobrun/ë / Dobruna, Dobrush/ë, Dodovec, Dohoshisht, Dojan, Dolan, Dolanec, Dollovisht, Doshnic/ë, Dovolan, Draç, Draçov/ë, Draganci, Dragobi, Dragoç, Dragopezd, Dragosile, Dragoshtunj/ë, Dragot, Dragovol, Dragush/ë, Drangaj, Dranice, Dranovic/ë, Drashovic/ë, Dren, Dreni/e, Drenov/ë, Drenovic/ë, Drimjani, Drobonik, Dufshan, Dugul, Dula/Dola/Dol, Duļçko, Dumberas, Dumrave, Dumre, Dunanesko, Dunck/ë, Dunic/ë, Dushaj, Dushar, Dushnik / Tushnik, Duzh/ë, Dvoran, Dhi-v/ër, Dhrovjan, Dhuvjan, Erdpol, Gabric/ë, Gadurov/ë, Galin/ë, Galush, Garbinas, Gastom, Gëmboçari, Gërbllesh, Gërdas, Gërdec, Gërman, Gërmej, Gërmenj, Gërnac, Gërnec, Gizavesh, Glin/ë, Aglobocice, Glladozeni, Gllav/ë, Gllavinica, Godolesh, Godvi, Gogolas, Gojan, Golaj, Golem, Golemaj, Golemas, Golik, Golimbas, Gollobordë, Gollomboç, Goraj, Gor/ë, Goric/ë, Goriçaj, Goriçan, Gorishov/ë, Goroshijan, Gorre, Gorrisht, Goskov/ë, Gosnisht, Gostënc/ë, Gostil/Gostolj, Gostim/ë, Gostivisht, Gostomick/ë, Gosturan, Gozdharas, Gozhdarazhd/ë, Grabjan, Grabock/ë, Grabom, Grabov/ë, Grabovic/ë, Gracen, Grac/ë, Gradec, Gradisaliq, Gradisht/ë, Grazhdan, Grepck/ë, Greshnic/ë, Gribec, Grib/ë, Grud/ë, Gumen, Gumenic/ë, Gjalllic/ë, Gjergjevic/ë, Gjergjov/ë, Gjergjovin/ë, Gjetroven, Gjinec, Gjinovec, Gjogovic/ë, Gjoric/ë, Gjuricaj, Gjuroshove, Hanove, Harshove, Haskov/ë, Helmas, Helmës, Hirvat/Hirvate/Hirvatova, Hoçisht, Homçan, Homesh, Hondisht, Hormov/ë, Hoseck/ë, Hosteç/ë, Hoshtev/ë, Hot, Hotesht, Hotiste, Hotolisht, Hotov/ë, Humelic/ë, Hundëcov/ë, Iliyani, Ilnic/ë, Irmanj, Istok / Ostog, Izdolani, Izgar, Izvor, Jagodin/ë, Janç/ë, Jaronisht, Joraznice, Jesenice, Jar/ua, Juban, Jub/ë, Jubic/ë, Kajc/ë, Kajc/ë, Kalenj/ë, Kalçoshte, Kall/ë, Kamçisht, Kamenic/ë, Kamanicko, Kamenkusel, Kamic/ë, Kamiçan/Kamiçeni, Kamnik, Kanikol, Kapinov/ë, Karic/ë / Karica, Karkavec, Kasniv/ë, Kavasela,

Kerpova, Ketrove/Ketherove, Këmishtaj, Kër-
chisht, Kërkov/ë, Kishavec, Klenj/ë, Klinos, Kli-
syr/ë / Klisyra, Klloboçosht/Gollonboçishte, Kobi-
lani, Kobilar/ë, Kobiliste, Kojavec, Kokotova,
Kokrev/ë, Kolanec / Kalanici, Kolesjan, Kollovoz/
Kolozvi, Kolozhanci, Komar, Komarak, Kondove,
Konispol, Konck/ë / Koniçko, Konizbalt/ë, Konjat,
Konjazmaniz, Koplik, Koprënck/ë, Koprijoval,
Koprive, Koproyani, Korit/ë / Korit, Koritëz, Ko-
san, Kosin/ë, Kosmaç, Kosov/ë, Kostar, Kostenj/ë,
Kostobandecko, Kostaçe, Kostoraçe, Kostrec, Kos-
tren, Kostur, Kosturli, Kosharisht, Koshnic/ë, Ko-
shovic/ë, Koshtan, Kotk/ë, Kovaç, Kovaçanj, Ko-
vaçisht, Kovashnic/ë, Kozan, Kozar/ë, Kozcl, Koz-
jak, Kozjaveçko, Kozhnj/e, Krajk/ë, Krajn/Krayne,
Kraj-Reç, Krasniq/e, Krava, Krekëz, Kremenar,
Kreshov/ë, Kriçkov/ë, Krin/ë, Kropisht, Krosnisht,
Krusavic, Krushov/ë, Kuçov/ë, Kuk/ël, Kukuco-
v/ë, Kukufic, Kunjov/ë, Kurjakas, Kurjan, Kusho-
v/ë, Labov/ë, Lankove, Lapulec, Lashov/ë, Lejçan,
Lepenic/ë, Lepovica, Lesani, Lësk/ë, Leskaj, Les-
kovec, Leskov/ë, Leskovik, Leshec, Leshic/ë,
Leshnic/ë, Leshnj/ë, Leshten, Letizde, Letove,
Lezhan, Lënck/ë, Lëngëz, Lenginas, Libofsh/ë,
Libohov/ë, Libonik, Liçolijani, Librazhd, Lipe-
sko, Lip/ë, Lipivan, Listodil, Lishan, Lishova,
Litoviste, Losnik, Lozhan, Lubalesh, Lubinje,
Lubohove, Lubonj/ë, Lukov/ë / Lukove, Lunik,
Lupck/ë, Luzh/ë, Lybesh/ë, Lladomeric/ë, Llang/ë
/ Llëngë, Llazin/ë, Llovin/ë, Llugaj, Malavec,
Maçan, Maleci, Malëshovë, Malinat, Malin/ë,
Maliq, Manastrirec, Matk/ë, Matkëz, Mavrov/ë,
Mazhanj, Mazhic/ë, Mazh/ë, Mbjeshev/ë, Mbolan,
Mborje, Mbreshtan, Mbrezhan, Mbrostar, Mela-
diç, Melan, Melas, Mëlck/ë, Melçan, Mezhgoran,
Mëgull/ë / Mogila, Mëlov/ë, Micjan/ë, Micoj,
Miçan, Milec, Milot, Mllaka, Moçan, Moglic/ë,
Mok/ër, Mokric/ë, Molisht, Morav/ë, Muglic/ë,
Muzhak/ë, Muzhënck/ë, Muzhin, Myhejan/Miha-
jas/Mihalyani, Nang/ë, Neçeyiste, Neçte /Neshte,
Nepravisht/ë, Neviçisht, Nezhaj, Niç/ë, Nikç,
Nikolic/ë / Nikolice, Nikoliq, Nishic/ë, Nishov/ë, Ni-
van, Nivic/ë, Nizhavec, Nokov/ë, Novaj, Novo-
sej/ë, Novosel/ë, Odriçan, Okol, Orenje, Oreshk/ë,
Oreshnj/ë, Orgjost, Orzhanov/ë, Osmozvizde, Os-
nova, Osoj/ë, Osojn/ë, Osrice, Ostenth, Ostren,
Ostronay, Oshtrojke, Padesh, Pajov/ë, Pasink/ë,
Pastovice, Pejk/ë, Penkov/ë, Pentar, Pepel, Pepe-
llash, Pesjak/ë, Peshtan, Pet/ë, Petov/ë, Petran,
Petrojani, Përbreg, Piraj, Pirr/ë, Piskov/ë, Pjeç/ë,
Plashnik, Plesh/ë, Pleshnisht, Plet, Plezh/ë, Ploç/ë,
Plos, Ploshtan, Plovisht, Plug, Plyk, Pobick/ë,
Pobrat, Pocest, Pocest/ë, Pod/ë, Podgora, Podgo-
ran, Podgorc/ë, Podrogie, Pogradec, Podol Tuz,
Pogdeniani, Pojan/Polyani, Pojan/ë, Pokosovishte,

Polen/ë, Poliza, Poliçan, Polizhan, Polog, Polosk/ë,
Polovin/ë, Pollozhan, Pop, Popçisht, Popinar/ë,
Poponiv/ë, Popoviste, Porav, Poroçan, Porodin/ë,
Posnovisht, Posten/ë, Potkozhan, Povelç/ë, Prah-
lisht, Pretush/ë / Petrushë, Prevall, Prezleska, Pri-
sht/ë, Prodan, Pronevik, Proptisht, Prosek, Pro-
zh/ëm, Pulaj, Pustec, Qereshnik, Raban, Radbisht,
Radanj, Radat, Rad/e, Radeçko, Rad/ë, Radësh,
Radimisht, Radina, Radogosh, Radoja, Radokal,
Radomir/ë, Radostieste, Radostin/ë, Radovesh,
Radovezde, Radov/ë, Radovick/ë, Radhim/ë, Ra-
jan, Rajc/ë, Rakicj/ë, Rakova, Rakovac, Ramec,
Ramic/ë, Raspotenec, Rashnapoj/ë, Rashtan, Ra-
viste, Ravonik, Reç, Reçan, Rehov/ë, Rehovic/ë,
Restovica, Reshan, Rëmbec, Riban, Rodenj, Ro-
desh, Rog, Roshkovec, Rosuj/ë, Roshanj, Roshnik,
Rov, Rukaj, Rusan, Rusanje, Rogoshin/ë, Rrupaj,
Sadovic/ë / Sadove, Samatic/ë, Saraçhinopolj,
Sazhdani, Sebisht, Sekice, Selan, Selc/ë, Selck/ë /
Selcke, Selçani, Selenic/ë, Seline, Selisht/ë, Selo,
Selt/ë, Sence, Senic/ë, Seniçan, Senisht, Seran, Se-
ric/ë, Sin/ë, Sinic/ë, Sinj/ë, Sirpitova / Serpetova,
Skavic/ë, Skore, Iskoryani, Uskorogojde, Skoro-
vot, Skrosk/ë, Skuterr/ë, Slabinj/ë, Slanic/ë, Sla-
tin/ë, Sloven, Sllov/ë, Smollik, Sohodoll, Somo-
tin/ë, Sop, Sopëz, Sopik, Sopise, Sopot, Sovjan,
Sovnik, Stajk/ë, Stanaj, Stan, Staniçani, Staravec,
Staraveck/ë, Star/e, Istariçe, Starje, Starle, Staro-
v/ë, Steblev/ë, Stërdok, Stërstan, Stjar, Stojan, Sto-
janat, Stoveç, Strafuck/ë, Stranik, Stratobëred/ë,
Stravaj, Strelc/ë, Strenec, Strëmbec, Strikçan, Stro-
pan, Stropck/ë, Stud/ël, Sulov/ë, Sveti Nika, Sha-
rov/ë, Shelcan, Shimbarpole, Shimçan/Shipçan,
Shipsk/ë, Shishtavec, Shitova, Shkripol, Shop/ël,
Shtepaj/ë, Shtëpaz/ë, Shtëpëz, Shtërmen, Shtraz/ë,
Shuec, Shukovik Tuz, Shumic/ë, Shupenz/ë, Shu-
shnic/ë, Terbasove, Tërbuf, Tërnov/ë, Tërpan, Tër-
rov/ë, Timiravec, Tomin, Tomoric/ë, Tpolan/ë,
Topojan, Topoj/ë, Topov/ë, Toranik, Torovec, To-
rovic/ë, Tozhar, Tranoshisht/ë, Trashovic/ë, Trebe-
nisht, Treb/ël, Trebick/ë, Trebinj/ë, Trebisht, Treb-
lov/ë, Trebovça, Trebozisht, Tremisht, Tren, Tren-
n/ë, Trepç/ë, Trepsenisht, Tresk/ë, Tresov/ë, Tres-
tenik, Tropoj/ë, Troshan, Tunçani, Tunj/ë, Turaj,
Turan, Turbëhov/ë, Tushemisht, Udenisht, Ujanik,
Ujmisht, Uljani, Ulov/ë, Uzgorades, Uznov/ë, Vas-
jar, Vaspas, Vehçan, Velabisht, Velagosht, Vela-
hov/ë, Velçan, Velç/ë, Velçisht, Veleshnje, Veli-
naj, Velipoj/ë, Veliq, Velitërn/ë, Velmish, Verbas,
Verbesko, Verbjani, Verloçiste, Veterrik, Vërçë,
Vërçisht, Vërçun, Vërdov/ë, Vërten, Vërmik, Vër-
nic/ë, Vërnik, Vërtop, Vërzhezh/ë, Vësësht/ë, Vi-
cani, Viçidol, Viçi, Vidoluste, Vijoviq, Ivilsani,
Vijaniste, Vinçan, Visock/ë, Visoç/ë, Vishaj, Vi-
shocic/ë, Vlad, Vlah/ën, Vlesh/ë, Vodëz, Vodic/ë,

Vojnik, Voskopoj/ë, Vrenjt, Zabzun, Zadrim/ë, Zagorçan, Zagor/ë, Zagrad, Zambisht/ë, Zapod, Zaratsh/ë, Zaroshk/ë, Zavalin/ë, Zërvask/ë, Zhelizhan и други. Во книгата, авторот дава и распределба на месните имиња од словенски произлез според денешните општини во Република Албанија: словенски месни имиња има во следните околии: Berat, Dibra, Durrësi, Elbasan, Fier, Gramsh, Gjirokastra, Kolonja, Korça, Kruja, Kukësi, Lezha, Librazhd, Lushnja, Mati, Mirdita, Përmeti, Pogradec, Puka, Saranda, Skrapari, Shkodra, Tepelena, Tirana, Tropoja, Vlora.

Како што може да се види, овде ги даваме месните имиња и имињата на околиците според нивната форма во албанскиот јазик и со соодветна азбука. Авторот, по правило, ги дава и изворните форми. Инаку и тој регистрира словенски месни имиња или месни имиња со словенски елементи на целата територија на денешна Албанија. Авторот Xhelal Ylli ги определува и процентите на словенските месни имиња во Албанија: за денешната состојба констатира дека 24-27 % од сите месни имиња во Албанија се словенски (ја наведува бројката 830/941). Наспрема тоа, за периодот меѓу XV и XVI век авторот констатира застапеност со 35,4 % на словенските месни имиња во системот на месните имиња во Албанија.

5. ...Да му се вратиме на зборникот што го прикажуваме. Во него има и текстови во кои се третираат обичаите, начинот на живот, материјалната култура на Албанците во Македонија и се нагласува фактот дека нема никакви разлики меѓу нив и сите други Албанци.

6. Голем број од рефератите му се посветени на периодот на турското владеење на Балканот:

- Се укажува на тоа дека Скендербег се борел и на територијата на денешна Македонија, што е уште еден доказ за автохтоноста на албанското население во неа.
- Се наведува дека во турските пописни дефтери од XV и XVI век имало Албанци што биле регистрирани со словенски православни или со грчки имиња. Сепак, Албанците се автохтоно население, потомци на Илирите и ниту се романизи-рале, ниту се погрчиле, ниту пак се по-турчиле.
- Во врска со процесот на исламизација на Албанците, кој почнал во XV век, се ука-

жува на тоа дека во албанските градови во Македонија (се мисли на Тетово, Кичево и Прилеп) исламот бил приман помасовно отколку во албанските градови во Албанија (Елбасан, Берат, Гирокастро и др.). Во XVI век се засилува исламизацијата на Албанците во Македонија и тоа најмногу во градовите, па се наведуваат: Дебар, Тетово, Скопје, Охрид, Куманово, Прилеп, Кичево.

- Со прифаќањето на исламската вера, 1/3 од Албанците остануваат православни или католици. Православните останале во цела централна Албанија: Драч, Тирана, Елбасан, Поградец, Струга, Преспа, Гостивар, Дебар, Крушево, Битола, Мегутоа, по балканските војни Србија се обиде да ги асимилира Албанците во Македонија, настојувајќи да развие антагонизам меѓу Албанците врз верска основа. Истата политика, според авторот на овој реферат, ја водела и Македонија, само што не ги именувала православните Албанци како Срби, туку како Македонци. Авторот апелира до албанските интелектуалци да го кренат својот глас против ова зло дури не биде премногу доцна.
- Се зборува за народни востанија против турското владеење. На пример, како што се вели во еден реферат, востанието од 1843/44 год. ги опфатило сите албански краишта – од Охрид и Битола на југ до Врање и Лесковац на север и до Скадар на северо-запад.
- Во одделни реферати се зборува за непосредното учество на Албанците во Илинденското востание, како и за тоа дека Албанците им помагале на востаниците со оружје.

И македонската наука го регистрирала учеството на православни Албанци во управата на Крушевската република и можеби можеме ова да го прифатиме сè додека не се докаже дека станува збор за Власи дојдени од Москополе. Што се однесува на помагањето со оружје, познато е дека најголемиот дел од Албанците го правеле тоа за пари.

Македонските народни песни, како дел од колективното помнење на македонскиот народ зборуваат многу за однесувањето на одделни претставници на албанскиот народ токму во наведениот период. Авторот на поемата „Скендербег“, полна со признанија за јунаштвото на овој воин, на-

пишал и една друга поема: „Сердарот“, во која како клучна точка го наведува убиството извршено од претставници на албанскиот народ врз Кузман, бранителот на македонскиот народ. Во книгата под наслов *Македонско-албански врски 1878-1903* (2002), К. Тодороска (стр. 14-15), разгледувајќи ги општествено-политичките услови во Македонија во последните децении на XIX век, како една од причините за влошената состојба на македонското население го наведува и разбојништвото, особено раширено во Западна Македонија. Авторката наведува, делумно цитирајќи го М. Пандевски: „Разбојништвото била единствена, официјална и постојано применувана професија не само на поединци туку и на цели албански села. Македонските села во Западна и во северозападна Македонија излезот го наоѓале во доброволното стапување под покровителство на една или на друга банда, на која однапред и колективно ѝ го плаќале откупот, кој со време се претворил во редовен данок.“

П.А. Ритих, во трудот под наслов *Низ Македонија во летото 1901 година*, зборува, меѓу другото, и за манастирот Св. Атанасиј во Лешок: „Колку и да е чудно, но така е: манастирот се наоѓа на откуп кај Арнаутите и на еден од нив му е дадено да ги чува за извесен надомест сите калуѓери и нивната сопственост. Овде сè е на откуп кај Арнаутите, кои од една страна напаѓаат, а од друга – за пари – сами ги заштитуваат христијаните од своите сонародници... И треба да им се признае на Арнаутите наемници: тие кон своите домаќини се однесуваат чесно, ги чуваат нивните интереси и при потреба го даваат својот живот заштитувајќи ги христијаните од своите истоплеменици“ (цитат преземен од К. Тодороска, 2002: 14-15).

Слична состојба е констатирана и за малореканските села: при услови на отсуство на заштита за која би требало да биде задолжена редовната турска власт, а заштитата била потребна поради насилствата како секојдневна појава, како и поради тоа што на месното христијанско население му било забрането да организира самозаштита на имотот и на животот, жителите на малореканските села биле принудени да плаќаат дерудеџии (заштитници на селата и нивни полномошници пред турската власт) и сејмени (чувари, делегирани полномошници

на албанските семејства) (Гл. Тодоровски, 1970: 103).

Кон еден извештај од Н. де Ринг, делегат на Европската комисија за Источна Румелија – до В. Вадингтон, премиер и министер за надворешни работи на Франција наоѓаме прилог во кој се зборува за злосторствата извршени во 1877 година во Скопје и во околината: станува збор за пљачкосување на села но и на манастири, за наметнување „данок“, за грабање девојки, за убивање со огнено и со студено оружје. Во голем број случаи како извршители се споменуваат (и со имиња) Арнаути (Албанци) од с. Блаце.

Во еден извештај од 13 август 1903 година потпишан од М. Шублие, вице-конзул на Франција во Скопје, меѓу другото се вели дека е мошне вознемирено муслиманското население во Скопје, дека сите муслимани се вооружени и дека треба да ѝ се објави војна на Бугарија и да се истреби „таа проклета раса“. М. Шублие изразува страв дека Албанците „од Стара Србија, охрабрани од заминувањето на трупите, ќе се нафрлат врз христијанското српско население и ќе го исколат“.

Во книгата *Заедништво или попреба* (1998) под наслов *Арнаутите сакаат независност* го среќаваме преводот на една статија објавена во „Глас македонски“ од 7 јуни 1898 год. (Софија). Во овој прилог е даден, како што се вели, слободен превод од албански, на едно писмо потпишано со Етем и со датум: мај 1898. Еве неколку извадоци од писмото:

Браќа Албанци!

...Најстарото, најздравиото, најјуначкото племе на Балканскиот Полуостров сме ние, но погледнете колку поназад сме оситанале од сите наши соседи!

...Ние, попомоциите на Скендербеџ, не сме се помрднале од местото каде што не заковала и со сила не држи турскаа тиранија.

...Целиот век коските на наши јунаци се распураат по планини и долини за зачувување на турскаа тиранија, за зачувување на турските јанџи на нашите враќови; од зајинувањето на славниот наш јунак Скендербеџ, ние ниту еднаш не сме се бореле за албанска независност.

...Време е да се свесиме! Ние сме пред една ужасна, грозна пројас, која зинала да не голине и нас и нашата татковина!

...Турциите, коишто ние ги чуваме со нашата крв и со нашите коски веќе не се во состојба да ја зачуваат нашата татковина ниту од надворешни арамии, ниту пак имаат сила да спречат едно наше народно движење. А ние ќе ја зачуваме татковината, ќе си ја зачуваме нацијата, ќе си ја зачуваме честта ако успееме да ги скришме турските транџи, да се ослободиме од јаремот на султановата тиранија додека не стигнало доцна. И ние, Албанците, коишто ја цениме честта секогаш повеќе отколку што ја ценат сите други народи, да се подготвиме за тој славен ден, за деној кога ќе се прогласиме за слободни и независни од секаква султанска власт.

Браќа Албанци!

Ако ви е мила земјата што ве рани и ве бои, ако ви е мила албанската народност со најчистите, вистински обичаи, ако се сакаат себеси, подајте си сите рака, без разлика на вера, за да го исполниме нашиот свети долг кон татковината, кон идните поколенија, додека сè уште не е решено македонското прашање, зашто постојат и нашите најори ќе бидат залудни.

7. По овие цитати, кои зборуваат сами за себе, му се враќаме на Зборникот. Во врска со периодот од балканските до Првата светска војна во еден реферат се нагласува односот на Србите кон албанското население на Косово и во Македонија (палење села, пљачкување, масакри, свирепост). Во истиот реферат се наведува дека во текот на Првата светска војна во Западна Македонија, која според авторот била претежно населена со Албанци, а кон која покажувале аспирации и Србија и Бугарија, српската власт била заменета со бугарска, а таа постапувала на сличен начин (одземање храна, принудна мобилизација). Во периодот меѓу двете војни, пак, Словените вршеле свирепа колонизација во албанските краишта на Југославија.

Што се однесува на состојбите во текот на Втората светска војна, авторот на еден од рефератите наведува дека дел од албанските територии во Македонија биле приклучени кон албанската квислиншка држава, во чии рамки „беше извршено обединување на албанската нација и за првпат беше овозможено образование на мајчиниот јазик“. Меѓутоа, како што вели авторот,

другиот дел од албанската територија во Македонија (Скопје и Куманово) беше под бугарска окупација и во него Албанците немаа никакви национални права. Сепак, Албанците во Македонија се приклучија кон антифашистичките сили организирани од комунистичките партии на Македонија и на Албанија. Авторот нагласува дека Албанците, како вистински и искрени сојузници на Македонците соработувале во антифашистичката борба со надеж дека тоа ќе придонесе, меѓу другото, и за решавање на албанското прашање во Македонија и дека ќе се надминат несогласувањата, разликите и предрасудите што ги делеа овие народи со непријателство.

Кон горните ставови изнесени во рефератите на зборникот што го прикажуваме можеме да го приклучиме следново:

- Во извештајот од хрватскиот воен пратеник во Софија до министерот за одбрана на Хрватска (21.10.1941) се вели меѓу другото дека Албанците на територијата под италијанска окупација се многу задоволни бидејќи Италијанците им ја дале власта во нивни раце.
- Би можеле да се потсетиме на Бали комбетар, на Националниот фронт, албанската националистичка организација, формирана во 1942 година и организирана со помош на Италија, а раководена од големопоседниците од Северна Албанија, со цел создавање на голема Албанија со делови од Србија, Македонија, Црна Гора и Грција. Би можеле, исто така, да се потсетиме на балистите како оружен дел на наведената организација, кои особено жестоко се пресметувале со припадниците на НОВ од Западна Македонија, вршејќи убиства, терор и пљачкувања на македонското и на другото неалбанско население.
- Во извештаите до и од Главниот штаб на НОВ за Македонија од мај и јуни 1944 година се наведуваат многу примери за оружени судири со балистите, кои биле придружени од германски сили – во Дебарца, во Подвис, на патот меѓу Кичево и Дебар, кај с. Лазарополе и Галичник, Росоки, Гари, на планината Бистра, во областа меѓу Струга и Дебар итн.

8. Неколку текстови од зборникот што е предмет на нашево разгледување се занимаваат со прашањето на образование-

то. Во еден од нив се вели дека Албанците во Кичево денес изнесуваат 60 % од населението, но сè уште имаат тешкотии и пречки предизвикани од словенската власт. Во текстот се вели и дека образованието на албански јазик почнало во овој крај во 1941 година и траело до 1945, а на крајот на Втората светска војна „славокомунистичкиот притисок во албанските краишта почна со училиштата“. Поради неиздржливата состојба, Албанците отвораа „независни средни училишта“. Авторот нагласува дека и покрај притисокот од Словените, Албанците се борат постојано за образование на албански јазик. Во еден текст на тема „Статусот на албанскиот јазик во Македонија“ се вели дека Албанците во Македонија можат да посведочат за неброени случаи на дискриминација, „особено во последната деценија“ (станува збор, значи, за периодот од 1981 до 1991), кога биле забранети албанските топоними, кога се јавија проблемите со Педагошката академија во Скопје, а наставниците-Албанци беа принудени да ја водат педагошката евиденција на македонски. Во текстот посветен на образованието во Тетовско, се дава историски преглед на состојбите: во време на турското владеење официјален јазик бил турскиот; по 1912 доаѓаат Србите, па Бугарите, кои отвораат свои училишта; по 1918 Србија отвора училишта на српски јазик, а суровиот однос на Србите ги натера Албанците да ги пречекаат срдечно Италијанците и Германците, бидејќи се надеваа дека ќе бидат почитувани нивните права. Тргувајќи од политички и од економски интереси, освојувачите (се мисли на Италија) дозволија отворање албански училишта. Што се однесува на периодот по 1945 година, голем дел од текстот им е посветен на репресалиите на шовинистичката македонска бирократија, како и на квазидемократската маска на македонската држава. Третирајќи го прашањето на образованието по 1974 година, авторот на еден од рефератите нагласува дека македонскиот Устав од 1974 година бил непосреден резултат на борбата на Албанците за своите права. Според авторот, високите школи и Универзитетот во Приштина имаат дадено голем придонес за образованието на албански јазик во Република Македонија, а Република Албанија помагаше со прирачници за албанскиот јазик, литература и историја, како и со научна и со уметничка литерату-

ра. Така, успешната афирмација на образованието и на културата на албански јазик (во Македонија) претставува достигнување на заедничките напори на целата албанска нација. Албанските учители, професори и наставници, според овој автор, се противставија на шовинистичката политика која имаше за цел да ги претвори училиштата во средишта за асимилација и за афирмација на словенскиот дух кај Албанците.

Макар што на горниве редови, се чини, не им е потребен коментар, можби треба да се укаже на антагонизмот што избива од нив – кон Словените воопшто, а особено кон Србите, но и кон Македонците, и покрај познатиот факт дека токму Македонците, со оглед на искуството во поглед на негирањето на нивниот јазик и самобитност, се обидуваат да ги задоволуваат барањата на националните малцинства и на етничките групи во рамките на Република Македонија.

9. Во рефератот под наслов „Застапеноста на албанскиот елемент на Универзитетот „Кирил и Методиј“ од 1974 до 1991“ се укажува на мошне слабата застапеност на албанските студенти на Медицинскиот, на Економскиот и на Правниот факултет во Скопје (процентите се движат од 3,31, преку 1,35, до 0,85).

Овој реферат може да послужи како пример за манипулација со статистичките податоци, зашто не ги зема предвид условите за запишување на овие факултети, а не зборува ништо за тоа колку Албанци од Македонија студирале на Универзитетот во Приштина или во други центри. Да потсетиме дека во меѓувреме беше отворен приватен албански универзитет, а оваа, 2002 година – уште и Универзитетот на југоисточна Европа (?), чија основна дејност е афирмација на албанскиот јазик, литература, култура и историја. Така, Албанците во Македонија денес веќе располагаат со два универзитета, како и со правото (гарантирано и со квотите) да се запишуваат на другите универзитети во Република Македонија (да не ги споменуваме овде и оние од Република Албанија)... Колку за потсетување, да кажеме дека на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје, во 1951 година, во рамките на Катедрата за македонски јазик и јужнословенски јазици беше отворен лекторат по албански јазик, кој прерасна во Катедра за албански јазик и книжевност во учебната 1971/72. Не е лошо да споредиме

колку студенти дипломирале на овие две катедри: на Катедрата за македонски јазик и јужнословенски јазици (која постои од 1946 година) дипломирале 975 студенти, а на Катедрата за албански јазик и книжевност од основањето до денес дипломирале 596.

10. Во рефератот посветен на албанските средства за информирање во Македонија се определува датумот (4.4.1945) на излегување на првиот број на албанскиот весник во Македонија и се укажува на фактот дека овој весник, во ситуација кога 90 % од Албанците и сите Албанки (во рефератот: 100 %) биле неписмени, одиграл важна улога не само за информирање туку и за описменување на албанското население во Македонија. Од 1946 година Радио Скопје почнува со емитување програма на албански јазик, а од 1965 година тоа го прави и Телевизија Скопје. Рефератот завршува со констатацијата дека телевизиските програми не можат (во 1991) до ги задоволат потребите на Албанците во Македонија.

Овде ќе потсетиме дека врз основа на Законот за радиодифузија (донесен во 1997), во 1998 година беа доделени 81 концесија за емитување радиопрограма и 59 дозволи за телевизиска програма. Од концесиите за емитување радиопрограма 14 отпаѓаат на радиостаници што емитуваат програма на албански јазик, а од концесиите за телевизиска програма – 13 канали. Патем да споменеме дека сите 13 канали ги преземаат ударните вести од Албанската државна телевизија.

11. Во два реферата станува збор за демографските тенденции и карактеристики на Албанците во Македонија. Во еден од нив се вели дека тенденциозното претставување на стапката на раѓање, потоа политиката на апартхејд во образовниот систем, неправедните критериуми за вработување, како и зголемената депортација на албанското население во Македонија – претставуваат класичен пример на етноцид, односно геноцид вршен над Албанците, кои се еден од најстарите народи во Европа и на Балканот. Според авторот, македонската држава отсекогаш била непријателски расположена кон Албанците и употребувала дискриминаторски методи на притисок кон нив. Оваа шовинистичка политика ја нагласувала потребата за запирање на зголемувањето на бројот на албанските граѓани и истовремено стимулирање на наталитетот ме-

ѓу Македонците – со сите можни средства. Авторот нагласува дека Албанците никогаш не биле третирани како еднакви во политичкиот, во економскиот и во социјалниот живот на Македонија, не биле соодветно застапени во државната управа, ниту пак во образовниот систем. Тие се третирани како граѓани од втор ред.

12. Во последниот реферат, посветен на економскиот развој на Албанците во Македонија ја среќаваме следнава мисла: „Западна Македонија треба да ја игра истата улога за Албанија, каква што играл Пијемонт за Италија“.

13. Вниманието на читателот особено го привлекуваат три реферати. Еве ги нивните наслови:

- (1) „Весникот ‚Косово‘ публикуван во Констанца и албанското прашање на Косово, во Македонија и во Црна Гора“.
- (2) „Република Косово во европски контекст“.
- (3) „Албанското прашање во Македонија“.

а) Во првиот реферат се разгледува весникот „Косово“, кој излегувал во 1932 година и за кој се вели дека имал функција на национална организација. Во него се изнесени неколку барања:

- Косово и Чамерија да имаат право на самоопределување.
- Државната администрација на Македонија треба да биде слична на швајцарската: македонските Албанци, македонските Романци, македонските Турци и македонските Грци треба да живеат во одделни, сопствени кантони.
- Треба да се зацврсти независноста на Албанија.
- Трите делови на албанскиот народ: оној во окупираните територии, оној во слободната албанска држава и Албанците што живеат во странство – треба да соработуваат во заедничката борба.

б) Во рефератот посветен на Република Косово се вели дека напорите на Албанците од Косово вложени за постигнување независност на Косово не се насочени против интересите на другите народи што живеат во тие области, туку станува збор за борба за човековите и за националните права на Албанците, а Албанците во Македонија, од своја страна, настојуваат да се оформи албанска федерална единица во рамките на Република Македонија.

в) Во рефератот посветен на албанското прашање во Македонија прво се разгледуваат сите негови аспекти, и тоа во неколку точки:

- Албанците во Македонија се автохтон народ; тие имаат континуитет уште од античко време; тие се потомци на Илирите, додека Јужните Словени – а тоа значи и Македонците – се дојдени многу векови подоцна. Албанците не се дојденци или кирации на некаква си „македонска територија“ како што тврдат одделни македонски научници и интелектуалци, чие научно мислење е во служба на дневната политика
- Во Македонија денес живеат 400 000 до 500 000 Албанци (како што тврдат македонските политичари и интелектуалци), односно 800 000 до 1 000 000 Албанци (како што тврдат албанските политичари и интелектуалци). Албанците го бојкотираа последниот попис (од 1991) затоа што не беа задоволени нивните логични и праведни барања (структурата на анкетарите да биде во согласност со структурата на населението, прашалниците да се отпечатат на албански и една копија од формуларот да остане кај анкетираната фамилија).
- Република Македонија опфаќа еден дел од албанската етничка територија изделен од националното стебло.
- Албанците во Македонија се компактни во западниот дел на денешна Македонија по должината на границата со Албанија и отсекогаш биле во поголем број од припадниците на другите етнички групи. Невистинити се тврдењата за албанизација на Западна Македонија, зашто всушност се случило спротивното: системски е работено на словенизација на албанските краишта (доволно е, според авторот, да се споредат некогашниот и денешниот национален состав на Битола, Охрид, Крушево и др.).
- Третманот на Албанците во Југославија и во Македонија како национално малцинство е неправеден како поради нивниот број така и поради другите карактеристики (историски, културни, политички). Во Република Македонија албанското „малцинство“ не заостанува многу зад македонското „мнозинство“. Албанците во Југославија и во Македонија треба да добијат статус на народ и нивно неоту-

ѓиво право е правото на самоопределување, како единствен пат за правилно и демократско решавање на албанското прашање.

- Албанците во Македонија отсекогаш биле конститутивен елемент на државноста. Дури и да бидат Албанците прифатени од Македонците како рамноправен партнер во заедничката држава Македонија, Албанците пак ќе бидат жртви бидејќи со тоа ќе се откажат од своето природно право да живеат во една држава со другите делови од нацијата. Албанија е единствениот сосед на Македонија што го признава постоењето на македонскиот народ, како и постоењето на македонско малцинство во своите граници. Би било во ред на доброто да се врати со добро, а не поинаку.
- И покрај тоа што Албанците во Македонија имаат извесни права, тие се дискриминирани на сите нивоа: економија, вработување, здравство, образование, култура, средства за информирање, јавна употреба на мајчиниот јазик итн.
- Иако се согласија на дијалог и за демократско, мирно решавање на нерешените политички проблеми, Албанците во Македонија не можат да се откажат од своето законско право да живеат слободни и рамноправни заедно на своите територии, дури и под услов да искрварат.

За решавање на албанското прашање во Македонија треба да се изврши следново:

Прво, Албанците во Македонија да бидат третирали рамноправно на сите нивоа: како рамноправен политички субјект, како државотворен народ. За да се одбегне мајоризацијата, би требало да се практикува консензуална демократија. Ова треба да биде спроведено во Уставот на Република Македонија.

Второ, Албанците имаат право на политичка и територијална автономија, со право на отцепување и обединување. Како автохтон народ со своја територија, Албанците во Македонија ги исполнуваат сите услови за ваков статус.

Трето, со оглед на распаѓањето на Југославија, Албанците од Македонија, од Црна Гора и од јужна Србија можат да се определат за обединување со Косово за создавање Албанска Република или Република Косово, која би ги опфатила сите краишта во кои е во мнозинство албанското население.

Четврто, Албанците во Македонија, како и сите Албанци останати неправедно надвор од границите на Албанија ќе можат да излезат пред меѓународната јавност со барање за обединување со Албанија и тоа би било единственото праведно и конечно решение на албанското прашање.

Десетина години откако се изречени овие зборови и околу шест години откако се објавени за да останат за идните генерации граѓани на Република Македонија и пошироко, се покажува дека со помош на оружјето, но и со залагање на т.н. меѓународна јавност, беше потпишан Рамковниот договор и беа извршени промени во Уставот на Република Македонија со кои се задоволуваат барањата на албанското национално малцинство во Република Македонија на штета на Државата, на нејзиниот конститутивен народ, како и на неговиот јазик, но и на штета на претставниците на другите народи што живеат на овие простори.

* * *

Еден од текстовите во зборникот „Албанците на/во Македонија“ има мото: *Res – non verba* (Дела - не зборови). Можеме да посведочиме дека Албанците во Македонија (но не само оние од Македонија, а сепак – во Македонија) од зборови преминаа на дела и постигнаа дел од набележаните цели.

...Во меѓувреме, Македонците се губат во меѓусебни обвинувања. Не дошле ни до фазата во која би требало да ѝ се даде збор на науката... Ќе има ли време за делата?

ЛИТЕРАТУРА

- Документии за борбата на македонскиот народ за самостојност и за национална држава, Том 1*. Универзитет „Кирил и Методиј“. Скопје 1985.
- Илinden во француски дипломатски документи (избор и редакција Гл. Тодоровски)* Архив на Македонија, Скопје 1993.
- Македонски историски речник*. Институт за национална историја, Скопје 2000.
- Мокров Б., Наумоска К., 1998: *Зеднишиџво или џоџпреба*, Менора, Скопје.
- Селищев А.М., 1931: *Славјанско население в Албаниа*, Македонски научен институт, Софија.
- Тодороска К., 2002: *Македонско-албански врски 1878-1903*, Менора, Скопје.
- Француски документи за историјата на македонскиот народ, Серија 6, Том 1 (1878-1879)*. Архив на Македонија, Скопје 1969.
- Shqiptarët e Maqedonisë: Meshihati i bi në RM*, Shkup 1994.
- Ylli Xhelal, 2000: *Das slavische Lehngut im Albanischen 2. Teil Ortsnamen*, Verlag Otto Sagner, Muenchen.

Совети за македонски јазик

